

Handreiking veilig omgaan met cytostatica

Landelijke richtlijn, Versie: 1.1

Laatst gewijzigd : 01-08-2015

Methodiek: Consensus based

Verantwoording: Werkgroep

Inhoudsopgave

Inleiding	1
Bestaande documenten en wetgeving	3
Omvang en belang	4
Arbowetgeving	4
Zwangerschap en borstvoeding	5
Beheersmaatregelen	5
Schoonmaak	7
Calamiteiten	8
Voorschrijven, voorbereiding en medicatieoverdracht	10
Voorschrijven en medicatie overdracht	11
Parenterale cytostatica	11
Gereed maken van parenterale cytostatica	11
Orale cytostatica	11
Toedienen cytostatica	13
Infuus	14
Klaarzetten en aanhangen	15
Loskoppelen infuussysteem na inlopen	17
Verwisselen van een infuussysteem	18
Verwijderen van infuussysteem en infuusnaald	19
Mobiële patiënt thuis	20
Mobiële patiënt in het ziekenhuis	21
Toediening via centraal veneuze catheter	22
Toediening via totaal-implanteerbaar-toedieningssysteem	23
Toediening via PICC-line	24
Injectie	25
Toediening cytostatica via bolusinjectie	26
Intra-arteriële toediening	28
Intrapleurale toediening	30
Intrathecale toediening	32
Intramusculaire of subcutane toediening	34
Intravesicale toediening	36
Zalf en crème/tablet/drank	38
Dermale toediening zalf of crème	39
Orale toediening in drankvorm	41
Orale toediening tabletten/capsules	43
Sonde voor opgeloste cytostaticatablet/capsule thuis	45
Sonde voor opgeloste cytostaticatablet/capsule ziekenhuis	47
Orale inname opgeloste cytostatica tablet/capsule thuis	49
Orale inname opgeloste cytostatica tablet/capsule ziekenhuis	51
Patiëntverzorging en excreta	54
Patiëntverzorging	55
Wassen met stromend water	56
Wassen met niet-stromend water	58
Afhalen van beddengoed thuis	60
Afhalen van beddengoed ziekenhuis	61
Gebruik po/urinaal bij een bedlegerige patiënt	62
Voorschriften patiënt	64
Wasvoorschrift voor wasgoed van een patiënt	65
Toiletgebruik bij volledig zelfstandige patiënt	67
Incontinentie en diarree	68
Stomazorg	69
Braaksel	71
Sputum ophoesten	72
Wondverzorging	73
Medische handelingen	74
Afname en verwerken van bloedmonsters	75

Inhoudsopgave

Patiëntverzorging en excreta	
<u>Ascitespunctie/drainage</u>	77
<u>Meten van urineproductie</u>	79
<u>Verzamelen van 24-uurs urine</u>	81
<u>Uitzuigen en verwisselen sputumopvangbak</u>	83
<u>Contact met pleuravocht</u>	84
<u>Verwisselen redonpot</u>	86
<u>Verwisselen maagvochttopvangzak</u>	87
<u>Verwisselen wondvochttopvangzak</u>	88
<u>Verwisselen van een katheterzak</u>	89
<u>Onderzoeks-/therapeutische handelingen met kortdurend huidcontact</u>	90
<u>Therapeutische handelingen met intensief huidcontact</u>	91
<u>Handelingen met behandeltafel</u>	92
Schoonmaak	94
<u>Schoonmaak materialen</u>	95
<u>Schoonmaak bedden</u>	96
<u>Infuuspompen en infuuspalen</u>	97
<u>Niet-disposable materialen</u>	98
<u>Schoonmaak ruimten</u>	99
<u>Sanitaire ruimten thuis</u>	100
<u>Sanitaire ruimten ziekenhuis</u>	101
<u>Behandeldkamer en doorlichtkamer röntgen</u>	102
<u>Toedieningsruimte</u>	103
<u>Spoelruimte</u>	104
<u>Oefenruimte en trainingszaal</u>	105
<u>Patiëntenkamer</u>	106
Calamiteiten	109
<u>Personen</u>	110
<u>Cytostaticumbesmetting van kleding</u>	111
<u>Cytostaticumbesmetting van de huid</u>	113
<u>Cytostaticumbesmetting van het oog</u>	115
<u>Ruimten</u>	117
<u>Cytostaticumbesmetting van de omgeving thuis</u>	118
<u>Cytostaticumbesmetting van de omgeving ziekenhuis</u>	120
<u>Reinigen van met cytostatica besmet wasgoed</u>	122
Afval en transport	125
<u>Transport</u>	125
<u>Transport apotheek afdeling</u>	126
<u>Transport apotheek thuis</u>	127
<u>Afval</u>	128
<u>Afvoer afval thuis</u>	129
Patiënteninformatie	130
Referenties	135
Bijlagen	136
.....	140

Inleiding

Literatuurbespreking:

Beste lezer,

In de dagelijkse praktijk zijn er veel vragen over de juiste manier van omgaan met de mogelijkheid van onbedoeld contact en besmetting met cytostatica. De werkgroep wil met deze handreiking de vragen, onzekerheden en onbekendheid wegnemen met goede toegankelijke informatie. In deze handreiking is gekozen om de wettelijke onderbouwing en gerelateerde documenten van de gebezigde werkbladen waar mogelijk te ontsluiten vanuit de bronnen zelf. Daarmee wordt de actualiteit van deze documenten geborgd.

Deze handreiking is bedoeld om diegene die beroepsmatig binnen een zorgomgeving omgaat met cytostatica of haar gebruikers, de best mogelijke informatie te bieden binnen alle beschikbare documenten en websites. Op eenvoudige wijze beantwoorden we vragen, doen aanbevelingen en bieden werkinstructies om in de dagelijkse routine veilig en zorgvuldig te kunnen werken in een omgeving met cytostatica.

N.B. Dit document vervangt geenszins de wettelijke kaders. Namens de werkgroep, T.H. (Theo) Ruitenbeek, voorzitter

Algemeen

Voor deze handreiking zijn eerder gemaakte handboeken als bron gebruikt. In het bijzonder willen wij noemen het 'Kwaliteitshandboek cytostatica NKI-AVL, 2011', dat steeds geactualiseerd wordt en nog in gebruik is.

Doelstelling

Deze handreiking is een aanbeveling ter ondersteuning van de belangrijkste knelpunten uit de dagelijkse praktijk bij het werken met (patiënten met) cytostatica in zowel de intra- als extramurale zorg. Het is een praktische handreiking om een veilige werkwijze te bevorderen en zo ongewilde verspreiding van cytostaticaresten tegen te gaan. De handreiking bevat algemene informatie en voorbeeldwerkbladen gebaseerd op de huidige inzichten en, Arbocatalogi. Dit document vervangt niet de wettelijke kaders en de brancheafspraken, zoals vastgelegd in de Arbocatalogi.

Doelgroep

Deze handreiking is bestemd voor alle professionals die betrokken zijn bij de zorg voor patiënten die behandeld worden met cytostatica. Ook is dit document zo geschreven dat het begrijpelijk is voor iedereen die in aanraking komt met cytostatica(resten). De werkgroep is van mening dat alle zorgverleners die omgaan met cytostatica goed beschermd dienen te worden. Dit geldt zowel in de intra- als in de extramurale setting. Verschillen tussen deze twee werkvelden zijn zo goed als mogelijk opgenomen in deze handreiking.

Werkwijze werkgroep

De werkgroep is voor de eerste maal bijeengekomen in januari 2014. De aanleiding voor het ontwikkelen van een nieuwe handreiking voor het veilig omgaan met cytostatica vormden de vele vragen en knelpunten vanuit zowel de 1^e, 2^e als 3^e lijns zorg, die binnen kwamen op Oncoline en Pallialine. Na een inventarisatie van mogelijke bronnen heeft de werkgroep de vorm van de handreiking bepaald op basis van behoeften uit het veld. Er bleek vooral behoefte te zijn aan praktische werkbladen c.q. protocollen.

De werkgroep heeft in subgroepen werkbladen gemaakt voor verschillende instellingen, beroepsgroepen en toepassingen. Hiervoor is gebruik gemaakt van al bestaande werkbladen, maar er zijn ook nieuwe werkbladen gemaakt. Daarin nemen de arbeidsomstandigheden een grote plaats in. De werkgroep heeft zich ingezet om een inleidende tekst te maken met links naar websites met actuele en juiste informatie. Deze richtlijn gaat bewust alleen over de klassieke cytostatica vanwege de bewezen hoge mate van toxiciteit voor medewerkers.

De werkbladen voor de (vervangende) thuissituatie zijn ook goed te gebruiken door mantelzorgers.

In oktober 2014 is de handreiking voor commentaar aangeboden aan diverse partijen. Het commentaar is verwerkt (zie [bijlage 4](#)).

Daarna is de handreiking ter autorisatie aangeboden aan de autoriserende partijen.

Leeswijzer

Deze handreiking is bedoeld als praktisch hulpmiddel bij het verbeteren van de zorg aan patiënten met cytostatica thuis of in een instelling. Dit document is geschreven voor handelingen binnen de risicoperiode van de klassieke cytostatica. Er is geprobeerd om zoveel mogelijk de terminologie uit de praktijk te gebruiken.

Beschreven zijn onder andere de risico's van blootstelling aan cytostatica en uitscheidingsproducten na behandeling met cytostatica, de wettelijke bepalingen waardoor bescherming van hulpverleners wordt bevorderd en de wijze waarop de toediening en het omgaan met uitscheidingsproducten moet plaats vinden. Onder beschrijven wordt ook verstaan het linken naar actuele documenten of websites met informatie over het betreffende onderwerp.

In de werkbladen staan geen professionals genoemd tenzij het een voorbehouden handeling is. Dan staat in het protocol 'voorbehouden handeling' en de professionals die de voorbehouden handeling uit mogen voeren. Vanzelfsprekend gaat het in alle werkbladen om professionals die bevoegd zijn en zichzelf bekwaam achten volgens de wet BIG. Voor werkbladen die geen voorbehouden handeling betreffen gaan we ervan uit dat het medewerkers betreft met kennis van de materie en noodprocedures bij calamiteiten.

Met (vervangende) thuissituatie wordt bedoeld elk langdurig verblijf van een patiënt in een verpleeg- en verzorgingshuis, hospice of thuis.

Lees voor aanvang altijd eerst het hele werkblad door.

De handreiking kan in de eigen organisatie worden gebruikt als basis om de instellingsspecifieke richtlijnen, protocollen of handboeken bij te stellen.

Om het gebruik van het materiaal te vergemakkelijken kunt u de handreiking ook vinden op internet <http://www.oncoline.nl/> en op de IKNL-website via <https://shop.iknl.nl/>

De werkbladen kunt u downloaden en printen. U kunt per werkblad printen door na het genereren van een pdf van de handreiking de printopdracht aan te passen in scherm 'afdrukken'. Ga naar de gewenste pagina in het pdf en selecteer 'Huidige pagina' of maak een selectie in 'Pagina's'.

U kunt de teksten van de werkbladen ook downloaden en bewerken, waardoor u het aan kunt passen aan gebruik in uw eigen organisatie.

Voor meer informatie over:

Samenstelling werkgroep (zie [bijlage 1](#))

Onafhankelijkheid werkgroepleden (zie [bijlage 2](#))

Betrokken verenigingen en autoriserende verenigingen (zie [bijlage 3](#))

Commentaar (zie [bijlage 4](#))

Actualisatie (zie [bijlage 5](#))

Houderschap handreiking (zie [bijlage 6](#))

Juridische betekenis (zie [bijlage 7](#))

Verantwoording (zie [bijlage 8](#))

Implementatie (zie [bijlage 9](#))

Crashkaart (zie [bijlage 10](#))

Begrippenlijst (zie [bijlage 11](#))

Bestaande documenten en wetgeving

Literatuurbespreking:

Cytostatica zijn medicijnen die gebruikt worden bij de behandeling van kanker en ingrijpen in de biochemische processen van organismen en cellen. Zij hebben daar een celdodend effect. Deze werkingsmechanismen zorgen echter bij beroepsmatige blootstelling voor gezondheidsrisico's bij zorgverleners. Zie voor meer informatie de Arbocatalogus van uw branche of het [Arbokennisdossier Cytostatica](#).

Meer informatie

Er bestaan veel (oude) documenten met informatie over het veilig werken met cytostatica. In deze handreiking zijn enkel verwijzingen opgenomen naar actuele informatiebronnen. De belangrijkste bronnen zijn:

Actuele richtlijnen

[Arbokennisdossier Cytostatica](#): Dit kennisdossier is onderdeel van het Arbokennisnet. Op Arbokennisnet staan veel kennisdossiers en richtlijnen. Deze informatie is tot stand gekomen door multidisciplinaire samenwerking tussen de beroepsverenigingen van arbeids- en organisatiedeskundigen, bedrijfsartsen, arbeidshygiënisten en veiligheidkundigen. In het kennisdossier is alle relevante informatie (gezondheidseffecten, beroepsmatige blootstelling, meten van cytostatica, wetgeving, beleid, beheersmaatregelen, werkgevers- en werknemersverplichtingen, werknemersrechten) voor alle arbodeskundigen en andere geïnteresseerden opgenomen. Het Arbokennisdossier Cytostatica wordt continu geactualiseerd.

[Kwaliteitshandboek Cytostatica NKI-AVL 2011](#): Bron voor praktische informatie gebaseerd op de wetgeving.

[Arboportaal](#): De website van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid over arbeidsomstandigheden. Hier is algemene informatie opgenomen over arbeidsomstandigheden. Ook staat hier specifieke informatie over het veilig werken met cytostatica.

[Arbocatalogus UMC](#): De Arbocatalogus van de UMC's is opgesteld door de Nederlandse Federatie van Universitair Medische Centra (NFU). Alle informatie is verzameld op de website <http://www.dokterhoe.nl/> met actuele informatie over het veilig werken met cytostatica. Op de website zijn ook informatieve filmpjes te vinden. Daarnaast bestaat er ook een app van 'dokterhoe' voor de smartphone. De werkbladen in deze handreiking zijn conform de afspraken die zijn vastgelegd in de Arbocatalogus UMC.

WIP-Richtlijnen:

De werkbladen in deze handreiking zijn conform de WIP-richtlijnen. WIP staat voor Werkgroep Infectiepreventie. De Inspectie voor de Gezondheidszorg (IGZ) gebruikt de WIP-richtlijnen als uitgangspunt om toezicht te houden op de kwaliteit van de zorg.

Niet-actuele richtlijnen

Hieronder is een lijst opgenomen van oude richtlijnen en informatiebronnen die bij het maken van deze handreiking geraadpleegd is. Hierin kan waardevolle informatie staan, al is deze informatie niet altijd actueel.

- Arboconvenanten:
  - ◆ Toetsingscriteria 1 en 2 van de UMC's
  - ◆ Richtlijn Cytostatica van de Algemene Ziekenhuizen (Module V-Cytostatica-StAZ)
- Richtlijnen Thuiszorg
  - ◆ Veilig werken met cytostatica en uitscheidingsproducten 2005, IKZ
  - ◆ Veilig werken met cytostatica in de thuiszorg 2008, IKW
- Richtlijn Cytostatica 1992, Vereniging van Integrale Kankercentra
- Werkboek Cytostatica 1998, Vereniging van Integrale Kankercentra

Omvang en belang

Literatuurbespreking:

De beroepsmatige blootstelling aan cytostatica in Nederland hangt voor een belangrijk deel samen met de patiëntenstroom die wordt behandeld in ziekenhuizen en de thuissituatie.

In Nederland worden jaarlijks tussen 7.500 en 20.000 mensen beroepsmatig aan cytostatica blootgesteld.

Gezondheidseffecten

Cytostatica kunnen schadelijke effecten veroorzaken in normale, gezonde cellen. Daarnaast worden cytostatica beschouwd als kankerverwekkend. Ongeveer een kwart van de toegepaste cytostatica is momenteel bewezen kankerverwekkend voor de mens.

Verder kunnen cytostatica schadelijk zijn bij de voortplanting en een risico betekenen voor het nageslacht. Zie voor meer informatie de Arbocatalogus van uw branche of het [Arbokennisdossier Cytostatica](#).

Blootstellingsroute

Blootstelling aan cytostatica kan tijdens normale werkzaamheden en bij calamiteiten voorkomen, wanneer het cytostaticum of besmette excreta zich niet langer in een goed afgesloten systeem bevindt. Hierdoor kan besmetting van mens en omgeving plaats vinden. De mogelijke opnameroutes zijn:

- huid (direct contact, besmette oppervlakken)
- oraal (hand - mond contact)
- longen (inademing van aerosolen, gassen)

Uit onderzoeken blijkt dat onder normale omstandigheden, blootstelling via de lucht door middel van aerosolen, vrijwel niet voorkomt. Uit de vele studies naar omgevingsbesmetting met cytostatica blijkt dat het aannemelijk is dat de blootstelling voornamelijk via de huid verloopt. Zie voor meer informatie m.b.t. gezondheidseffecten, blootstellingsroutes de Arbocatalogus van uw branche of het [Arbokennisdossier Cytostatica](#).

Arbowetgeving

Literatuurbespreking:

De Arbowet en het Arbobesluit schrijven voor dat werkgevers de blootstelling aan gevaarlijke stoffen in hun bedrijf in kaart brengen en beoordelen. Zie voor meer informatie de [Arbowetgeving](#). Dit geldt uiteraard ook voor cytostatica. Sinds de vereenvoudiging van de Arbowet in 2007 is ook de regelgeving rondom het veilig werken met cytostatica veranderd.

Arbobeleidsregels

Tot 2010 waren voor het veilig werken met cytostatica twee Arbobeleidsregels van belang:

- beleidsregel 4.16: doeltreffende beheersing van de blootstelling aan kankerverwekkende stoffen door gebruik van ademhalingsbeschermingsmiddelen
- beleidsregel 4.18-5: doeltreffende beheersing van de blootstelling aan cytostatica in ziekenhuizen.

De praktische invulling van deze beleidsregels was o.a. beschreven in de Arboconvenanten (Toetsingscriteria van de UMC's en de Richtlijn Cytostatica van de Algemene Ziekenhuizen). De beleidsregels zijn echter vervallen en de Arboconvenanten hebben plaatsgemaakt voor de Arbocatalogi.

Arbocatalogus

Werknemers en werkgevers kunnen binnen hun branche of sector afspreken hoe zij aan arbovoorschriften willen voldoen. Deze afspraken leggen zij vast in een zogeheten arbocatalogus. Hierin staan bijvoorbeeld methoden en technieken, goede voorbeelden, normen en praktische handleidingen. De Inspectie SZW (voorheen Arbeidsinspectie) dient deze arbocatalogus goed te keuren. Tijdens inspecties gebruikt de Inspectie SZW de arbocatalogi ook, naast de arbo-branchebrochures die de Inspectie zelf uitbrengt. Het

opstellen van een arbocatalogus is niet verplicht. Werkgevers moeten wel duidelijk kunnen maken dat ze voldoen aan de doelvoorschriften.

Inmiddels hebben meerdere branches Arbocatalogi opgesteld waarin afspraken over het veilig werken met cytostatica zijn vastgelegd. Hieronder is een overzicht opgenomen. Een actueel overzicht is te vinden in het [Arbokennisdossier Cytostatica](#).

Overzicht Arbocatalogi met betrekking tot veilig werken met cytostatica (d.d. 21-08-2014)

Branche	Website
Universitair Medisch Centra	http://www.dokterhoe.nl/
Algemene Ziekenhuizen	http://www.betermetarbo.nl/
Verpleeg-, Verzorgingshuizen en Thuiszorg	http://www.arbocatalogusvvt.nl/
Linnenverhuur en Wasserijbedrijven	http://www.raltex.nl/
Schoonmaak en Glazenwassersbranche	http://www.arboschoonmaak.nl/
Apothekers (openbare)	http://www.arbo-apotheek.nl/home
Uitvaartzorg	http://www.bgnu.nl/

Arbocatalogi zonder informatie cytostatica

Branche	Website
Huisartsen	http://www.lhv.dearbocatalogus.nl/
Huisartsenposten	http://huisartsenposten.dearbocatalogus.nl/
Fysiotherapeuten	geen arbocatalogus beschikbaar

Arbocatalogi kunnen inhoudelijk verschillen in de te nemen beheersmaatregelen.

Verplichtingen werkgever en werknemer

De werkgever moet maatregelen nemen om gezondheidsschade door cytostatica te voorkomen. De werkgever moet hierbij de actuele stand van de wetenschap en professionele dienstverlening in acht nemen.

De werknemer is verplicht zich zo te gedragen dat de eigen gezondheid niet in gevaar gebracht wordt. Dit betekent voorlichting en onderricht volgen en toepassen, en arbeidsmiddelen (waaronder persoonlijke beschermingsmiddelen) op een juiste en verantwoorde wijze gebruiken. Ook moet de werknemer eventuele knelpunten en risico's melden, zodat maatregelen kunnen worden getroffen.

Herkenning en RI&E

De risico's door blootstelling aan cytostatica moet in de Risico Inventarisatie & Evaluatie (RI&E) worden beschreven. Hiervoor is het noodzakelijk dat deze stoffen herkend worden. Informatie hierover is verkrijgbaar bij de apotheker of via bestaande lijsten van cytostatica of risicovolle medicijnen op internet. Als voorbeeld is in de bijlage de NVZA crashkaart opgenomen (zie [bijlage 10](#)).

Zwangerschap en borstvoeding

Literatuurbespreking:

Per branche wordt verschillend omgegaan met de inzet van zwangeren en lacterende vrouwen tijdens werkzaamheden met cytostatica. Zie voor meer informatie m.b.t. de arbowetgeving de Arbocatalogus van uw branche of het [Arbokennisdossier Cytostatica](#) en het [Arboportaal](#).

Beheersmaatregelen

Literatuurbespreking:

Zoals bij alle gevaarlijke stoffen moeten maatregelen worden getroffen conform de arbeidshygiënische strategie. Als eerste dient er bij voorkeur maatregelen aan de bron worden genomen. Daarnaast zijn technische en organisatorische maatregelen en persoonlijke beschermingsmiddelen mogelijk. Hieronder staan slechts enkele voorbeelden die specifiek zijn voor het veilig werken met cytostatica.

Bronmaatregelen

Doordat cytostatica worden gebruikt als geneesmiddel zijn bronmaatregelen haast niet te nemen. Medici en de farmaceutische industrie verrichten veel onderzoek naar effectieve stoffen met minder toxische eigenschappen. De ontwikkelingen op dat terrein zijn aanwezig maar voorop staat het therapeutische effect op de patiënt bij de keuze van de gebruikte middelen.

Risicoperiode

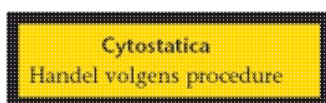
Gedurende een bepaalde periode zijn cytostatica traceerbaar in alle uitscheidingsproducten (excreta). Deze periode wordt de risicoperiode genoemd. Tijdens de risicoperiode dient er extra aandacht te zijn voor beschermende maatregelen om zo een open contact met cytostatica tot een minimum te beperken. In de crashkaart cytostatica (zie [bijlage 10](#)) staat de duur van de risicoperiode per cytostaticum vermeld. Uit een praktisch oogpunt kan men ook een standaard risicoperiode van 7 dagen aanhouden voor alle cytostatica. Er wordt geadviseerd om medische handelingen, indien mogelijk, buiten de risicoperiode te plannen, mits de medische situatie van de patiënt dit toelaat.

Organisatorische maatregelen

Door het nemen van organisatorische maatregelen kan de blootstelling voor grote groepen werknemers significant dalen. Door het introduceren van pictogrammen en labels worden werknemers en anderen gewaarschuwd voor mogelijke besmettingen met cytostatica.

Waarschuwbord (pictogram) op gele of oranje-gele achtergrond en driehoekige vorm met zwarte rand:

- Het uitroepteken betekent 'gevaar in algemene zin'.
- Voorzie het bord van een toevoeging waaruit blijkt dat het om risicovolle stoffen gaat, zoals cytostatica, risicovolle stoffen of risicovolle geneesmiddelen.
- Het onderschrift attendeert medewerkers op specifieke, noodzakelijke maatregelen.

419

Het verpakken van besmet linnengoed in gelabelde zakken zorgt ervoor dat personeel in de wasserij wordt gewaarschuwd en, indien nodig, beheersmaatregelen kunnen worden getroffen in de wasserij.

Door het voor toediening gereed maken van cytostatica in hiervoor ingerichte apotheekruimten is het aantal personen dat hierbij wordt blootgesteld aanzienlijk gereduceerd.

Door de toediening van cytostatica en verpleging van patiënten te concentreren werken technische maatregelen effectiever en worden de competenties van betrokken verpleegkundigen versterkt.

Technische maatregelen

Cytostatica worden in de ziekenhuisapothek voor toediening gereed gemaakt in laminair down flowkasten type II. De lucht uit deze voorzieningen wordt rechtstreeks naar buiten toe afgevoerd. De ruimten waarin deze kabinetten en kasten staan dienen aan de GMP-z-eisen (Good Manufacturing Practice-ziekenhuis) te voldoen.

Algemene eisen met betrekking tot ventilatie van zorginstellingen zijn vastgelegd in het bouwbesluit. Ten aanzien van het werken met cytostatica zijn geen aanvullende ventilatie-eisen vastgelegd.

Aan het infuus wordt een infuuslijn aangebracht die is gevuld met neutrale infuusvloeistof. De verbindingen tussen toedieningssystemen en infuuslijnen en/of naalden dienen gelockte/geborgde verbindingen te zijn.

De ruimten waarin cytostatica worden toegediend of waarin patiënten worden verpleegd, dienen goed

reinigbaar te zijn.

Persoonlijke beschermingsmiddelen

Aangezien de gebruikte cytostatica niet vluchtig zijn, is adembescherming veelal niet nodig. De persoonlijke bescherming is erop gericht om besmetting van huid en kleding te voorkomen: het gebruik van handschoenen wordt om die reden aanbevolen (NB handschoenen worden in deze handreiking niet verder op type of soort gespecificeerd). Voor die werkzaamheden waarbij spatten mogelijk is (bv. overschenken excreta, chirurgische handelingen, opruimen van gemorste vloeistoffen) is een schort met lange mouwen en gelaatsbescherming (of bril in combinatie met mondmasker (spatbescherming)) noodzakelijk. In de uitzonderlijke gevallen dat mogelijk enige aerosolvorming kan plaatsvinden (bv overgieten urine) volstaat een FFP2 masker in combinatie met een veiligheidsbril.

Zie voor actuele informatie m.b.t. beheersmaatregelen (zoals specificaties van de persoonlijke beschermingsmiddelen) de Arbocatalogus van uw branche of het [Arbokennisdossier Cytostatica](#).

Handhygiëne

Om huidblootstelling aan cytostatica te voorkomen draagt men handschoenen tijdens werkzaamheden. Extra handhygiëne om de blootstelling aan cytostatica te verminderen is in het algemeen niet nodig wanneer handschoenen worden gedragen (NB handschoenen worden in deze handreiking niet verder op type of soort gespecificeerd). De landelijke WIP-richtlijnen Handhygiëne medewerkers ([ziekenhuis](#) en [\(vervangende\) thuisituatie](#)) en Persoonlijke beschermingsmiddelen kunnen worden gevolgd bij handhygiëne.

Algemene aandachtspunten met betrekking tot handhygiëne en handschoenen uit de WIP-richtlijnen zijn:

- Pas na het wassen van de handen met water en zeep géén handdesinfectie toe: Dubbele handhygiëne is een grote belasting voor de handen.
- Pas, voorafgaand aan het aantrekken van de handschoenen, handhygiëne toe als er een indicatie voor is.
- Pas nooit handhygiëne toe op gehandschoende handen, ook niet als alternatief voor het verwisselen van handschoenen.
- Pas direct aansluitend handhygiëne toe na het uittrekken van de handschoenen.

Voor de onderstaande werkzaamheden wordt echter geadviseerd om de handen te wassen met water en zeep in plaats van handhygiëne conform de WIP-richtlijnen:

- Kortdurend patiëntencontact in de risicoperiode waarbij geen handschoenen worden gedragen.
- Na assistentie bij een calamiteit met cytostatica.
- Na onbeschermd handcontact met de directe omgeving van de patiënt in de risicoperiode bij het verlaten van de patiëntenkamer.
- Bij zichtbare verontreiniging van de handschoenen na werkzaamheden met cytostatica of met besmette excreta.
- Bij beschadiging van de handschoenen tijdens werkzaamheden met cytostatica of met besmette excreta.

Schoonmaak

Literatuurbespreking:

Het principe achter schoonmaken is het opnemen van de verontreiniging in een vloeistof en vervolgens opnemen met een doekje. Voor de meeste cytostatica geldt dat men voor de dagelijkse reiniging gebruik maakt van niet-agressieve, pH-neutrale of licht-alkalische schoonmaakmiddelen. Veel schoonmaakmiddelen zijn sterk alkalisch en zijn daarom niet geschikt voor specifiek reinigen van oppervlakken besmet met cytostatica.

Bij schoonmaak na een calamiteit kan men gebruik maken van specifieke antidota voor het inactiveren van een cytostaticum op een oppervlak (zie NVZA crashkaart (zie [bijlage 10](#))).

Als schoonmaakmateriaal (doeken e.d.) kan gebruik worden gemaakt van wegwerpschoonmaakdoeken of re-usable materialen (zoals micro-vezelschoonmaakdoeken).

Controle van de schoonmaak gebeurt aan de hand van veegproeven. Sinds geruime tijd zijn gevalideerde

methoden beschikbaar om verschillende cytostatica te analyseren. De meeste ziekenhuizen maken gebruik van veegmonsters om inzicht te krijgen in:

- besmetting van de omgeving
- controle van de schoonmaak

Zie voor meer informatie m.b.t. schoonmaak (methode, voorlichting en instructie) de Arbocatalogus van uw branche of het [Arbokennisdossier Cytostatica](#).

Calamiteiten

Literatuurbespreking:

Naast de reguliere werkzaamheden kunnen er calamiteiten optreden bij het voor toediening gereed maken en toedienen van cytostatica en tijdens de patiëntverzorging. Men kan zich niet altijd tijdig beschermen tegen een calamiteit. De protocollen rondom een calamiteit zijn er op gericht om zichzelf en de omgeving te beschermen tegen ongewenste besmetting bij het opruimen.

In het ziekenhuis is vaak calamiteitenmateriaal (vaak in een aparte tas/koffer/box) aanwezig. Voor de thuiszorg is het van belang dat er voldoende materialen voorhanden zijn voor het opruimen van excreta. Degene die in de thuissituatie cytostatica parenteraal toedient is ook verantwoordelijk voor het aanleveren van materiaal in geval van een calamiteit.

Zie voor informatie over inhoud van calamiteitenmateriaal (vaak in een aparte tas/koffer/box) de Arbocatalogus van uw branche of [Arbocatalogus UMC's](#) of het [Kwaliteitshandboek Cytostatica NKI-AVL](#).

Voorschrijven, voorbereiding en medicatieoverdracht

Literatuurbespreking:

Dit hoofdstuk is onderverdeeld in subhoofdstukken en/of paragrafen. Om de inhoud te kunnen bekijken, klikt u aan de linkerkant op de onderliggende subhoofdstukken en/of paragrafen.

Voorschrijven en medicatie overdracht

Literatuurbespreking:

Algemeen

Voorschrijven (inclusief medicatieoverdracht), voor toediening gereed maken en toedienen van cytostatica (oraal en parenteraal) is een multidisciplinaire taak van apotheker, arts en verpleegkundige, waarbij een goede onderlinge afstemming en coördinatie van belang zijn om de gewenste kwaliteit van zorg te kunnen leveren. Wet- en regelgeving, als ook richtlijnen en aanbevelingen zijn beschikbaar om dit risicovolle proces te waarborgen^{1 2 3 4 5 6 7 8}.

Medicatieoverdracht

Het is van belang dat te allen tijde het actuele medicatieoverzicht van een patiënt kloppend is. Een goede medicatieoverdracht tussen zorgverleners is hierbij cruciaal. De apotheker van de instelling is ervoor verantwoordelijk dat het medicatieoverzicht na terhandstelling wordt aangeleverd aan de volgende apotheker, aan de huisarts en (indien van toepassing) aan de trombosedienst, bij de thuiszorg of verzorgingshuis (indien de patiënt de regie over zijn medicatiegebruik heeft overgedragen aan de thuiszorg of het verzorgingshuis)^{7 8}.

Parenterale cytostatica

Literatuurbespreking:

Voor het proces rondom parenterale cytostatica is op 1 januari 2014 de '[Veldnorm voorschrijven, klaarmaken, ter hand stellen en toedienen van cytostatica](#)' aangenomen door de NVZA (Nederlandse Vereniging van Ziekenhuisapothekers), NVMO (Nederlandse Vereniging voor Medische Oncologie) en V&VN (Verpleegkundigen & Verzorgenden Nederland)¹. Aanleiding hiervoor is de circulaire van de inspectie voor de gezondheidszorg (IGZ) van 20 december 2011 betreffende maatregelen ter voorkoming van doseringsfouten bij het voorschrijven en bereiden van cytostatica in het ziekenhuis². In deze veldnorm staan de verantwoordelijkheden beschreven van respectievelijk de voorschrijvend arts, apotheker en verpleegkundige.

Gereed maken van parenterale cytostatica

Literatuurbespreking:

Cytostatica worden voor toediening gereed gemaakt in de ziekenhuisapotheek. Bij handelingen met risicovolle stoffen dienen naast de maatregelen die bij de bereiding gebruikelijk zijn om het product te beschermen, extra maatregelen te worden genomen om de risico's voor de bereider te beperken. Een combinatie van ventilatie, afscherming van mens en bron en gebruik van persoonlijke beschermingsmiddelen is hiertoe benodigd om nulblootstelling na te streven^{4 5 6}.

Orale cytostatica

Literatuurbespreking:

Om de risico's op medicatie-incidenten bij het gebruik van orale cytostatica te minimaliseren, hebben de KNMP (Koninklijke Nederlandse Maatschappij ter bevordering der Pharmacie), NVZA en NvPF (Nederlandse Vereniging voor Poliklinische Farmacie) in september 2010 aanbevelingen opgesteld voor openbare en poliklinische apotheken³. Dit document beschrijft zowel maatregelen voor het scheppen van goede randvoorwaarden als ook aanbevelingen met betrekking tot een juiste receptgang.

Toedienen cytostatica

Literatuurbespreking:

Dit hoofdstuk is onderverdeeld in subhoofdstukken en/of paragrafen. Om de inhoud te kunnen bekijken, klikt u aan de linkerkant op de onderliggende subhoofdstukken en/of paragrafen.

Infuus

Literatuurbespreking:

Dit hoofdstuk is onderverdeeld in subhoofdstukken en/of paragrafen. Om de inhoud te kunnen bekijken, klikt u aan de linkerkant op de onderliggende subhoofdstukken en/of paragrafen.

Klaarzetten en aanhangen

Literatuurbespreking:

Werkblad 3.1.1.

Klaarzetten en aanhangen van een infuuszak met cytostaticum

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Professional(s): Voorbehouden handeling

- verpleegkundig specialist
- verpleegkundige
- arts

Benodigd materiaal:

- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- handschoenen
- disposable onderlegger (celstofmatje)
- infuuszak met neutrale infusievloeistof
- infuuszak met cytostaticum
- infuus, een adapterline met meerdere aansluitpunten en een driewegkraan met korte slang (bv. 10 cm) geschikt voor toediening van cytostatica
- bekend met de plaats van het calamiteitenmateriaal

Werkwijze:

Klaarzetten infuus

- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Zet alle materialen die nodig zijn voor het infuus met het cytostaticum klaar.
- Ontlucht het infuus met een neutrale infusievloeistof (passend bij het cytostaticum).
- Sluit het infuus aan op de driewegkraan van de infuusnaald.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Aanhangen infuus

- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Breng een infuusnaald in volgens lokaal protocol.
- Sluit het infuussysteem met neutrale infuusvloeistof aan op de infuusnaald.
- Controleer of de infuusnaald in het bloedvat zit door middel van hevelen van het infuus; bij twijfel nieuwe infuusnaald laten inbrengen door geautoriseerde verpleegkundige of arts.
- Instrueer de patiënt zichtbare en voelbare veranderingen gedurende de toediening te melden.
- Controleer en voer een dubbelcontrole uit volgens de lokale afspraken:
  - ◆ Patiëntgegevens

- ◆ Controleer bij patiënt of naam en geboortedatum overeenkomen met de gegevens op het etiket van de infuuszak met cytostaticum
- ◆ Voorgeschreven cytostaticum (dosis, soort en oplosmiddel)
- ◆ Verpakking van de infuuszak met het cytostaticum (lekkage e.d.)
- ◆ Wanneer er iets niet klopt met de controlepunten, dient er contact opgenomen te worden met de ziekenhuisapotheek. Er mag (nog) niet gestart worden met de toediening
- ◆ De transportverpakking dient nog intact te zijn; zo niet retourneer de infuuszak met het cytostaticum naar de ziekenhuisapotheek.
- Haal de infuuszak uit de transportverpakking en leg deze op de disposable onderlegger.
- Deponeer de transportverpakking in de SZA-bak of aparte plastic afvalzak thuis.
- Hang de infuuszak met cytostaticum aan de infuusstandaard.
- Sluit de koppellijn van de infuuszak met cytostaticum aan op één van de vrije aansluitpunten van de adapterline.
- Trek één handschoen uit en sluit met die hand de hoofdlijn boven het y-systeem/druppelkamer.
- Open de koppellijn van de infuuszak met cytostaticum met de andere nog behandschoende hand.
- Trek ook die handschoen uit.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen en de handschoenen in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis)
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponneerd bij het restafval.
- Stel de druppelsnelheid in en laat dit controleren door een collega; start infusie volgens protocol.
- Controleer op extravasatie.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Loskoppelen infuussysteem na inlopen

Literatuurbespreking:

Werkblad 3.1.2.

Loskoppelen infuussysteem na inlopen met cytostaticum

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Professional(s): Voorbehouden handeling

- verpleegkundig specialist
- verpleegkundige
- arts

Benodigd materiaal:

- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- handschoenen
- nieuw infuussysteem gevuld met neutrale infusievloeistof
- infuusdopje
- disposable onderlegger (celstofmatje)
- bekend zijn met de plaats van het calamiteitenmateriaal

Werkwijze:

- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Voorzie de (werk)plek, waar het infuussysteem wordt losgekoppeld en aangesloten, van een disposable onderlegger.
- Trek handschoenen aan.
- Zorg dat het infuussysteem met een neutrale infusievloeistof is doorgespoeld, voor het wordt verwisseld. Het systeem kan, ondanks spoelen, nog steeds cytostatica bevatten en dient daarom met zorg behandeld te worden.
- Zet het infuussysteem en het driewegkraantje dicht.
- Ontkoppel het infuussysteem van het driewegkraantje.
- Deponeer het gehele infuussysteem in de SZA-bak of aparte plastic afvalzak thuis, trek de handschoenen uit en deponeer deze in SZA-bak.
- Trek opnieuw handschoenen aan.
- Dop het infuussysteem af.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen en de handschoenen in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis).
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponeerd bij het restafval.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Verwisselen van een infuussysteem

Literatuurbespreking:

Werkblad 3.1.3.

Verwisselen van een infuussysteem met cytostaticum

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Professional(s): Voorbehouden handeling

- verpleegkundig specialist
- verpleegkundige
- arts

Benodigd materiaal:

- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- handschoenen
- nieuw infuussysteem gevuld met neutrale infusievloeistof
- disposable onderlegger (celstofmatje)
- bekend zijn met de plaats van het calamiteitenmateriaal

Werkwijze:

- Voorzie de (werk)plek, waar het infuussysteem wordt losgekoppeld en aangesloten, van een disposable onderlegger.
- Was de handen.
- Trek handschoenen aan.
- Zorg dat het infuussysteem met een neutrale infusievloeistof is doorgespoeld, voor het wordt verwisseld. Het systeem kan, ondanks spoelen, nog steeds cytostatica bevatten en dient daarom met zorg behandeld te worden.
- Zet het infuussysteem en het driewegkraantje dicht.
- Ontkoppel het infuussysteem van het driewegkraantje.
- Deponeer het gehele infuussysteem in de SZA-bak of aparte plastic afvalzak thuis, trek de handschoenen uit en deponeer deze in SZA-bak.
- Trek opnieuw handschoenen aan.
- Sluit het nieuwe infuussysteem aan op de driewegkraan en zet het systeem en de driewegkraan open.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen en de handschoenen in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis)
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponeerd bij het restafval.
- Stel de infuussnelheid, volgens afspraak, in op de pomp en start infusie.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Verwijderen van infuussysteem en infuusnaald

Literatuurbespreking:

Werkblad 3.1.4. Verwijderen van een infuussysteem en infuusnaald

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Professional(s): Voorbehouden handeling

- verpleegkundig specialist
- verpleegkundige
- arts

Benodigd materiaal:

- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- handschoenen
- gaasjes, desinfectans en pleisters
- disposable onderlegger (celstofmatje)
- bekend zijn met de plaats van het calamiteitenmateriaal

Werkwijze:

- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Voorzie de plaats onder de infuusnaald van disposable onderlegger.
- Trek handschoenen aan.
- Zorg dat het infuussysteem met een neutrale infusievloeistof is doorgespoeld, voor het wordt verwijderd. Het systeem kan, ondanks spoelen, nog steeds cytostatica bevatten en dient daarom met zorg behandeld te worden.
- Zet het infuussysteem dicht.
- Maak de pleisters/fixatiemateriaal en de infuusnaald los.
- Verwijder de infuusnaald.
- Laat de patiënt de insteekopening dichtdrukken met een schoon gaasje; plak later de insteekopening af met een schoon gaasje met pleister.
- Gebruik een handschoen bij flink nabloeden.
- Deponeer het infuussysteem met de infuusnaald en de mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen, samen met de handschoenen in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis)
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponereerd bij het restafval.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Mobiele patiënt thuis

Literatuurbespreking:

Werkblad 3.1.5.
De mobiele patiënt met infuus thuis

Toepassingsgebied:

- (vervangende) thuissituatie

Professional(s): Voorbehouden handeling

- verpleegkundig specialist
- verpleegkundige

Werkwijze:

- Instrueer de patiënt hoe te handelen bij een calamiteit:
  - ◆ blijf op de plek van de calamiteit
  - ◆ adviseer derden afstand te houden
  - ◆ waarschuw via telefoon de thuiszorgverpleegkundige of vraag een omstander dit te doen
  - ◆ Ruim in overleg met de thuiszorgverpleegkundige op.
- Bij zwelling rondom infusieplaats dient direct contact opgenomen te worden met het ziekenhuis, in verband met mogelijke extravasatie.
- Bij lekkage van het infuus dient direct contact opgenomen te worden met de thuiszorgverpleegkundige en/of ziekenhuisverpleegkundige (volgens lokale afspraak).

Extra informatie:

- Zorg in de thuissituatie dat calamiteitenmateriaal voorhanden is.
- Bij bezoek buitenshuis dient de patiënt calamiteitenmateriaal mee te nemen.
  - ◆ plastic tasje (lek dicht)
  - ◆ disposable onderlegger (celstofmatje)
  - ◆ handschoenen
- Instrueer de patiënt over de risico's betreffende cytostatica en mobiliteit
- Beperk mobiliteit van patiënten met een infuus met cytostatica zoveel mogelijk tot de thuissituatie.
- Als patiënten langdurig infusie met cytostatica krijgen, bepaalt de verpleegkundige met de patiënt de mate van mobiliteit. De verpleegkundige maakt een inschatting of de patiënt de verantwoordelijkheid kan dragen in geval van een calamiteit.
- Voorkom activiteiten die schade kunnen aanbrengen aan het toedieningssysteem.
- Voor meer informatie bij calamiteiten zie [Calamiteiten](#)

Mobiele patiënt in het ziekenhuis

Literatuurbespreking:

Werkblad 3.1.6.

De mobiele patiënt met infuus in het ziekenhuis

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis

Professional(s): Voorbehouden handeling

- verpleegkundig specialist
- verpleegkundige
- arts

Werkwijze:

- Bij voorkeur de mobiliteit van de patiënt beperken tot de eigen afdeling.
- Instrueer de patiënt die de afdeling verlaat hoe te handelen bij een calamiteit:
  - ◆ blijf op plek van calamiteit
  - ◆ zorg dat derden afstand houde
  - ◆ waarschuw via telefoon verpleegkundige van de afdeling of vraag een omstander dit te doe
  - ◆ ruim niet zelf op!
- De patiënt houdt zich aan lokaal gemaakte afspraken.
- Controleer voor vertrek van de patiënt of het infuus goed loopt, de infuusnaald goed in het bloedvat zit en de infuusnaald goed gefixeerd is.
- Geef een disposable onderlegger waar mogelijke lekkages mee afgedekt kunnen worden en neem bekkentje/braakzak mee in geval van braken.
- Instrueer patiënt indien hij/zij gebraakt heeft het bekkentje/braakzak met braaksel niet zelf weg te gooien, maar in te leveren bij verpleging. Bekkentje/braakzak met besmet braaksel moet in SZA-bak gedeponeerd worden.
- Bij interventies op andere afdelingen/disciplines: licht ze in over het cytostaticuminfuus en instrueer deze afdeling.
- Vertel ze ook hoe je bereikbaar bent, in geval van calamiteiten.
- Vraag na of er calamiteitenmateriaal aanwezig is; neem anders na een melding van een calamiteit calamiteitenmateriaal mee.

Extra informatie:

- Bij bezoek van patiënten, met een cytostaticuminfuus, aan diagnostische afdelingen, andere disciplines etc. draagt de verpleegkundige de verantwoordelijkheid om betreffende afdeling/discipline te informeren over het risico van cytostatica.
- Gemaakte afspraken worden vastgelegd in het patiëntendossier. De verpleegkundige blijft eindverantwoordelijk voor het waarborgen van de veiligheid rond cytostatica.
- Voor meer informatie bij calamiteiten zie [Calamiteiten](#).

Toediening via centraal veneuze catheter

Literatuurbespreking:

Werkblad 3.1.7.

Toediening via centraal veneuze catheter (CVC)

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Professional(s): Voorbehouden handeling

- verpleegkundig specialist
- verpleegkundige
- arts

Benodigd materiaal:

- materialen die nodig zijn bij gebruik CVC (zie CVC-protocol instelling)
- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- handschoenen
- infuuszak met neutrale infuusvloeistof (verenigbaar met cytostaticum)
- infuuszak met cytostaticum
- infuus, een adapterline met meerdere aansluitpunten en een driewegkraan met korte slang (bv. 10 cm) geschikt voor toediening van cytostatica
- bekend met de plaats van het calamiteitenmateriaal

Werkwijze:

- Volg het lokale protocol rond het aansluiten van een infuussysteem via een CVC.
- Volg daarna de stappen beschreven in [3.1.1. Klaarzetten en aanhangen van een infuuszak met cytostaticum](#)

Toediening via totaal-implanteerbaar-toedieningssysteem

Literatuurbespreking:

Werkblad 3.1.8.
Toediening via
totaal-implanteerbaar-toedieningssysteem (port-a-cath
systeem: intraveneus, intraperitoneaal en
intra-arterieel)
Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Professional(s): Voorbehouden handeling

- verpleegkundig specialist
- verpleegkundige
- arts

Benodigd materiaal:

- materialen die nodig zijn bij gebruik totaal-implanteerbaar-toedieningssysteem (zie lokale protocol over totaal-implanteerbaar-toedieningssysteem)
- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- handschoenen
- infuuszak met cytostaticum
- infuus, een adapterline met meerdere aansluitpunten en een driewegkraan met korte slang (bv. 10 cm) geschikt voor toediening van cytostatica
- bekend met de plaats van het calamiteitenmateriaal

Werkwijze:

- Volg het lokale protocol rond het aanprikken van een totaal-implanteerbaar-toedieningssysteem
- Volg het lokale protocol rond het aansluiten van het infuussysteem via een totaal-implanteerbaar-toedieningssysteem
- Volg daarna de stappen beschreven in [3.1.1. Klaarzetten en aanhangen van een infuuszak met cytostaticum](#)

Toediening via PICC-line

Literatuurbespreking:

Werkblad 3.1.9. Toediening via PICC-line

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Professional(s): Voorbehouden handeling

- verpleegkundig specialist
- verpleegkundige
- arts

Benodigde materialen:

- materialen die nodig zijn bij gebruik PICC-line (zie PICC-line-protocol instelling)
- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte afvalzak (thuis)
- handschoenen
- infuuszak met cytostaticum
- infuus, een adapterline met meerdere aansluitpunten en een driewegkraan met korte slang (bv. 10 cm) geschikt voor toediening van cytostaticabekend met de plaats van het calamiteitenmateriaal

Werkwijze:

- Volg het lokale protocol rond het aansluiten van een infuussysteem via een PICC-line.
- Volg daarna de stappen beschreven in [3.1.1. Klaarzetten en aanhangen van een infuuszak met cytostaticum](#).
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen en de handschoenen in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis)
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponeerd bij het restafval.

Injectie

Literatuurbespreking:

Dit hoofdstuk is onderverdeeld in subhoofdstukken en/of paragrafen. Om de inhoud te kunnen bekijken, klikt u aan de linkerkant op de onderliggende subhoofdstukken en/of paragrafen.

Toediening cytostatica via bolusinjectie

Literatuurbespreking:

Werkblad 3.2.1.

Toediening cytostatica via bolusinjectie (intraveneus)

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis

Professional(s): Voorbehouden handeling

- verpleegkundig specialist
- verpleegkundige
- arts

Benodigde materialen:

- SZA-bak (ziekenhuis)
- infuus met neutrale infuusvloeistof (verenigbaar met cytostaticum)
- handschoenen
- zo nodig driewegkraan
- steriele gaasjes
- Zo nodig een Y-systeem
- In veel instellingen wordt een ontlucht Y-systeem aangeleverd vanuit de ziekenhuisapotheek. Vaak is de gelockte/geborgde spuit met het cytostaticum aangesloten op het Y-systeem evenals de gelockte/geborgde spuit met een steriele neutrale infusievloeistof.
- voorgeschreven dosering cytostaticum in gelockte/geborgde spuit aangesloten op een gevuld, met steriele neutrale infusievloeistof Y-systeem (voor bolustoediening)
- een 10 ml gelockte/geborgde spuit gevuld met steriele neutrale infusievloeistof aangesloten op het Y-systeem
- disposable onderleggers (celstofmatje)

Werkwijze:

- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Leg de benodigdheden klaar binnen handbereik.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Breng bij afwezigheid van een infuusnaald een infuusnaald in.
- Controleer bij een reeds ingebrachte infuusnaald op de volgende complicaties:
  - ◆ hematoomvormin
  - ◆ infecti
  - ◆ flebiti
  - ◆ subcutaan lope
- Trek handschoenen aan.
- Sluit een infuuslijn incl. driewegkraantje aan op de infuusnaald.
- Plaats onder de driewegkraan een disposable onderlegger.
- Controleer en voer een dubbelcontrole uit volgens de lokale afspraken::
  - ◆ Patiëntgegevens
  - ◆ Controleer bij patiënt of naam en geboortedatum overeenkomen met de gegevens op het etiket van de gelockte/geborgde spuit met cytostaticum
  - ◆ voorgeschreven cytostaticum (dosis en soort)

- ◆ verpakking cytostaticum (lekkage e.d.)
- ◆ wanneer er iets niet klopt met de controlepunten, dient contact opgenomen te worden met de ziekenhuisapotheek. Er mag (nog) niet gestart worden met de toediening.
- Pak de gelockte/geborgde spuit met het cytostaticum incl. Y-systeem uit de buitenverpakking.
- Leg deze klaar op een disposable onderlegger.
- Deponeer de transportverpakking in de SZA-bak.
- Sluit de gelockte/geborgde spuit met cytostaticum met het Y-systeem aan op het driewegkraantje aan de infuusnaald.
  - ◆ Dit aansluitpunt is dan gesloten.
- Draai de driewegkraan open naar het Y-systeem en de blanco infuuslijn.
- Open het klemmetje van de gelockte/geborgde spuit met cytostatica.
- Dien het cytostaticum in de voorgeschreven tijd toe en laat het infuus gelijktijdig snel lopen (i.v.m. mogelijke reactie).
- Blijf controleren op extravasatie.
- Klem, na toediening van de cytostatica, de klem (van de cytostatica-spuit) dicht en zet de klem open van de 10 ml gelockte/geborgde spuit met neutrale vloeistof.
- Dien de neutrale vloeistof toe via de 10 ml gelockte/geborgde spuit.
- Bij voortzetting van infusie:
  - ◆ leg een extra disposable onderlegger klaar bij de driewegkraan
  - ◆ zorg dat een gaasje en dopje bij de hand liggen
  - ◆ koppel het Y-systeem los van het driewegkraantje en leg deze op de disposable onderlegger houd een gaasje bij de opening in verband met mogelijk morsen
  - ◆ dop de driewegkraan af
  - ◆ wikkel de onderlegger zorgvuldig dicht
  - ◆ infusie verder volgens voorschrift
- Bij geen verdere infusie kan het infuus incl. infuusnaald verwijderd worden. Zie [werkblad 3.1.4. Verwijderen van een infuussysteem en infuusnaald](#)
- Deponeer de gebruikte materialen in de SZA-bak, trek de handschoenen uit en deponeer deze in SZA-bak.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Intra-arteriële toediening

Literatuurbespreking:

Werkblad 3.2.2. Intra-arteriële toediening

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis

Professional(s): Voorbehouden handeling

- arts (bv. radioloog)

Benodigd materiaal:

- angiotray en instrumententafel voor angiografie van de lever
- materiaal behorend bij de handeling (zit vaak in 1 steriele verpakking)
- zo nodig een Y-systeem
- In veel instellingen wordt een ontlucht Y-systeem aangeleverd vanuit de ziekenhuisapotheek. Vaak is de gelockte/geborgde spuit met het cytostaticum aangesloten op het Y-systeem evenals de gelockte/geborgde spuit met een steriele neutrale infusievloeistof.
- voorgeschreven dosering cytostaticum in gelockte/geborgde spuit aangesloten op een gevuld, met steriele neutrale infusievloeistof, Y- systeem (voor bolustoediening)
- een 10 ml gelockte/geborgde spuit gevuld met steriele neutrale infusievloeistof aangesloten op het Y-systeem
- handschoenen
- overschort
- disposable onderleggers (celstofmatje)
- steriele gaasjes
- SZA-bak

Werkwijze:

- Leg de benodigdheden klaar binnen handbereik.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Breng, indien nodig, een infuus aan.
- Controleer en voer een dubbelcontrole uit volgens de lokale afspraken:
  - ◆ Patiëntgegevens
  - ◆ Controleer bij patiënt of naam en geboortedatum overeenkomen met de gegevens op het etiket van de gelockte/ geborgde spuit met cytostaticum
  - ◆ Voorgeschreven cytostaticum (dosis en soort)
  - ◆ Verpakking cytostaticum (lekkage e.d.)
  - ◆ Wanneer er iets niet klopt met de controlepunten, dient contact opgenomen te worden met de ziekenhuisapotheek. Er mag (nog) niet gestart worden met de toediening.
- Pak de gelockte/geborgde spuit incl. Y-systeem met het cytostaticum uit de transportverpakking. Leg deze klaar op een disposable onderlegger.
- Deponeer de transportverpakking in de SZA-bak.
- Trek handschoenen uit en deponeer deze in de SZA-bak.

Toediening door de radioloog

- Voorafgaand aan de toediening dient een angiografie van de lever uitgevoerd te worden.
- Sluit de gelockte/geborgde spuit met cytostaticum met het Y-systeem aan op het driewegkraantje aan de katheter.
- Draai de driewegkraan open naar het Y-systeem en open het klemmetje van de gelockte/geborgde spuit met cytostatica.
- Dien het cytostaticum in de voorgeschreven tijd toe via de angiokatheter.
- Klem, na toediening van de cytostatica, de klem (van de cytostatica-spuit) dicht en zet de klem open van de 10 ml gelockte/geborgde spuit met neutrale vloeistof.
- Dien de neutrale vloeistof toe via de 10 ml gelockte/geborgde spuit.
- Koppel het Y-systeem los van het driewegkraantje van de angiokatheter.
- Houd een gaasje bij de opening in verband met mogelijk morsen.
- Leg het gebruikte Y-systeem op de onderlegger.
- Wikkel de onderlegger zorgvuldig dicht.
- Deponeer de gebruikte materialen in de SZA-bak, trek de handschoenen uit en deponeer deze ook in de SZA-bak.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Intraleurale toediening

Literatuurbespreking:

Werkblad 3.2.3. Intraleurale toediening

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis

Professional(s): Voorbehouden handeling

- arts (bijv. radioloog/ longarts)

Benodigd materiaal

- materiaal behorend bij de handeling (zit vaak in 1 steriele verpakking)
- zo nodig een Y-systeem
- In veel instellingen wordt een ontlucht Y-systeem aangeleverd vanuit de ziekenhuisapotheek. Vaak is de gelockte/geborgde spuit met het cytostaticum aangesloten op het Y-systeem evenals de gelockte/geborgde spuit met een steriele neutrale infusievloeistof.
- Voorgescreven dosering cytostaticum in gelockte/geborgde spuit aangesloten op een gevuld, met steriele neutrale infusievloeistof, Y-infuussysteem (voor bolustoediening).
- 20 ml gelockte/geborgde spuit gevuld met steriele neutrale infusievloeistof aangesloten op het Y-systeem
- steriele handschoenen
- overschort
- disposable onderleggers (celstofmatje)
- driewegkraan
- steriele gaasjes
- desinfectans
- pleisters
- slangklemmen
- steriel dopje voor driewegkraan
- SZA-bak

Werkwijze:

- Voorzie de plaatsen waar lekkage kan optreden van een disposable onderlegger.
- Leg de benodigdheden klaar binnen handbereik.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Controleer en voer een dubbelcontrole uit volgens de lokale afspraken:
  - ◆ patiëntgegevens
  - ◆ controleer bij patiënt of naam en geboortedatum overeenkomen met de gegevens op het etiket van de gelockte/geborgde spuit met cytostaticum
  - ◆ voorgeschreven cytostaticum (dosis, soort en oplosmiddel)
  - ◆ verpakking cytostaticum (lekkage e.d.)
  - ◆ wanneer er iets niet klopt met de controlepunten, dient contact opgenomen te worden met de ziekenhuisapotheek (er mag (nog) niet gestart worden met de toediening)

- Pak de gelockte/geborgde spuit incl. Y-systeem met het cytostaticum uit de transportverpakking.
- Leg deze klaar op een disposable onderlegger.
- Deponeer de transportverpakking in de SZA-bak.
- Trek handschoenen uit en deponeer deze in de SZA-bak
- Trek nieuwe handschoenen aan.
- Verwijder de verbandmiddelen bij de thoraxdrain.
- Klem de thoraxdrain dicht met behulp van de 2 slangklemmen. Trek de handschoenen uit en deponeer deze in de SZA-bak.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Toediening door de arts:

- Trek steriele handschoenen aan.
- Sluit de gelockte/geborgde spuit met cytostaticum met het Y-systeem aan op het driewegkraantje aan de thoraxdrain.
- Draai de driewegkraan open naar het Y-systeem en open het klemmetje van de gelockte/geborgde spuit met cytostaticum.
- Klem, na toediening van de cytostatica, de klem (van de cytostaticum-spuit) dicht en zet de klem open van de 20 ml gelockte/geborgde spuit met neutrale vloeistof.
- Dien de neutrale vloeistof toe via de 20 ml gelockte/geborgde spuit.
- Koppel het Y-systeem los van het driewegkraantje van de thoraxdrain.
- Houd een gaasje bij de opening in verband met mogelijk morsen.
- Leg het gebruikte Y-systeem op de onderlegger.
- Wikkel de onderlegger zorgvuldig dicht.
- Plaats een steriel dopje op de driewegkraan.
- Deponeer de gebruikte disposable materialen in de SZA-bak, samen met de handschoenen.
- Trek nieuwe steriele handschoenen aan.
- Houd de drain afgeklemd; de tijdsduur is afhankelijk van het cytostaticum.
- Bij het openen van de drain moeten dezelfde handelingen als boven worden uitgevoerd om verspreiding van cytostaticum te voorkomen.
- Laat de thoraxdrain 24 uur afzuigen.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Intrathecale toediening

Literatuurbespreking:

Werkblad 3.2.4. Intrathecale toediening

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis

Professional(s): Voorbehouden handeling

- arts (neuroloog)

Benodigd materiaal:

- SZA-bak
- materiaal behorend bij de handeling (zit vaak in 1 steriele verpakking)
- steriele gaasjes, desinfectans en pleisters
- steriele handschoenen
- disposable onderlegger (celstofmatje)
- lumbaalset
- T-connector met gelockte/geborgde aansluiting
- liquorbuisjes
- naaldencontainer
- zo nodig een Y-systeem
- In veel instellingen wordt een ontlucht Y-systeem aangeleverd vanuit de ziekenhuisapotheek. Vaak is de gelockte/geborgde spuit met het cytostaticum aangesloten op het Y-systeem evenals de gelockte/geborgde spuit met een steriele neutrale infusievloeistof.
- voorgeschreven dosering cytostaticum in gelockte/geborgde spuit aangesloten op een gevuld, met steriele neutrale infusievloeistof Y- systeem (voor bolustoediening)
- 10 ml gelockte/geborgde spuit gevuld met steriele neutrale infusievloeistof aangesloten op het Y-systeem

Werkwijze:

- Leg de patiënt op de zij.
- Plaats onder de insteekplaats een disposable onderlegger.
- Leg de benodigdheden klaar binnen handbereik.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Controleer en voer een dubbelcontrole uit volgens de lokale afspraken:
  - ◆ Patiëntgegevens
  - ◆ Controleer bij patiënt of naam en geboortedatum overeenkomen met de gegevens op het etiket van de igelockte/ geborgde spuit met cytostaticum
  - ◆ voorgeschreven cytostaticum (dosis en soort
  - ◆ verpakking cytostaticum (lekkage e.d.
  - ◆ wanneer er iets niet klopt met de controlepunten, dient contact opgenomen te worden met de ziekenhuisapotheek. Er mag (nog) niet gestart worden met de toediening.
- Pak de gelockte/geborgde spuit incl. Y-systeem met het cytostaticum uit de transportverpakking.
- Leg deze klaar op een disposable onderlegger.

- Deponeer de transportverpakking in de SZA-bak.
- Lokaliseer en desinfecteer de insteekplaats.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek steriele handschoenen aan.
- Verricht de lumbaalpunctie volgens protocol en vang de liquor op.
- Sluit de T-connector aan en laat deze vollopen met liquor.
- Sluit de gelockte/geborgde spuit met cytostaticum met het Y-systeem aan op de T-connector.
- Draai de driewegkraan open naar het Y-systeem en open het klemmetje van de gelockte/geborgde spuit met het cytostaticum.
- Dien het cytostaticum in de voorgeschreven tijd toe.
- Klem, na toediening van de cytostatica, de klem (van de cytostaticum-spuit) dicht en zet de klem open van de 10 ml gelockte/geborgde spuit met neutrale vloeistof en spoel met enkele milliliters door.
- Verwijder de spuit en houd een gaasje eronder om evt. druppels op te vangen
  - ◆ leg deze op de onderlegger.
- Verwijder lumbaalnaald
  - ◆ plaats deze in de naaldencontainer.
- Controleer op zwelling (mogelijk cytostatica buiten intrathecale ruimte).
- Laat de verpleegkundige met handschoenen aan de insteekplaats met gaas afdrukken.
- Wikkel de onderlegger met gebruikte materialen zorgvuldig dicht.
- Deponeer alle gebruikte disposable materialen in de SZA-bak, samen met de handschoenen.
- Trek opnieuw handschoenen aan.
- Plak een pleister op de insteekopening.
- Trek de handschoenen uit.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Extra informatie:

- Gebruik voor toediening via Omayo het lokale ziekenhuisprotocol.

Intramusculaire of subcutane toediening

Literatuurbespreking:

Werkblad 3.2.5. Intramusculaire of subcutane toediening

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Professional(s): Voorbehouden handeling

- verpleegkundig specialist
- verpleegkundige
- arts
- verzorgende 3(IG) (indien bekwaam volgens wet BIG)

Benodigd materiaal:

- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- steriele gaasjes, desinfectans en pleisters
- handschoenen
- disposable onderleggers (celstofmatje)
- disposable bekken
- ontluchte gelockte/geborgde spuit met cytostaticum
- intramusculaire naald of subcutane naald

Werkwijze:

- Voorzie de plaats waar lekkage kan optreden van een disposable onderlegger.
- Leg de benodigheden klaar binnen handbereik.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Ziekenhuis: Controleer en voer een dubbelcontrole uit volgens de lokale afspraken::
  - ◆ Patiëntgegevens
  - ◆ Controleer bij patiënt of naam en geboortedatum overeenkomen met de gegevens op het etiket van gelockte/ geborgde spuit met cytostaticum
  - ◆ Voorgeschreven cytostaticum (dosis en soort)
  - ◆ Verpakking cytostaticum (lekkage e.d.)
  - ◆ Wanneer er iets niet klopt met de controlepunten, dient contact opgenomen te worden met de ziekenhuisapothek. Er mag (nog) niet gestart worden met de toediening
  - ◆ Laatste check met patiënt: naam en geboortedatum
- (Vervangende) thuissituatie: voer de dubbelcheck medicatie uit volgens richtlijn van de organisatie.
- Pak de gelockte/geborgde spuit met het cytostaticum uit de transportverpakking.
- Leg deze klaar op een disposable onderlegger.
- Deponeer de transportverpakking:
  - ◆ ziekenhuis: in de SZA-ba
  - ◆ thuissituatie: in aparte plastic afvalzak
- Desinfecteer de injectieplaats.

- Verwijder het dopje van de gelockte/geborgde spuit met het cytostaticum en plaats de juiste naald er op.
- Deponeer het dopje:
  - ◆ ziekenhuis: in de SZA-ba
  - ◆ thuissituatie: in aparte plastic afvalzak
- Ontlucht de gelockte/geborgde spuit niet!
- Plaats de naald intramusculair of subcutaan in een snelle beweging.
- Dien het cytostaticum langzaam en gelijkmatig toe.
- Wacht 1-2 seconden na de toediening en verwijder vervolgens de naald voorzichtig.
- Verwijder de naald voorzichtig na de toediening.
- Houd tijdens het terugtrekken van de naald een gaasje bij de injectieplaats in verband met druppels.
- Leg de spuit incl. naald in een disposable bekken.
- Druk de injectieplaats af met een gaasje.
- Ziekenhuis:
  - ◆ Deponeer alle gebruikte disposable materialen in de SZA-bak, samen met de handschoenen.
- Thuissituatie:
  - ◆ Haal de naald voorzichtig van de spuit
  - ◆ Plaats de naald in de naaldenbeker en plaats de deksel er op ter afdekking (niet definitief tenzij vol)
  - ◆ Plaats de spuit in de afvalzak.
- Vervang de handschoenen. Deponeer de gebruikte handschoenen:
  - ◆ Ziekenhuis: in de SZA-bak.
  - ◆ Thuissituatie: in aparte plastic afvalzak.
- Plak een pleister op de insteekopening.
- Trek de handschoenen uit. Deponeer de gebruikte handschoenen:
  - ◆ Ziekenhuis: in de SZA-bak.
  - ◆ Thuissituatie: in aparte plastic afvalzak.
- Thuissituatie: knop de gebruikte afvalzak dicht en plaats deponeer deze bij het restafval.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Intravesicale toediening

Literatuurbespreking:

Werkblad 3.2.6. Intravesicale toediening (blaasspoeling)

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis

Professional(s): Voorbehouden handeling

- verpleegkundig specialist
- verpleegkundige
- arts

Benodigd materiaal:

- materiaal behorend bij de handeling (zit vaak in 1 steriele verpakking)
- wasbenodigdheden (indien nodig)
- handschoenen
- steriele handschoenen
- maandverbandje of incontinentieverband
- disposable bekken
- 2 disposable onderleggers (celstofmatjes)
- Zo nodig een Y-systeem
- In veel instellingen wordt een ontlucht Y-systeem aangeleverd vanuit de ziekenhuisapotheek. Vaak is de gelockte/geborgde spuit met het cytostaticum aangesloten op het Y-systeem evenals de gelockte/geborgde spuit met een steriele neutrale infusievloeistof.
- voorgeschreven dosering cytostaticum in gelockte/geborgde spuit aangesloten op een gevuld, met steriele neutrale infusievloeistof Y- systeem
- 10 ml gelockte/geborgde spuit gevuld met steriele neutrale infusievloeistof aangesloten op het Y-systeem
- SZA-bak

Werkwijze:

- Laat de patiënt goed uitplassen.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Geef de patiënt zo nodig een onderwasbeurt.
- Plaats de onderlegger:
  - ◆ Bij een man onder de penis en op de bovenbenen.
  - ◆ Bij een vrouw onder de billen, én plaats een onderlegger onder de katheter waarbij de uiteinden op de bovenbenen rusten
  - ◆ Op deze wijze wordt de mogelijkheid geboden de onderleggers om de katheter heen te vouwen, vóór het afkoppelen en verwijderen van de katheter. Zo komt eventueel gemorste vloeistof in de onderlegger.
- Pak de gelockte/geborgde spuit incl. Y-systeem met het cytostaticum uit de transportverpakking. Leg deze klaar op een disposable onderlegger.
- Deponeer de transportverpakking in de SZA-bak
- Trek steriele handschoenen aan.
- Breng de (eenmalige) katheter in, conform het lokale protocol
- Verwijder door middel van de katheter nog aanwezige urine uit de blaas in een bekkentje.

- Trek de handschoenen uit en deponeer deze in de SZA-bak, trek opnieuw handschoenen aan.
- Sluit de gelockte/geborgde spuit met cytostaticum met het Y-systeem aan op de katheter.
- Open het klemmetje van de gelockte/geborgde spuit met het cytostaticum en dien het cytostaticum in de voorgeschreven tijd toe Klem, na toediening van het cytostaticum, de klem (van de cytostatica-spuit) dicht en zet de klem open van de 5 ml gelockte/geborgde spuit met neutrale vloeistof.
- Dien na de instillatie de katheter door met 5 ml (volume van de katheter) NaCl 0,9% via het Y-systeem.
- Verwijder de katheter rustig als de gelockte/geborgde spuit leeg is.
- Zorg er bij het verwijderen van de katheter voor dat er geen vloeistof op de patiënt druppelt, door de katheter zoveel mogelijk te vouwen in de onderlegger.
- Gebruik de onderlegger tevens om de patiënt van onderen af te deppen.
- Trek de handschoenen uit over de katheter of spuit.
- Deponeer alles in SZA-bak.
- Instrueer de patiënt dat de blaasspoeling 2 uur in de blaas dient te blijven alvorens geplast mag worden conform richtlijn [blaasinstillatie](http://www.oncoline.nl/blaasinstillatie) (<http://www.oncoline.nl/blaasinstillatie>)
- Geef de patiënt een incontinentieverbandje of maandverbandje mee als extra beveiliging tegen lekkage.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Extra informatie:

- Bij behandeling met BCG-blaasspoelingen, dient het toilet dagelijks gereinigd te worden met een chlooroplossing.
- Zie voor extra informatie over blaasspoeling ook de richtlijn '[blaasinstillatie](#)' op Oncoline.

Zalf en crème/tablet/drank

Literatuurbespreking:

Dit hoofdstuk is onderverdeeld in subhoofdstukken en/of paragrafen. Om de inhoud te kunnen bekijken, klikt u aan de linkerkant op de onderliggende subhoofdstukken en/of paragrafen.

Dermale toediening zalf of crème

Literatuurbespreking:

Werkblad 3.3.1. Dermale toediening zalf of crème

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Benodigd materiaal:

- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- voorgeschreven dosering cytostaticum (zalf of crème)
- handschoenen
- disposable onderlegger (celstofmatje)
- afdek materiaal (wel ademend)

Werkwijze:

- Leg de benodigdheden klaar binnen handbereik.
- Houd rekening met de voorschriften van het aanbrengen.
- Controleer juistheid gegevens patiënt, cytostaticum (dosis en soort).
- Laat de patiënt het aanbrengen zo mogelijk zelfstandig verzorgen.
  - ◆ Laat hem voor en na het aanbrengen handen wassen met water en zeep
  - ◆ Bij het aanbrengen moeten handschoenen gedragen worden
  - ◆ Laat de patiënt melden dat de zalf of crème is aangebracht, zodat het afval opgeruimd kan worden.
- Wanneer ondersteuning gewenst is, dan onderstaande stappen volgen:
  - ◆ Reinig de handen conform de WIP-richtlijn
  - ◆ Trek handschoenen aan
  - ◆ Controleer en voer een dubbelcontrole uit volgens de lokale afspraken:
    - ◇ Patiëntgegevens
    - ◇ Controleer bij patiënt of naam en geboortedatum overeenkomen met de gegevens op het etiket van de crème/zalf met cytostaticu
    - ◇ Voorgeschreven cytostaticum (dosis en soort)
    - ◇ Verpakking cytostaticum (lekkage e.d.)
    - ◇ Wanneer er iets niet klopt met de controlepunten, dient contact opgenomen te worden met de apotheek. Er mag (nog) niet gestart worden met de toediening.
  - ◆ Breng de zalf of crème aan op de aangegeven plaats.
  - ◆ Trek nieuwe handschoenen aan.
  - ◆ Dek het aanbrenggebied voorzichtig af met een disposable onderlegger
- Deponeer de gebruikte materialen in de SZA-bak, trek de handschoenen uit en deponeer deze in dezelfde bak of aparte plastic afvalzak (thuis).
- In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponneerd bij het restafval.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Extra informatie:

- Breng lege tubes retour naar de apotheek.

Orale toediening in drankvorm

Literatuurbespreking:

Werkblad 3.3.2. Orale toediening in drankvorm

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Benodigd materiaal:

- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- disposable bekken (zo nodig)
- handschoenen (zo nodig)
- voorgeschreven dosering cytostaticum (drank)
- zo nodig disposable onderlegger (celstofmatje)
- spuitje met ml-aanduiding (bij voorkeur wordt een spuitje gebruikt omdat dit secuurder en veiliger werkt)
- glas water

Werkwijze:

- Leg de benodigdheden klaar binnen handbereik.
- Wees op de hoogte van de innamevoorschriften van het cytostaticum.
Raadpleeg zo nodig de apotheker.
- Laat de patiënt de inname zo mogelijk zelfstandig verzorgen.
  - ◆ Laat patiënt voor en na de inname handen wassen
  - ◆ Inname bij voorkeur zonder aanraken van de drank
  - ◆ Laat de patiënt melden dat medicatie is ingenomen, zodat het afval opgeruimd kan worden.
- Wanneer ondersteuning gewenst is, dan onderstaande stappen volgen:
  - ◆ Reinig de handen conform de WIP-richtlijn
  - ◆ Trek handschoenen aan
  - ◆ Controleer en voer een dubbelcontrole uit volgens de lokale afspraken:
    - ◇ Patiëntgegevens
    - ◇ Controleer bij patiënt of naam en geboortedatum overeenkomen met de gegevens op het etiket van de drank met cytostaticum
    - ◇ Vorgeschreven cytostaticum (dosis en soort)
    - ◇ Verpakking cytostaticum (lekkage e.d.)
  - ◆ wanneer er iets niet klopt met de controlepunten, dient contact opgenomen te worden met de apotheek. Er mag (nog) niet gestart worden met de toediening. Bij gebruik van een spuitje: zuig de voorgeschreven hoeveelheid ml op
  - ◆ Laat de patiënt de drank direct vanuit het spuitje innemen en naspoeien met een glas water
  - ◆ Wanneer de patiënt de drank wil uitspugen dan dient dit in een bekkentje te gebeuren
  - ◆ Gebruik bij verwachte lekkage uit de mond een extra disposable onderlegger
- Deponeer de gebruikte materialen in de SZA-bak, trek de handschoenen uit en deponeer deze in dezelfde bak of aparte plastic afvalzak (thuis).

- In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponeerd bij het restafval.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Orale toediening tabletten/capsules

Literatuurbespreking:

Werkblad 3.3.3. Orale toediening tabletten/capsules

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Benodigd materiaal:

- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- disposable bekken
- voorgeschreven dosering cytostaticum (tabletten/capsules)
- zo nodig handschoenen
- medicijncupje of kopje
- glas water

Werkwijze:

- Leg de benodigdheden klaar binnen handbereik.
- Wees op de hoogte van de innamevoorschriften van het cytostaticum.
Raadpleeg zo nodig de apotheker.
- Laat de patiënt de inname zo mogelijk zelfstandig verzorgen:
  - ◆ Laat hem voor en na de inname handen wassen.
  - ◆ Druk de tabletten/capsules uit de (strip)verpakking in het medicijncupje of kopje, zonder de tabletten/capsules aan te raken.
  - ◆ Verzamel de lege strips in het afvalzakje.
  - ◆ Laat de patiënt de tabletten/capsules direct vanuit het medicijncupje of kopje innemen m.b.v. een glas water.
  - ◆ Inname bij voorkeur zonder aanraken van de tabletten/capsules (m.b.v. medicijncupje/kopje/handschoenen).
  - ◆ Laat de patiënt melden dat medicatie is ingenomen, zodat het afval opgeruimd kan worden.
- Wanneer ondersteuning gewenst is, dan onderstaande stappen volgen:
  - ◆ Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
  - ◆ Trek handschoenen aan.
  - ◆ Controleer en voer een dubbelcontrole uit volgens de lokale afspraken:
    - ◇ Patiëntgegevens
    - ◇ Controleer bij patiënt of naam en geboortedatum overeenkomen met de gegevens op het etiket van de tabletten/capsules cytostaticum
    - ◇ voorgeschreven cytostaticum (dosis en soort)
    - ◇ verpakking cytostaticum (lekkage, kapotte capsules/tablettene.d.
    - ◇ wanneer er iets niet klopt met de controlepunten, dient contact opgenomen te worden met de apotheek. Er mag (nog) niet gestart worden met de toediening.
  - ◆ Druk de tabletten/capsules uit de (strip)verpakking in het medicijncupje of kopje, zonder de tabletten aan te raken
  - ◆ Verzamel de lege strips in het afvalzakje

- ◆ Laat de patiënt de tabletten/capsules direct vanuit het medicijncupje of kopje innemen m.b.v. een glas water. In het ziekenhuis wordt bij voorkeur een disposable medicijncupje gebruikt
- ◆ Bij hergebruik van materiaal: Reinig het medicijncupje/kopje voorzichtig onder stromend water
- ◆ Wanneer de patiënt de tabletten/capsules wil uitspugen dan dient dit in een bekkentje te gebeuren
- ◆ Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen en de handschoenen in:
  - ◇ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◇ aparte plastic afvalzak (thuis)
  - ◇ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponeerd bij het restafval.
- ◆ Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Sonde voor opgeloste cytostaticatablet/capsule thuis

Literatuurbespreking:

Werkblad 3.3.4.

Toediening van opgeloste cytostaticatablet/capsule via de sonde thuis

Toepassingsgebied:

- (vervangende) thuissituatie

Benodigheden bij toediening via sonde:

- de voorgeschreven cytostaticatabletten/capsules
- een celstofmatje
- een driewegkraantje
  - ◆ a: om aan een afgekoppelde sonde aan te sluiten **of**
  - ◆ b: aan te sluiten aan het kraantje van een aangekoppeld en lopend sondevoedingssysteem
- een 50 ml gelockte/geborgde spuit
- 2 afsluitdopjes: Schoon afsluitdopje voor de sonde en schoon afsluitdopje voor de 50 ml spuit
- een 12 ml gelockte/geborgde spuit gevuld met lauwwarm water
- een disposable bekertje met 40 ml lauwwarm water
- een medicijncupje of kopje
- koppelstukje behorend bij sonde
- overschort
- handschoenen
- aparte plastic afvalzak

Werkwijze:

- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Leg de benodigheden klaar.
- Trek handschoenen en een overschort aan.

Bij een niet aangesloten sonde:

- Spoel de sonde door om de doorgankelijkheid te testen.
- Ga verder bij bolletje 2 van '*bij een aangesloten en lopend SV-systeem*'.

Bij een aangesloten en lopend SV-systeem:

- Zet de pomp stop.
- Tel het juiste aantal tabletten/capsules af en knip het juiste aantal tabletten van de strip.
- Doe de strip met de overgebleven tabletten weer terug in het doosje.
- Leg het celstofmatje onder het aankoppelpunt van de sonde.
- Druk de tabletten uit de (strip)verpakking in het medicijncupje of kopje, zonder de tabletten aan te raken en verzamel de lege strips op het celstofmatje.
- Neem een grote 50 ml spuit met gelockte/geborgde (schroefdop) aansluiting.
- Trek de plunjer (stamper) uit de spuit en plaats de cytostaticatabletten/capsules in de lege 50 ml spuit zonder de tabletten aan te raken.
- Doe de plunjer weer in de spuit.
- Trek boven het celstofmatje 40 ml lauwwarm water op in de spuit met daarin de tabletten/capsules.

- Sluit de spuit af met het dopje en zwenk deze rustig heen en weer tot de tabletten zijn opgelost en een homogene massa ontstaan is (dit kan even duren).
- Controleer de juiste ligging van de sonde volgens het lokale protocol.
- Sluit vervolgens de 12 ml spuit met water aan op het driewegkraantje en koppel dit met de sonde door middel van het koppelstukje.
- Haal voorzichtig het dopje van de cytostaticumspuit en koppel deze aan het driewegkraantje aan de sonde. Plaats het dopje in het plastic afvalzakje
- Dien de opgeloste tabletten/capsules via de sonde toe, laat de spuit zitten en draai het kraantje dicht naar de spuit.
- Spoel met de 12 ml spuit de sonde na met water.
- Verwijder de gehele driewegkraan inclusief beide spuiten en leg deze op het celstofmatje.
- Bij een aangesloten en lopend SV-systeem: Sluit de sondevoeding weer aan op de sonde.
- Sluit de sonde af met het schone dopje.
- Reinig het medicijncupje/kopje voorzichtig onder stromend water.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen en de handschoenen in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis)
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponneerd bij het restafval.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Extra informatie:

- Het suspenderen van tabletten/capsules die een cytostaticum bevatten mag alleen wanneer de patiënt niet in staat is de tabletten/capsules in zijn geheel in te nemen, er geen alternatieve toedieningsvorm mogelijk is en de tabletten via de sonde toegediend moeten worden. Dit gebeurt altijd in overleg met de apotheker.
- Laat de patiënt zelf de handelingen verrichten.
- Indien niet mogelijk dan worden de handelingen door de professional verricht.
- Raadpleeg zo nodig de V&VN '[Landelijke multidisciplinaire richtlijn neusmaagsonde](#)'

In het bijzonder:

- bijlage 9 'procedure toediening medicatie bij een sonde (stroomschema) en
- bijlage 10 'methoden bewerken geneesmiddelen voor toediening via de neusmaagsonde

Sonde voor opgeloste cytostaticatablet/capsule ziekenhuis

Literatuurbespreking:

Werkblad 3.3.5.

Toediening van opgeloste cytostaticatablet/capsule via de sonde in het ziekenhuis

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis

Benodigheden bij toediening via sonde:

- lees eerst extra informatie (onderaan het werkblad)
- de voorgeschreven cytostaticumtabletten
- een celstofmatje
- een driewegkraantje
  - ◆ a: om aan een afgekoppelde sonde aan te sluiten **of**
  - ◆ b: aan te sluiten aan het kraantje van een aangekoppelde en lopend sondevoedingssysteem)
- 2 afsluitdopjes: Schoon afsluitdopje voor de sonde en schoon afsluitdopje voor de 50 ml spuit
- ten disposable bekertje met 40 ml lauwwarm water
- een 50 ml gelockte/geborgde spuit
- een 12 ml gelockte/geborgde spuit gevuld met lauwwarm water
- een medicijncupje
- sonde-aansluitstukje behorend bij de sonde
- handschoenen
- SZA-bak

Werkwijze:

- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Leg de benodigheden klaar.
- Trek handschoenen aan.

Bij een niet aangesloten sonde:

- Spoel de sonde door om de doorgankelijkheid te testen.
- Ga verder bij bolletje 2 van '*bij een aangesloten en lopend SV-systeem*'.

Bij een aangesloten en lopend SV-systeem:

- Zet de pomp stop.
- Neem de gewenste hoeveelheid cytostaticumtabletten van de strip, knip de tabletten van de strip.
- Controleer en voer een dubbelcontrole uit volgens de lokale afspraken
  - ◆ Patiëntgegevens
  - ◆ Controleer bij patiënt of naam en geboortedatum overeenkomen met de gegevens op het etiket van de tabletten/capsules cytostaticum.
  - ◆ Voorgeschreven cytostaticum (dosis en soort)
  - ◆ Verpakking cytostaticum (lekkage, kapotte capsules/tabletten e.d.)
  - ◆ Wanneer er iets niet klopt met de controlepunten, dient contact opgenomen te worden met de ziekenhuisapothek. Er mag (nog) niet gestart worden met de toediening.
- Doe de strip met de overgebleven tabletten weer terug in het doosje.
- Leg het celstofmatje onder het aankoppelpunt van de sonde.

- Druk de tabletten uit de (strip) verpakking in het medicijncupje, zonder de tabletten aan te raken en verzamel de lege strips op het celstofmatje.
- Neem een grote 50 ml spuit met gelockte/geborgde (schroefdoop) aansluiting.
- Trek de plunjer (stamper) uit de spuit en plaats de cytostaticatabletten in de lege 50 ml spuit zonder de tabletten aan te raken.
- Doe de plunjer weer in de spuit.
- Trek boven het celstofmatje de 40 ml lauwwarm water op in de spuit met daarin de tabletten.
- Sluit de spuit af met het dopje en zwenk deze rustig heen en weer tot de tabletten zijn opgelost en een homogene massa ontstaan is (dit kan even duren).
- Sluit vervolgens de 12 ml spuit met water aan op het driewegkraantje en koppel dit met de sonde door middel van het koppelstukje.
- Koppel de 50 ml spuit met cytostatica aan het driewegkraantje aan de sonde.
- Dien de opgeloste tabletten/capsules via de sonde toe, laat de spuit zitten en draai het kraantje dicht naar de spuit.
- Spoel met de 12 ml spuit de sonde met het water na.
- Verwijder de gehele driewegkraan inclusief de 2 spuiten en leg deze op het celstofmatje.
- Bij een aangesloten en lopend SV-systeem: Sluit de sondevoeding weer aan op de sonde.
- Deponeer de disposable materialen op het matje en vouw het matje voorzichtig dicht en doe alles in de SZA bak.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Extra informatie:

- Het suspenderen van tabletten/capsules die een cytostaticum bevatten mag alleen wanneer de patiënt niet in staat is de tabletten/capsules in zijn geheel in te nemen, er geen alternatieve toedieningsvorm mogelijk is en de tabletten/capsules via de sonde toegediend moeten worden. Dit gebeurt altijd in overleg met de apotheker van de eigen instelling.
- Laat de patiënt indien mogelijk zelf de handelingen verrichten.
- Indien dit niet mogelijk is worden de handelingen verricht door de professional.
- De zogenaamde spuitmethode moet gebruikt worden bij toediening via de sonde.
- Raadpleeg zo nodig de V&VN '[Landelijke multidisciplinaire richtlijn neusmaagsonde](#)'
- In het bijzonder:
  - ◆ bijlage 9 'procedure toediening medicatie bij een sonde (stroomschema) en
  - ◆ bijlage 10 'methoden bewerken geneesmiddelen voor toediening via de neusmaagsonde

Orale inname opgeloste cytostatica tablet/capsule thuis

Literatuurbespreking:

Werkblad 3.3.6.

Orale inname van opgeloste cytostatica tablet/capsule thuis

Toepassingsgebied:

- (vervangende) thuissituatie

Benodigd materiaal:

- de cytostatica tabletten/capsules
- disposable onderlegger (celstofmatje)
- lege disposable beker
- disposable beker met drinkwater om na te spoelen naar behoefte
- disposable beker met 50 ml lauwwarm water
- disposable bekken
- roerstaafje
- dubbele afvalzak
- schaar
- handschoenen

Werkwijze:

- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Wees op de hoogte van de innamevoorschriften van het cytostaticum. Raadpleeg zo nodig de apotheker. Leg de benodigheden klaar.
- Neem de gewenste hoeveelheid tabletten/capsules van de strip, knip de tabletten/capsules van de strip.
- Doe de strip met de overgebleven tabletten/capsules weer terug in het doosje.
- Trek handschoenen aan.
- Druk de pillen uit de (strip)verpakking in de lege disposable beker, zonder de pillen aan te raken, verzamel de lege strips op de disposable onderlegger.
- Voeg de 50 ml lauwwarm water toe aan de beker met de pillen.
- Neem ruim de tijd voor het oplossen van de pillen (dit duurt ± 15 min.) en blijf erbij.
- Roer af en toe voorzichtig met het roerstaafje en controleer of de pillen opgelost zijn.
- Laat de patiënt de oplossing na bereiding meteen opdrinken.
- Spoel na met het drinkwater tot de beker geen restanten van de tablet meer bevat.
- Wanneer de patiënt de oplossing wil uitspugen dan dient dit in een bekkentje te gebeuren. Gebruik bij verwachte lekkage uit de mond een extra disposable onderlegger
- Deponeer alle disposable materialen op de celstof onderlegger en vouw de onderlegger voorzichtig dicht.
- Deponeer de gebruikte materialen in een aparte plastic afvalzak, trek de handschoenen uit en deponeer deze in dezelfde aparte plastic afvalzak
- Knoop de plastic zak met afval dicht en deponeer bij het restafval.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Extra informatie:

- Het oplossen van tabletten/capsules die een cytostaticum bevatten mag alleen wanneer de patiënt niet in staat is de tabletten/capsules in zijn geheel in te

nemen.

- Overleg met de apotheek van de eigen instelling of van de patiënt hoe de medicatie kan worden opgelost.
- Laat indien mogelijk de apotheek de medicatie opgelost aanleveren.
- Laat de patiënt indien mogelijk zelf de handelingen verrichten.
- Indien dit niet mogelijk is worden de handelingen verricht door een mantelzorger of de (wijk)verpleegkundige).

Orale inname opgeloste cytostatica tablet/capsule ziekenhuis

Literatuurbespreking:

Werkblad 3.3.7.

Orale inname van opgeloste cytostaticatablet(ten/capsules) in het ziekenhuis

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis

Benodigd materiaal bij orale toediening:

- de cytostatica pillen in doordrukstrip
- een disposable onderlegger (celstofmatje)
- een lege disposable beker
- een disposable beker met lauwwarm water
- een disposable beker met water naar behoefte om na te spoelen
- roerstaafje
- schaar
- handschoenen
- SZA-bak (ziekenhuis)

Werkwijze:

- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Wees op de hoogte van de innamevoorschriften van het cytostaticum. Raadpleeg zo nodig de apotheker.
- Leg het doosje met cytostaticapillen klaar.
- Leg de benodigdheden klaar.
- Neem de gewenste hoeveelheid tabletten/capsules van de strip, knip de tabletten/capsules van de strip.
- Controleer en voer een dubbelcontrole uit volgens de lokale afspraken:
  - ◆ patiëntgegevens
  - ◆ controleer bij patiënt of naam en geboortedatum overeenkomen met de gegevens op het etiket van de tabletten/capsules cytostaticum
  - ◆ voorgeschreven cytostaticum (dosis en soort)
  - ◆ verpakking cytostaticum (lekkage, kapotte tabletten/capsules e.d.)
- Wanneer er iets niet klopt met de controlepunten, dient contact opgenomen te worden met de ziekenhuisapothek. Er mag (nog) niet gestart worden met de toediening. Doe de strip met de overgebleven tabletten/capsules weer terug in het doosje.
- Trek handschoenen aan.
- Druk de pillen uit de (strip)verpakking in de lege disposable beker, zonder de pillen aan te raken, verzamel de lege strips op de celstof onderlegger.
- Voeg de 50 ml lauwwarm water toe aan de beker met de pillen.
- Neem ruim de tijd voor het oplossen van de tabletten/capsules (dit duurt ± 5 min.) en blijf erbij.
- Roer af en toe voorzichtig met het roerstaafje en controleer of de tabletten/capsules opgelost zijn.
- Laat de oplossing na bereiding meteen opdrinken.
- Spoel na met het drinkwater tot de beker geen restanten van de tabletten/capsules meer bevat.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen (handschoenen, bekertjes, roerstaafje en celstofmatje) in de SZA-bak.
- Wanneer de patiënt de tabletten/oplossing wil uitspugen dan dient dit in een bekkentje te gebeuren.

- Gebruik bij verwachte lekkage uit de mond een extra disposable onderlegger
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Laat ook de patiënt zijn/haar handen wassen met water en zeep.

Extra informatie:

- Het oplossen van de tabletten/capsules die een cytostaticum bevatten mag alleen wanneer de patiënt niet staat is de tabletten/capsules in z'n geheel in te nemen.
- Laat de patiënt, indien mogelijk, zelf de handelingen verrichten.
- Indien dit niet mogelijk is worden de handelingen verricht door de verpleegkundige.

Patiëntverzorging en excreta

Literatuurbespreking:

Dit hoofdstuk is onderverdeeld in subhoofdstukken en/of paragrafen. Om de inhoud te kunnen bekijken, klikt u aan de linkerkant op de onderliggende subhoofdstukken en/of paragrafen.

Patiëntverzorging

Literatuurbespreking:

Dit hoofdstuk is onderverdeeld in subhoofdstukken en/of paragrafen. Om de inhoud te kunnen bekijken, klikt u aan de linkerkant op de onderliggende subhoofdstukken en/of paragrafen.

Wassen met stromend water

Literatuurbespreking:

Werkblad 4.1.1.

Wassen van een patiënt met stromend water (douche of wastafel)

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Benodigd materiaal:

- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- handschoenen
- washand en handdoek of disposable wasschoonmaakdoeken
- wegwerpslofjes (alleen bij douchen)
- overschort
- speciaal gelabelde waszak (evt. scheiden; instelling/eigen wasgoed)

Werkwijze:

- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen (en bij douchen ook slofjes) aan.
- Voorkom direct contact tussen eigen kleding en patiënt/beddengoed. Is dit niet mogelijk, trek een overschort aan.
- Help de patiënt naar de doucheruimte.
- Was de patiënt of ondersteun de patiënt bij het wassen.
- Behandel de handdoek en washand als besmet wasgoed.
- Behandel gebruikt linnengoed als besmet wasgoed.
- Trek na het laatste contact met het vervuilde wasgoed handschoenen uit.
- Trek vóór het verlaten van de badkamer de slofjes uit.
- Deponeer gebruikt disposable materiaal in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis)
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponeerd bij het restafval.
- Voer het wasgoed af:
  - ◆ in een speciaal gelabelde waszak (ziekenhuis)
  - ◆ bij normale wasgoed, tenzij het wasgoed ernstig bevuild is dan in een aparte (was)zak (thuis)
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Extra informatie:

- Zie [Schoonmaak ruimten](#)
- Laat de patiënt, indien mogelijk, zelf de handelingen verrichten.
- Indien dit niet mogelijk is worden de handelingen verricht door de professional.
- Wasbeleid conform Arbocatalogus UMC's:
  - ◆ Patiënten wassen zich bij voorkeur zelf
  - ◆ Kinderen worden zoveel mogelijk door hun ouders gewassen. De ouders beschermen zich hierbij zoveel mogelijk op dezelfde wijze als de medewerkers

- ◆ Medewerkers wassen patiënten bij voorkeur met *kant en klare vochtige wasschoonmaakdoeken*. Bij deze methode is het dragen van handschoenen voldoende als bescherming
- ◆ Bij conventioneel wassen van patiënten (met water en washandje) gebruiken medewerkers handschoenen in combinatie met onderarmbescherming of overschort
- ◆ Leg onder de waskom een celstof matje om besmetting van bijvoorbeeld het nachtkastje te voorkomen.
- ◆ Bij het helpen van de patiënt onder de douche worden handschoenen en overschort gedragen.
- ◆ Een overschort kan achterwege gelaten worden als er een douchescherm tussen patiënt en verpleegkundige is geplaatst.

Wassen met niet-stromend water

Literatuurbespreking:

Werkblad 4.1.2. Wassen van een patiënt met niet-stromend water

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Benodigd materiaal:

- bij voorkeur gebruik van kant-en-klare vochtige wasschoonmaakdoeken
- Let op: in de thuissituatie dient de cliënt/patiënt deze zelf aan te schaffen bij de drogist of supermarkt. Deze artikelen worden veelal niet vergoed door de zorgverzekeraar.
- Wanneer niet mogelijk:
  - ◆ waskom
  - ◆ handdoek(en) en washandje(s)
- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- handschoenen
- disposable onderlegger (celstofmatje)
- speciaal gelabelde waszak (evt. scheiden; instelling/eigen wasgoed)
- overschort (indien nodig, zie ook extra informatie op dit werkblad)
- pH-neutraal schoonmaakmiddel (bv. allesreiniger)
- materiaal om te reinigen

Werkwijze:

- Zet alle benodigdheden klaar.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Voorkom direct contact tussen eigen kleding en patiënt/beddengoed. Is dit niet mogelijk, trek dan een overschort aan.
- Leg onder de waskom een wegwerponderlegger.
- Was de patiënt of ondersteun de patiënt bij het wassen.
- Trek de handschoenen (en eventueel de overschort) uit bij het aankleden.
- Trek nieuwe handschoenen aan nadat de patiënt is aangekleed.
- Was de waskom met een pH-neutraal schoonmaakmiddel, bv. allesreiniger.
- Voer het wasgoed, zoals afdekhoes en handdoeken, af:
  - ◆ in een speciaal gelabelde waszak (ziekenhuis)
  - ◆ in een aparte (was)zak (thuis)
- Trek na het laatste contact met het wasgoed de handschoenen en de overschort uit.
- Deponeer het gebruikte disposable materiaal:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis)
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponerd bij het restafval.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Extra informatie:

- Zie [Schoonmaak ruimten](#)

- Laat de patiënt, indien mogelijk, zelf de handelingen verrichten.
- Indien dit niet mogelijk is worden de handelingen verricht door de professional.
- Wasbeleid conform Arbocatalogus UMC's:
  - ◆ Patiënten wassen zich bij voorkeur zelf
  - ◆ Kinderen worden zoveel mogelijk door hun ouders gewassen. De ouders beschermen zich hierbij zoveel mogelijk op dezelfde wijze als de medewerkers (zie hieronder)
  - ◆ Medewerkers wassen patiënten bij voorkeur met kant en klare vochtige wasschoonmaakdoeken. Bij deze methode is het dragen van handschoenen voldoende als bescherming.
  - ◆ Bij conventioneel wassen van patiënten (met water en washandje) gebruiken medewerkers handschoenen in combinatie met onderarmbescherming of overschort.
  - ◆ Leg onder de waskom een celstof matje om besmetting van bijvoorbeeld het nachtkastje te voorkomen.

Afhalen van beddengoed thuis

Literatuurbespreking:

Werkblad 4.1.3. Afhalen van beddengoed thuis

Toepassingsgebied:

- (vervangende) thuissituatie

Benodigd materiaal:

- handschoenen
- eventueel plastic waszak
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- overschort

Werkwijze:

- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Bij zichtbare vervuiling en contact met beddengoed ook overschort aan.
- Haal het beddengoed rustig af, voorkom opwarrelen van stofdeeltjes.
- Voorkom direct contact tussen eigen kleding en beddengoed. Haal de deken van het bed (wordt een dekbed gebruikt met een bovenlaken eronder, beschouwt u het dekbed als een deken). Dekens en dekbedden worden niet beschouwd als besmet materiaal. U mag ze nogmaals gebruiken als ze niet nat zijn. Zijn ze wel nat, dan kunnen ze ook besmet zijn. Verschoon ze dan en behandel ze verder als met cytostatica besmet wasgoed.
- Verwijder de kussensloop van het hoofdkussen. Pak zoveel mogelijk de hoeken vast. Het midden van het kussen is het meest besmette deel.
- Leg het kussensloop op het bovenlaken.
- Werk vanuit de hoeken naar het midden: Sla de punten over het meest besmette middengedeelte heen. Hierdoor zit het minst besmette deel aan de bovenkant.
- Pak het onderlaken bij het hoofdeinde vast en rol dit naar het voeteneinde.
- Sla het ingestopte deel van het onderlaken bij het voeteneinde als laatste over het totale verzamelde beddengoed heen. Het minst besmette deel zit nu aan de bovenkant.
- Beschouw het wasgoed als besmet.
- Plaats het wasgoed, indien mogelijk, direct in de wasmachine. Bij uitbesteding van het wasgoed, dient dit in een aparte plastic waszak geplaatst te worden.
- Trek na het laatste contact met het vervuilde wasgoed de handschoenen uit.
- Deponeer het gebruikte disposable materiaal in de aparte plastic afvalzak.
  - ◆ Knoop de plastic zak met afval dicht en deponeer de plastic zak bij het restafval.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Maak het bed op met schone lakens, gebruik zo mogelijk een extra bovenlaken onder dekbed of deken.

Extra informatie:

- Laat de patiënt, indien mogelijk, zelf de handelingen verrichten.
- Indien dit niet mogelijk is worden de handelingen verricht door de professional.

Afhalen van beddengoed ziekenhuis

Literatuurbespreking:

Werkblad 4.1.4. Afhalen van beddengoed ziekenhuis

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis

Benodigd materiaal:

- SZA-bak (ziekenhuis)
- handschoenen
- overschort
- waskar met waszak, voorzien van een cytostatica-gevarenaanduiding
- cytostatica-gevarenaanduiding sticker

Werkwijze:

- Neem de waskar mee naar de patiëntenkamer.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Bij zichtbare vervuiling en contact met beddengoed ook overschort aan.
- Label het bed indien nodig met cytostatica-gevarenaanduiding sticker.
- Haal het beddengoed rustig af; voorkom het opwarrelen van stofdeeltjes.
- Voorkom direct contact tussen eigen kleding en beddengoed.
- Haal de deken van het bed (wordt een dekbed gebruikt met een bovenlaken eronder, beschouwt u het dekbed als een deken). Dekens en dekbedden worden niet beschouwd als besmet materiaal. U mag ze nogmaals gebruiken als ze niet nat zijn. Zijn ze wel nat, dan kunnen ze ook besmet zijn. Verschoon ze dan en behandel ze verder als met cytostatica besmet wasgoed.
- Verwijder de kussensloop van het hoofdkussen. Pak zoveel mogelijk de hoeken vast. Het midden van het kussen is het meest besmette deel.
- Leg het kussensloop op het bovenlaken.
- Pak het onderlaken bij het hoofdeinde vast en rol dit naar het voeteneinde.
- Sla het ingestopte deel van het onderlaken bij het voeteinde als laatste over het totale verzamelde beddengoed heen. Het minst besmette deel zit nu aan de bovenkant.
- Deponeer het wasgoed direct in de waszak, zonder aan te duwen.
- Vervang de waszak als hij voor $\frac{3}{4}$ vol is.
- Trek na het laatste contact met het vervuilde wasgoed de handschoenen (en eventueel de overschort) uit.
- Deponeer de handschoenen in SZA-bak.
- Maak het bed weer op met schone lakens, zonder handschoenen aan.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Extra informatie:

- Lakens op de dagbehandeling kunnen als niet-besmet worden beschouwd, tenzij er sprake is van een incident. Uitleg: Patiënten op de dagbehandeling liggen of zitten op de lakens met kleding aan.

Gebruik po/urinaal bij een bedlegerige patiënt

Literatuurbespreking:

Werkblad 4.1.5. Gebruik po/urinaal bij een bedlegerige patiënt

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Benodigd materiaal:

- disposable onderlegger (celstofmatje)
- disposable wasschoonmaakdoeken
- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- handschoenen
- po of urinaal
- bekend zijn met de plaats van het calamiteitenmateriaal
- eventueel een overschort (bij gevaar van spatten)

Werkwijze:

- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Leg onder de patiënt een disposable onderlegger.
- Controleer goed of po of urinaal juist geplaatst is.
- Vraag de patiënt bij gebruik po, de heupen omhoog te duwen om risico op spatten te voorkomen.
- Reinig patiënt met behulp van disposable wasschoonmaakdoeken, toiletpapier.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen in een plastic zakje. Deponeer dit zakje in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis)
- Beschouw urine of faeces als besmet uitscheidingsmateriaal.
- Doe een deksel op de po of een dop op de urinaal.
- Breng po of urinaal naar toiletruimte (thuis)
  - ◆ Giet de urine en de faeces vanuit po/urinaal in het toilet
  - ◆ Voorkom spetters, door langs of tegen de wand van de toilet te schenken
  - ◆ Spoel 2 x door, met het deksel dicht
- Voor gebruik pospoeler in het ziekenhuis:
  - ◆ Open pospoeler met de voet
  - ◆ Leeg de po of urinaal niet in het toilet.
  - ◆ Zet de po of urinaal met inhoud in de pospoeler
  - ◆ Start pospoeler met behulp van voetbediening
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen en de handschoenen in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis)
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponereerd bij het restafval.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Extra informatie:

- Laat de patiënt indien mogelijk zelf de handelingen verrichten.
- Indien dit niet mogelijk is, worden de handelingen verricht door de verpleegkundige.
- Voor het schoonmaken van niet-disposable materialen zie [werkblad 5.1.3. Schoonmaak niet-disposable materialen](#).

Voorschriften patiënt

Literatuurbespreking:

Dit hoofdstuk is onderverdeeld in subhoofdstukken en/of paragrafen. Om de inhoud te kunnen bekijken, klikt u aan de linkerkant op de onderliggende subhoofdstukken en/of paragrafen.

Wasvoorschrift voor wasgoed van een patiënt

Literatuurbespreking:

Werkblad 4.2.1. Wasvoorschrift voor wasgoed van een patiënt

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Benodigd materiaal:

- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- speciaal gelabelde waszak (ziekenhuis)
- aparte plastic (was)zak (thuis)
- handschoenen
- plastic zak

Werkwijze:

- Laat de patiënt indien mogelijk zelf de handelingen verrichten.

Bij ondersteuning in de zorg:

- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek de handschoenen aan bij aanraken van besmet wasgoed.
- Draag handschoenen als patiënt hulp nodig heeft bij het uittrekken van kleding in de risicoperiode.
- Voorkom direct contact tussen gebruikt linnengoed en de eigen kleding.
- Het wasgoed dient apart afgevoerd te worden:
  - ◆ in een speciaal gelabelde waszak (ziekenhuis).
  - ◆ bij het normale wasgoed, tenzij het wasgoed ernstig bevuild is dan in een aparte (was)zak (thuis).
- Sluit deze zak goed en biedt deze, volgens lokale afspraken, aan bij de wasserij.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen en de handschoenen in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis)
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponneerd bij het restafval.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Zelfstandige patiënt:

- Geef de patiënt instructie over de omgang met wasgoed.
- Het wasgoed dient apart afgevoerd te worden:
  - ◆ in een speciaal gelabelde plastic waszak (ziekenhuis)
  - ◆ bij het normale wasgoed, tenzij het wasgoed ernstig bevuild is dan in een aparte (was)zak (thuis).
- Geef patiënt en/of naaste(n) informatie over het wasgoedvoorschrift thuis (zie [Patiënteninformatie](#)):
  - ◆ Was het ernstig bevuild wasgoed apart.

- ◆ Verzamel dit wasgoed in een aparte, goed afsluitbare plastic zak. Wanneer deze zak enigszins vol is, kan de was gedaan worden (hoeveelheid vergelijkbaar met een volle trommel). Dit mag naar inzicht van de patiënt en wat de patiënt prettig vindt.
  - ◆ Plaats het wasgoed vanuit de aparte verzamelzak direct in de wasmachine , zo mogelijk zonder het aan te raken.
  - ◆ Wasprogramma: stel de wasmachine eerst in op een voorwasprogramma en daarna het gebruikelijke wasprogramma met het gebruikelijke wasmiddel.
  - ◆ Handen wassen na plaatsing in de wasmachine.
  - ◆ Wanneer een ander het wasgoed wast, dient deze handschoenen te dragen bij het plaatsen in de wasmachine.
- Bij verblijf in het ziekenhuis dient ziekenhuiswasgoed aangeboden worden aan de wasserij conform lokale afspraken.

Toiletgebruik bij volledig zelfstandige patiënt

Literatuurbespreking:

Werkblad 4.2.2. Toiletgebruik bij volledig zelfstandige patiënt

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Werkwijze:

- Instrueer patiënt bij voorkeur gebruik te maken van het toilet in plaats van het gebruik van po of urinaal.
- Ziekenhuis: Laat patiënt gebruik maken van een toilet dat schoon wordt gemaakt volgens protocol.
- Laat zowel mannelijke als vrouwelijke patiënten zittend urineren om de kans op spatten te verkleinen.
- Laat patiënt het toilet na gebruik 2 x doorspoelen met het toiletdeksel dicht.
- Laat patiënt zijn/haar handen wassen na elk toiletgebruik.
- Bij een sterk verontreinigd toilet dient de patiënt dit zo snel mogelijk te (laten) reinigen.
- In het ziekenhuis of vervangende thuissituatie reinigt de verpleegkundige of een medewerker van de huishoudelijke dienst het toilet.

Extra informatie:

- Ruim gemorste excreta op, zie [Calamiteiten](#)
- Voor schoonmaak ruimten zie [Schoonmaak ruimten](#)
- Bij incontinentie of diarree zie [werkblad 4.2.3. Incontinentie en diarree](#)

Incontinentie en diarree

Literatuurbespreking:

Werkblad 4.2.3. Incontinentie en diarree

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Benodigd materiaal:

- handschoenen
- handdoek(en)
- overschort
- disposable onderlegger (celstofmatje)
- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- speciaal gelabelde waszak (evt. scheiden; instelling/ eigen wasgoed)
- toiletpapier
- kant-en-klare vochtige wasschoonmaakdoeken (i.v.m. niet spetterend vermogen)
- let op: in de thuissituatie dient de patiënt deze zelf aan te schaffen bij de drogist of supermarkt. Deze artikelen worden veelal niet vergoed door de zorgverzekeraar.
- po of urinaal.
- vaste plaats voor calamiteitenmateriaal (bij morsen urinaal/po)
- zo nodig pH-neutraal schoonmaakmiddel (bv. allesreiniger)

Werkwijze:

- Zet alle benodigdheden klaar.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen en een overschort aan.
- Bied hulp aan de patiënt waar nodig.
- Vouw het gebruikte incontinentiemateriaal en onderleggers in een disposable onderlegger.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen in een plastic zakje. Deponeer dit zakje in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis)
- Afvoeren van wasgoed zoals handdoeken:
  - ◆ in speciaal gelabelde waszak (ziekenhuis).
  - ◆ bij normale wasgoed, tenzij het wasgoed ernstig bevuild is dan in een aparte (was)zak (thuis).
- Trek handschoenen en overschort uit en deponeer de materialen in.
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis)
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponneerd bij het restafval.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Extra informatie:

- Het gebruik van het toilet heeft de voorkeur boven een po of urinaal.

- Bij voorkeur geen gebruik van washandjes in verband met spetterrisico.
- Bij vervuild beddengoed dient gewerkt te worden volgens [werkblad 4.1.3. Afhalen van beddengoed thuis](#) of [werkblad 4.1.4 Afhalen van beddengoed ziekenhuis](#).

Stomazorg

Literatuurbespreking:

Werkblad 4.2.4. Stomazorg

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Benodigd materiaal:

- handschoenen
- overschort
- disposable onderleggers (celstofmatjes)
- disposable bekkens of niet-disposable bakje of een braakzakje
- disposable gaasjes/tissues/ toiletpapier
- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- speciaal gelabelde waszak (evt. scheiden; instelling/eigen wasgoed)
- kant-en-klare vochtige wasschoonmaakdoeken
- Let op: in de thuissituatie dient de patiënt deze zelf aan te schaffen bij de drogist of supermarkt. Deze artikelen worden veelal niet vergoed door de zorgverzekeraar.
- po, urinaal of ander opvangmateriaal voor verschonen ileo -en urostoma
- zo nodig pH-neutraal schoonmaakmiddel (bv. allesreiniger)
- materiaal voor schoonmaken en verzorgen stoma
- katheterzak voor verschonen urostoma

Werkwijze:

Algemeen:

- Zet alle benodigdheden klaar.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen en een overschort aan.
- Bied hulp aan de patiënt waar nodig.
- Leg een disposable onderlegger onder de plek waar lekkage kan optreden.
- Leg een opgevouwen onderlegger klaar met daarop een wegwerpbekken.
- Verwijder het stomamateriaal en deponeer dit in het bekken.
- Leg een vochtig gaasje op het stoma.
- Dek het bekken af door de onderlegger hieromheen te vouwen en deponeer dit direct in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis)
- Breng zo snel mogelijk nieuw stomamateriaal aan.
- Deponeer de gebruikte disposable materialen in de:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis)
- Trek de handschoenen uit en deponeer deze in de:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis).
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis).

- ◆ In de thuissituatie wordt de plastic afvalzak dichtgeknoopt en gedeponeerd bij het restafval

Werkwijze bij ileostoma:

- Laat de patiënt zo mogelijk naast het toilet zitten.
  - ◆ Open de stomazak.
  - ◆ Leeg de ileostomazak in het toilet met zoveel mogelijk gesloten deksel of afgedekt met een disposable onderlegger.
  - ◆ Neem aanhangende druppels van de uitloop van de stomazak af met toiletpapier en deponeer deze in het toilet.
  - ◆ Voorkom spetters door langs of tegen de wand van het toilet te schenken.
  - ◆ Spoel het toilet 2 x door met het deksel dicht.
- Wanneer de patiënt niet in staat is naast het toilet te zitten:
  - ◆ Laat de ileostoma leeglopen in een po of plastic opvangbak waarbij deze zoveel mogelijk afgesloten is met een deksel of onderlegger.
  - ◆ Beschouw de inhoud als besmet uitscheidingsmateriaal.
  - ◆ Neem aanhangende druppels van de uitloop van de stomazak af met toiletpapier en deponeer deze in de po of opvangbak.
  - ◆ Spoel het toilet 2 x door met het deksel dicht.
- Sluit de stomazak.
- Indien nodig, kan nu het stomamateriaal vervangen worden volgens de werkwijze in de instelling, zoals bij colonstoma.
- Indien nodig, vervang het stomamateriaal zoals bij Werkwijze algemeen beschreven.

Werkwijze bij urostoma (zie ook [werkblad 4.3.10 Verwisselen van een katheterzak](#)):

- Sluit een katheterzak aan op het aftappunt van de urostomazak.
- Houd een gaasje onder het aftappunt om eventuele druppels op te vangen.
- Laat het urostomazakje leeglopen in de katheterzak.
- Sluit de urostomazak.
- Voer de katheterzak af.
- Trek handschoenen uit.
- Deponeer de gebruikte materialen en tot trek tot slot de handschoenen uit en deponeer deze in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis).
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis)
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponeerd bij het restafval.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Extra informatie:

- Laat de patiënt indien mogelijk zelf de handelingen verrichten.
- Indien dit niet mogelijk is, worden de handelingen verricht door de verpleegkundige.

Braaksel

Literatuurbespreking:

Werkblad 4.2.5. Braaksel

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Benodigd materiaal:

- disposable onderleggers (celstofmatje)
- disposable bekkens of niet-disposable bakje of een braakzakje
- disposable gaasjes/tissues/keukenrol
- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- handschoenen
- overschort
- zo nodig speciaal gelabelde waszak (evt. scheiden; instelling/eigen wasgoed)
- zo nodig PH-neutraal schoonmaakmiddel (bv. allesreiniger)

Werkwijze:

- Zorg dat disposable bakjes en tissues paraat staan.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen en een overschort aan.
- Bied hulp aan de patiënt waar nodig.
- Leg onder het hoofd van de liggende patiënt disposable onderleggers.
- Geef de cliënt voldoende tissues en (disposable) opvangmateriaal.
- In de thuissituatie wordt het opvangmateriaal geleegd in het toilet. Voorkom spetteren door langs of tegen de wand van het toilet te schenken.
- Spoel het toilet 2 x door met het deksel dicht.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen in
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis)
- Trek handschoenen en overschort uit en deponeer deze in de:
  - ◆ SZA bak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis)
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponeerd bij het restafval. Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Extra informatie:

- Braaksel wordt gedurende de gehele risicoperiode als besmet beschouwd. Extra voorzichtigheid is geboden wanneer er kort na een orale toediening (vuistregel: 2 uur) wordt gebraakt. Dan is de oorspronkelijke toegediende dosis nog in het braaksel aanwezig.
- In de thuissituatie braakt de patiënt, indien mogelijk, bij voorkeur in het toilet. Spoel dan het toilet 2 x door met het deksel dicht.
- Laat de patiënt indien mogelijk zelf de handelingen verrichten.
- Indien dit niet mogelijk is, worden de handelingen verricht door de professional.

Sputum ophoesten

Literatuurbespreking:

Werkblad 4.2.6. Sputum ophoesten

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Benodigd materiaal:

- handschoenen
- disposable opvangmateriaal (bv. sputumbeker)
- disposable gaasjes/tissues/ keukenrol
- disposable onderleggers (celstofmatje)
- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)

Werkwijze:

- Zorg dat voldoende tissues en opvangmateriaal paraat staan.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Bied hulp aan de patiënt waar nodig.
- Leg op de borst van de liggende patiënt disposable onderleggers.
- Geef de cliënt voldoende tissues en (disposable) opvangmateriaal.
- In de thuissituatie wordt disposable opvangmateriaal gelegegd in het toilet, daarna het toilet 2 x spoelen met het deksel dicht, en in een aparte plastic afvalzak gedaan.
- In het ziekenhuis wordt de opvangbak/materiaal volledig geplaatst in de SZA-bak.
- Trek handschoenen uit en deponeer deze in de:
  - ◆ SZA bak (ziekenhuis).
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis).
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponeerd bij het restafval.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Wondverzorging

Literatuurbespreking:

Werkblad 4.2.7. Wondverzorging

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Benodigd materiaal:

- handschoenen
- zo nodig overschort
- zo nodig disposable onderleggers (celstofmatje)
- disposable bekkens of niet-disposable bakje of een braakzakje
- disposable wondmateriaal
- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- zo nodig speciaal gelabelde waszak (evt. scheiden; instelling/ eigen wasgoed)
- zo nodig pH-neutraal schoonmaakmiddel (bv. allesreiniger)

Werkwijze:

- Zet alle benodigdheden klaar.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Gebruik disposable onderleggers.
- Leg een opgevouwen onderlegger klaar met daarop een disposable bekken.
- Voer de wondverzorging uit.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen in het disposable bekken, deponeer dit:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis).
- Trek handschoenen uit en deponeer deze in de
  - ◆ SZA bak (ziekenhuis).
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis).
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponneerd bij het restafval.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Extra informatie:

- Cytostatica vertraagt de wondgenezing (afhankelijk van de soort wond).
- Laat de patiënt, indien mogelijk, zelf de handelingen verrichten. Indien dit niet mogelijk is worden de handelingen verricht door de professional.

Medische handelingen

Literatuurbespreking:

Dit hoofdstuk is onderverdeeld in subhoofdstukken en/of paragrafen. Om de inhoud te kunnen bekijken, klikt u aan de linkerkant op de onderliggende subhoofdstukken en/of paragrafen.

Afname en verwerken van bloedmonsters

Literatuurbespreking:

Werkblad 4.3.1. Afname en verwerken van bloedmonsters

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie
- trombosedienst

Professional(s): voorbehouden handeling

- medewerker laboratorium
- verpleegkundige
- arts

Benodigd materiaal:

- handschoenen
- materialen voor bloedafname:
- bloedbuizen
- prikhuuls
- naald
- formulieren
- stuwband
- gaasjes
- chloorhexidine
- disposable onderlegger (celstofmatje)
- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- naaldenbeker

Werkwijze:

Bloedafname:

- Leg de benodigdheden klaar binnen handbereik.
- Leg onder de afnameplaats een disposable onderlegger.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Neem bloed af volgens protocol, maak altijd gebruik van een gesloten systeem. Druk de afnameplaats goed af met een gaasje/wattendot.
- Plaats de naald in de naaldenbeker
- Zorg direct voor verdere verwerking van de bloedmonsters volgens afspraak laboratorium.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen in:
  - SZA-bak (ziekenhuis)
  - aparte plastic afvalzak (thuis).
- Reinig de prikhuuls volgens protocol niet-disposable materiaal.
- Trek handschoenen uit en deponeer deze in:
  - ◆ SZA bak (ziekenhuis).
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis).
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponeed bij het restafval.

- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Pipetteren van plasma (ziekenhuis):

- Leg de benodigdheden klaar binnen handbereik.
- Leg een disposable onderlegger op het werkvlak.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Centrifugeer het bloed volgens protocol.
- Vervang de handschoenen.
- Verwijder boven het werkvlak voorzichtig de dop/afsluitstrip van de bloedbuis.
- Breng in kleine hoeveelheden het plasma over in het buisje.
- Deponeer alle gebruikte disposable materialen, met de handschoenen in de SZA-bak.
- Trek nieuwe handschoenen aan.
- Plaats het buisje in de vriezer (de -20°C of de -80°C vriezer).
- Deponeer alle gebruikte disposable materialen, met de handschoenen in de SZA-bak.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Ascitespunctie/drainage

Literatuurbespreking:

Werkblad 4.3.2. Ascitespunctie/drainage

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Professional(s): voorbehouden handeling

- verpleegkundig specialist
- verpleegkundige
- arts

Benodigd materiaal:

- materialen voor ascitespunctie volgens lokaal protocol
- (vaak is er een kant-en-klare kit voor drainage)
- handschoenen
- steriele handschoenen
- overschort
- steriele gaasjes
- chloorhexidine
- disposable onderlegger (celstofmatje)
- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- urinedrainage opvangzak van 4000 ml, zonder afpunftap
- kocher/klemmetje

Werkwijze:

Uitvoeren ascitespunctie (alleen door arts of verpleegkundig specialist):

- Leg de benodigdheden klaar binnen handbereik.
- Voorzie de plaats waar lekkage kan optreden van disposable onderlegger.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek steriele handschoenen en een overschort aan.
- Breng volgens lokaal protocol ascitesnaald in.
- Sluit een gesloten systeem aan, zodat het ascitesvocht veilig opgevangen kan worden.

Vervangen opvangzak (bij productie van $\geq$ dan 3500 ml)

- Leg de benodigdheden klaar binnen handbereik.
- Voorzie de plaats waar lekkage kan optreden van een disposable onderlegger.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Zet een kocher/klemmetje op de slang.
- Koppel drainagezak los, houdt een gaasje bij de slang om spatten te voorkomen, en plaats dopje op de slang.
- Deponeer oude drainagezak in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis)
- Vervang de handschoenen. Deponeer deze in:

- ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
- ◆ aparte plastic afvalzak (thuis)
- Bevestig nieuwe drainagezak en verwijder kocher/klemmetje.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis)
- Trek handschoenen uit en deponeer deze in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis)
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponneerd bij het restafval.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Verwijderen ascitesdrainage (bij geen/ nauwelijks productie):

- Leg de benodigdheden klaar binnen handbereik.
- Voorzie de plaats waar lekkage kan optreden van een disposable onderlegger.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- De ascitesdrainage met verbindingsslijn en opvangzak in zijn geheel verwijderen. Houdt een gaas bij insteekplaats punctie tijdens verwijderen naald om druppels op te kunnen vangen.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis).
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis).
- Vervang de handschoenen en deponeer deze in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis).
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis).
- Plak een pleister op de insteekopening.
- Trek handschoenen uit en deponeer deze in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis).
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis).
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponneerd bij het restafval Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Extra informatie:

- Kijk ook op Pallialine voor de richtlijn '[Ascites](#)'.
- In de richtlijn 'Ascites' op Pallialine staat in [bijlage 1](#) informatie voor de ascitespunctie thuis.

Metten van urineproductie

Literatuurbespreking:

Werkblad 4.3.3. Meten van urineproductie

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Professional(s): voorbehouden handeling

- verpleegkundige
- verzorgende
- arts

Benodigd materiaal:

- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- handschoenen
- disposable onderlegger (celstofmatje)
- weegschaal (geschikt als bovenweger)
- zo mogelijk een po met gewichtsaanduiding
- urinaal met goed leesbare maatverdeling

Werkwijze:

- Instrueer de patiënt na elk gebruik van po of urinaal deze direct te (laten) legen.
- Bij gebruik van de po, altijd een disposable onderlegger gebruiken.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Breng de po/urinaal naar het toilet.
- Lees het volume af:
- Urinaal: door middel van maataanduiding
- Po: door middel van weegschaal of po met gewichtsaanduiding
- Voor gebruik pospoeler in het ziekenhuis:
- Open pospoeler met de voet.
- Zet de po of urinaal met inhoud in de pospoeler.
- Start pospoeler met behulp van voetbediening.
- In de (vervangende) thuissituatie wordt de po of urinaal gelegegd in het toilet.
- Voorkom spetteren door langs of tegen de wand van het toilet te schenken.
- Spoel het toilet 2 x door met het toiletdeksel dicht.
- Trek handschoenen uit en deponeer deze in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis).
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis)
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponneerd bij het restafval
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Extra informatie:

- Het meten van urine wordt bij voorkeur niet in de risicoperiode uitgevoerd. Laat de patiënt indien mogelijk zelf de handelingen verrichten.

- Indien dit niet mogelijk is, worden de handelingen verricht door de verpleegkundige.
- Zie [Schoonmaak ruimten](#).
- Gebruik po/urinaal bij een bedlegerige patiënt volgens [werkblad 4.1.5 Gebruik po/urinaal bij een bedlegerige patiënt](#)
- Reinig de niet-disposable materialen volgens [werkblad 5.1.3. Schoonmaak niet-disposable materialen](#)

Verzamelen van 24-uurs urine

Literatuurbespreking:

Werkblad 4.3.4. Verzamelen van 24-uurs urine (al dan niet in zuurkast)

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis

Benodigd materiaal:

- handschoenen
- steriele handschoenen
- overschort
- goed afsluitbare urinebokaal
- disposable onderlegger (celstofmatje)
- SZA-bak
- zo mogelijk zuurkast
- tissues
- schoonmaakmateriaal (doeken e.d.)
- pH-neutraal schoonmaakmiddel
- Bril (bij gebruik zonder zuurkast)
- FFP2-masker (bij gebruik zonder zuurkast)

Werkwijze:

- Leg de benodigdheden klaar binnen handbereik.
- Leg een disposable onderlegger onder de bokaal voor het verzamelen van de 24-uurs urine.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Zonder gebruik van zuurkast:

- Trek handschoenen en overschort aan
- Zet de bril (gelaatsbescherming) en het FFP2 masker op
- Giet de urine vanuit po/urinaal of katheterzak voorzichtig over in de bokaal, zonder te spetteren.
- Voorkom spetters door, langs of tegen de wand van de bokaal te schenken.
- Tijdens het aftappen en/of overschenken moeten aanhangende druppels met een tissue worden afgenomen.
- De onderlegger moet ten minste eenmaal per 24 uur worden verschoond. Als de onderlegger zichtbaar besmet is, dient deze direct te worden vervangen.
- Gebruikte onderlegger deponeren in SZA-bak.
- Maak het werkblad schoon.
- Deponeer alle gebruikte disposable materialen, met de handschoenen in de SZA-bak.

Met gebruik van zuurkast:

- Trek handschoenen aan en overschort aan
- Schuif het raam van de zuurkast omhoog.
- Plaats de urinaal/po/urinezak in de zuurkast.
- Sluit het raam zover mogelijk; het raam mag maximaal 50 cm open staan.
- Giet de urine vanuit po/urinaal of katheterzak voorzichtig over in de bokaal, zonder te spetteren.

- Voorkom spetters door, langs of tegen de wand van de bokaal te schenken.
- Tijdens het aftappen en/of overschenken moeten aanhangende druppels met een tissue worden afgenomen.
- De onderlegger moet ten minste eenmaal per 24 uur worden verschoond. Als de onderlegger zichtbaar besmet is, dient deze direct te worden vervangen.
- Gebruikte onderlegger deponeren in SZA-bak.
- Maak het werkblad schoon.
- Schuif het raam omhoog.
- Deponeer alle gebruikte disposable materialen, met de handschoenen in de SZA-bak.
- Sluit het raam van de zuurkast.
- Trek nieuwe handschoenen aan.
- Open pospoeler met de voet.
- Plaats po of urinaal in pospoeler.
- Start pospoeler met behulp van voetbediening.
- Trek handschoenen uit en deponeer ze in SZA-bak.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Extra informatie:

- Het meten van urine wordt bij voorkeur niet in de risicoperiode uitgevoerd
- Raadpleeg bij het verwisselen van een katheterzak [werkblad 4.3.10. Verwisselen van een katheterzak](#)

Uitzuigen en verwisselen sputumopvangbak

Literatuurbespreking:

Werkblad 4.3.5. Uitzuigen en verwisselen sputumopvangbak

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Professional(s): voorbehouden handeling

- verpleegkundig specialist
- verpleegkundige
- arts

Benodigd materiaal:

- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- handschoenen
- overschort
- gezichtsbescherming (bril)
- disposable bakje met NaCl 0,9%
- uitzuigkatheter en/of mondzuiger
- ophang klem
- gaasjes
- tissues
- disposable onderlegger (celstofmatje)
- disposable sputumbekers (zo mogelijk met cytostatica gevarenaanduiding)
- uitzuigopvangbak

Werkwijze:

Volg het lokale protocol rondom het uitzuigen.

Uitzuigen sputum:

- Leg de benodigdheden klaar binnen handbereik.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen en een overschort aan.
- Zet de gezichtsbescherming op.
- Leg een disposable onderlegger vlakbij de plaats van uitzuigen.
- Bevestig een schone uitzuigkatheter of mondzuiger aan uitzuigslang.
- Ga naast de patiënt staan.
- Breng uitzuigkatheter of mondzuiger in mond, stoma of canule van patiënt.
- Zuig het sputum volgens het lokale protocol weg.
- Veeg uitzuigkatheter of mondzuiger af met een gaasje.
- Spoel uitzuigkatheter of mondzuiger door met NaCl 0,9% uit bakje.
- Herhaal dit tot dat er geen sputum aanwezig is.
- Koppel uitzuigkatheter of mondzuiger af.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis).
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis).
- Trek het overschort, gezichtsbescherming en handschoenen uit en deponeer ze in:

- ◆ SZA-bak (ziekenhuis).
- ◆ aparte plastic afvalzak (thuis)
- ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponereerd bij het restafval
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Vervangen opvangbak:

- Leeg de opvangpotten/zakken wanneer ze voor $\frac{3}{4}$ vol zijn
- Leg de benodigdheden klaar binnen handbereik.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Koppel slangen los.
- Druk de dopjes van de opvangbak goed dicht.
- Verwijder de opvangbak uit de container.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis).
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis).
- Trek handschoenen uit en deponeer ze in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis).
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis).
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponereerd bij het restafval.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Contact met pleuravocht

Literatuurbespreking:

Werkblad 4.3.6.

Contact met pleuravocht: verwisselen drainagepot en pleurapunctie

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Professional(s): Voorbehouden handeling

- verpleegkundig specialist
- verpleegkundige
- arts

Benodigd materiaal:

- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- disposable onderlegger (celstofmatje)
- handschoenen
- overschort (bij kans op spetteren)
- gezichtsbescherming (bij kans op spetteren)
- kocher/klemmetje (2x)
- steriel gaas

Bij pleurapunctie:

- laboratoriumbuisje
- materiaal voor pleurapunctie

- overschort
- disposable bekkentje

Werkwijze:

Volg het lokale protocol pleuradrainage/pleurapunctie.

Verwisselen pleuradrainagepot:

- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Voorzie de plaats waar lekkage kan optreden van een disposable onderlegger.
- Trek handschoenen aan.
- Draag bij gevaar voor spetteren een overschort en gezichtsbescherming.
- Verwijder de verbandmiddelen.
- Klem de thoraxdrain af met behulp van de kocher(s)/klemmetje(s).
- Koppel slang van het pleuradrainagesysteem los van de pleuradrain.
- Vang met gaas eventuele druppels op.
- Deponeer het systeem, samen met de handschoenen, direct in SZA-bak.
- Was de handen en trek nieuwe handschoenen aan.
- Sluit het nieuwe pleuradrainagesysteem volgens protocol aan.
- Verwijder de kochers van de thoraxdrain.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen, samen met handschoenen in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis).
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis)
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponeerd bij het restafval.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Pleurapunctie (door arts in ziekenhuis):

- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Plaats onder het punctiegebied een disposable onderlegger.
- De verpleegkundige assisteert de arts volgens protocol.
- Trek handschoenen aan.
- Draag bij gevaar voor spetteren een overschort en gezichtsbescherming.
- Spuit voorzichtig, boven een disposable onderlegger, de injectiespuit met pleuravocht, onder een hoek van 45 graden leeg in het laboratoriumbuisje.
- Bij aansluiten op drainage:
  - ◆ Sluit volgens lokaal protocol de drainage aan
- Bij eenmalige punctie:
  - ◆ Verwijder de injectiespuit voorzichtig uit de aanprikplaats
  - ◆ Deponeer de injectiespuit in een disposable bekkentje
  - ◆ Plak de aanprikplaats af met een pleister
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen, samen met handschoenen in SZA-bak.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Verwisselen redonpot

Literatuurbespreking:

Werkblad 4.3.7. Verwisselen redonpot

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Benodigd materiaal:

- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- handschoenen
- overschort (bij kans op spetteren)
- gezichtsbescherming (bij kans op spetteren)
- steriele gaasjes
- chloorhexidine
- disposable onderlegger (celstofmatje)
- disposable sputumbekers (zo mogelijk met cytostatica gevarenaanduiding)
- nieuwe redonpot

Werkwijze:

- Leg de benodigdheden klaar binnen handbereik.
- Voorzie de plaats waar lekkage kan optreden van een disposable onderlegger.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Draag bij gevaar voor spetteren een overschort en gezichtsbescherming.
- Sluit de klem op de slang van de redonpot en sluit de klem op de redonpot.
- Koppel de slang los van de redonpot en houd een steriel gaas bij slang om druppels op te vangen.
- Deponeer de redonpot direct in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis).
- Vervang de handschoenen.
- Desinfecteer de aansluiting van de slang van de redonpot met een in chloorhexidine gedrenkt gaasje.
- Koppel de nieuwe pot aan de slang van de redonpot.
- Open de 2 klemmen.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis).
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis).
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponeerd bij het restafval.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Verwisselen maagvochttopvangzak

Literatuurbespreking:

Werkblad 4.3.8. Verwisselen maagvochttopvangzak

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Benodigd materiaal:

- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- disposable onderlegger (celstofmatje)
- handschoenen
- gaas
- maagvochttopvangzak zonder afpunttap
- kocher/klemmetje

Werkwijze:

- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Voorzie de plaats waar lekkage kan optreden van een disposable onderlegger.
- Zet een kocher/klemmetje op de maaghevel.
- Verwijder de volle maagvochttopvangzak, houd een gaas onder het uiteinde van de maaghevelslang om druppels op te vangen.
- Deponeer de volle maagvochttopvangzak met handschoenen direct in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis).
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Sluit de schone zak aan.
- verwijder kocher/klemmetje
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen en handschoenen in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis).
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis)
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponeerd bij het restafval.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Extra informatie:

- Reinig de niet-disposable materialen volgens [werkblad 5.1.3. Schoonmaak niet-disposable materialen](#)

Verwisselen wondvochttopvangzak

Literatuurbespreking:

Werkblad 4.3.9. Verwisselen wondvochttopvangzak

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Benodigd materiaal:

- chloorhexidine
- disposable onderlegger (celstofmatje)
- handschoenen
- wondvochttopvangzak zonder afpunttap
- kocher/klemmetje

Werkwijze:

- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Voorzie de plaats waar lekkage kan optreden van disposable onderlegger.
- Trek handschoenen aan.
- Zet een kocher/klemmetje op de drain.
- Verwijder de volle wondopvangzak, houd een gaasje onder de drainslang om druppels op te vangen.
- Deponeer de volle wondopvangzak met de handschoenen direct in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis).
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis).
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek nieuwe handschoenen aan.
- Desinfecteer de aansluiting drain met een in chloorhexidine gedrenkt gaasje.
- Sluit de schone zak aan.
- Maak het kocher/klemmetje los.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen en handschoenen in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis).
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis)
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponerd bij het restafval.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Verwisselen van een katheterzak

Literatuurbespreking:

Werkblad 4.3.10.

Verwisselen van een katheterzak

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Benodigd materiaal:

- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- disposable onderlegger (celstofmatje)
- handschoenen
- gaas
- katheterzak zonder afpunftap

Werkwijze:

- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Voorzie de plaats waar lekkage kan optreden van een disposable onderlegger.
- Verwijder de volle zak, houd een gaas onder het uiteinde van de katheter om druppels op te vangen.
- Deponeer de volle katheterzak met handschoenen direct in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis).
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis).
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek nieuwe handschoenen aan.
- Sluit de schone katheterzak zonder aftappunt aan.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis).
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis).
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponeerd bij het restafval.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Onderzoeks-/therapeutische handelingen met kortdurend huidcontact

Literatuurbespreking:

Werkblad 4.3.11.

Onderzoeks-/therapeutische handelingen met kortdurend huidcontact

Toepassingsgebied:

Alle individuele handelingen tussen (para)medicus en patiënt eventueel met gebruik van behandel-/onderzoekstafel

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie
- praktijk

Benodigd materiaal:

- schone afdekhoes, handdoeken of onderzoeksbankpapier

Werkwijze:

- Bedek de behandelstafel met een schone afdekhoes, handdoeken, of onderzoeksbankpapier.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Voorkom direct contact tussen eigen kleding en patiënt.
- Voer de handelingen uit met uitsluitend handcontact.
- Na patiëntencontact: Was de handen met water en zeep.

Extra informatie:

- Bij een erg zwetende patiënt is een onderlaag van voldoende absorptie noodzakelijk. Dit is bij voorkeur een eigen handdoek van de patiënt, die de patiënt zelf wast.
- In het ziekenhuis kan gebruik gemaakt worden van handdoeken die in een speciaal gelabelde waszak worden aangeboden aan de wasserij.
- Bij behandelstafels wordt over het algemeen gebruik gemaakt van een disposable papieren onderlaag.
- Zie [Schoonmaak ruimten](#).

Therapeutische handelingen met intensief huidcontact

Literatuurbespreking:

Werkblad 4.3.12.

Therapeutische handelingen met intensief huidcontact

Toepassingsgebied:

Alle individuele handelingen tussen (para)medicus en patiënt eventueel met gebruik van behandel-/onderzoekstafel:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie
- praktijk

Benodigd materiaal:

- handschoenen
- schone afdekhoes, handdoeken of onderzoeksbankpapier
- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis, praktijk)

Werkwijze:

- Bedek de behandelstafel met een schone afdekhoes, handdoeken, of onderzoeksbankpapier.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Draag handschoenen vanaf het eerste therapeutisch huidcontact.
- Voorkom direct contact tussen eigen kleding en patiënt.
- Voer de behandeling uit met uitsluitend hand-contact.
- Deponeer gebruikte disposable materialen in een:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis).
  - ◆ aparte plastic afvalzak (thuis, praktijk)
  - ◆ In de praktijk/thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponerd bij het restafval.
- Afvoeren van wasgoed zoals afdekhoes en handdoeken:
  - ◆ speciaal gelabelde waszak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte (was)zak (praktijk/thuissituatie)
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Extra informatie:

- Bij een erg zwetende patiënt is een onderlaag van voldoende absorptie noodzakelijk. Dit is bij voorkeur een eigen handdoek van de patiënt, die de patiënt zelf wast. In het ziekenhuis kan gebruik gemaakt worden van handdoeken van de instelling die in een speciaal gelabelde waszak worden aangeboden aan de wasserij.
- Bij behandelstafels wordt over het algemeen gebruik gemaakt van een disposable papieren onderlaag.
- Zie [Schoonmaak ruimten](#).

Handelingen met behandeltafel

Literatuurbespreking:

Werkblad 4.3.13. Handelingen met behandeltafel

Toepassingsgebied:

Bij gebruik van behandel-/onderzoekstafel

- (para)medicus
- ziekenhuis
- praktijk

Benodigd materiaal:

- handschoenen
- schone afdekhoes, handdoeken of onderzoeksbankpapier
- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (praktijk)
- speciaal gelabelde waszak (ziekenhuis)
- aparte (was)zak (praktijk)

Werkwijze:

- Bedek de behandeltafel met een schone afdekhoes, handdoeken, of onderzoeksbankpapier.
- Voorkom direct contact tussen eigen kleding en patiënt.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan bij intensief contact met patiënt (bij onderzoek/ behandeling).
- Voer de behandeling uit met uitsluitend handcontact.
- Verwijder de afdekhoes, handdoeken of onderzoeksbankpapier na de behandeling.
- Afvoeren van wasgoed zoals afdekhoes en handdoeken in:
  - ◆ speciaal gelabelde waszak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte (was)zak (praktijk)
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte plastic afvalzak (praktijk)
  - ◆ In de praktijksituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponneerd bij het restafval.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Extra informatie:

- Gebruik handschoenen bij intensief contact met patiënt tijdens onderzoek of behandeling.
- Zie [Schoonmaak ruimten](#).
- Raadpleeg bij ernstige vervuiling [werkblad 5.1.1. Schoonmaak bedden](#).

Schoonmaak

Literatuurbespreking:

Dit hoofdstuk is onderverdeeld in subhoofdstukken en/of paragrafen. Om de inhoud te kunnen bekijken, klikt u aan de linkerkant op de onderliggende subhoofdstukken en/of paragrafen.

Schoonmaak materialen

Literatuurbespreking:

Dit hoofdstuk is onderverdeeld in subhoofdstukken en/of paragrafen. Om de inhoud te kunnen bekijken, klikt u aan de linkerkant op de onderliggende subhoofdstukken en/of paragrafen.

Schoonmaak bedden

Literatuurbespreking:

Werkblad 5.1.1. Schoonmaak bedden

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Bijzonderheden:

Binnen het ziekenhuis kunnen lokale richtlijnen gelden ten aanzien van het afhalen van het beddengoed en het aanbieden voor schoonmaak. Raadpleeg deze richtlijnen.

Benodigd materiaal:

- afvoeren van wasgoed incl. schoonmaakdoeken:
- speciaal gelabelde waszak (ziekenhuis)
- aparte (was)zak (thuis)
- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- handschoenen
- schoonmaakdoeken

Werkwijze:

- Zet alle benodigdheden klaar.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Werk van schoon naar vuil.
- Was het bed, matras en kussen met behulp van een schoonmaakdoek.
- Reinig altijd met goed uitgewrongen schoonmaakdoeken.
- Gebruikte schoonmaakdoeken niet uitspoelen in het sopwater.
- Droog alles na met een schone doek.
- Reinig de gebruikte, niet-disposable schoonmaakmaterialen met behulp van een schoonmaakdoek.
- Afvoeren van wasgoed incl. schoonmaakdoeken in:
  - ◆ speciaal gelabelde waszak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte (was)zak (thuissituatie)
- Deponeer de handschoenen in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ plastic afvalzak (thuissituatie)
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponneerd bij het restafval.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Infuuspompen en infuuspalen

Literatuurbespreking:

Werkblad 5.1.2. Schoonmaak infuuspompen en infuuspalen

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Benodigd materiaal:

- handschoenen
- pH-neutraal schoonmaakmiddel
- schoonmaakmateriaal (doeken e.d.)
- afvoeren van wasgoed incl. schoonmaakdoeken in:
  - ◆ speciaal gelabelde waszak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte (was)zak (thuis)
- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)

Werkwijze:

- Zet alle benodigdheden klaar.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Werk van schoon naar vuil.
- Gebruikte schoonmaakdoeken niet uitspoelen in het sopwater.
- Reinig altijd met goed uitgewrongen schoonmaakdoeken.
- Maak infuuspaal en pomp schoon.
- Droog daarna de pomp en paal na met een droge doek.
- Afvoeren van gebruikte schoonmaakdoeken in:
  - ◆ speciaal gelabelde waszak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte (was)zak (thuissituatie)
- Trek de handschoenen uit.
- Deponeer de handschoenen in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ plastic afvalzak (thuissituatie)
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponeerd bij het restafval.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Niet-disposable materialen

Literatuurbespreking:

Werkblad 5.1.3. Schoonmaak niet-disposable materialen

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Benodigd materiaal:

- handschoenen
- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- afvoeren van wasgoed incl. schoonmaakdoeken in:
  - ◆ speciaal gelabelde waszak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte (was)zak (thuis)
- indien nodig een bak voor sterilisatie van materialen
- pH-neutraal schoonmaakmiddel
- schoonmaakmateriaal (doeken e.d.)

Werkwijze:

- Zet alle benodigdheden klaar.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Werk van schoon naar vuil.
- Reinig altijd met goed uitgewrongen schoonmaakdoeken.
- Gebruikte schoonmaakdoeken niet uitspoelen in het sopwater.
- Maak de materialen schoon.
- Droog de materialen met een droge doek.
- Leg materialen, wanneer nodig, in de bak voor sterilisatie.
- Reinig de gebruikte, niet- disposable schoonmaakmaterialen.
- Deponeer de gebruikte schoonmaakdoeken in:
  - ◆ speciaal gelabelde waszak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte (was)zak (thuissituatie)
- Trek de handschoenen uit.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen en de handschoenen in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ plastic afvalzak (thuissituatie)
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponeed bij het restafval.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Schoonmaak ruimten

Literatuurbespreking:

Dit hoofdstuk is onderverdeeld in subhoofdstukken en/of paragrafen. Om de inhoud te kunnen bekijken, klikt u aan de linkerkant op de onderliggende subhoofdstukken en/of paragrafen.

Sanitaire ruimten thuis

Literatuurbespreking:

Werkblad 5.2.1. Schoonmaak sanitaire ruimten thuis

Toepassingsgebied:

- (vervangende) thuissituatie

Benodigd materiaal:

- handschoenen
- speciaal gelabelde waszak binnen handbereik
- wegwerptissues (wc- of keukenpapier)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- aparte (was)zak (thuis)
- pH-neutraal schoonmaakmiddel
- schoonmaakmateriaal (doeken e.d.)

Werkwijze:

- Zet alle benodigdheden klaar.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek de handschoenen aan.
- Reinig altijd met goed uitgewrongen schoonmaakdoeken.
- Gebruikte schoonmaakdoeken niet uitspoelen in het sopwater.
- Als er sprake is van zichtbare verontreiniging met uitscheidingsproducten verwijder dat dan eerst met wegwerptissues (wc- of keukenpapier).
- Deponeer verontreinigde wegwerptissues in een plastic zakje.
- Deponeer dit zakje in een aparte plastic afvalzak.
- Werk van schoon naar vuil.
- Reinig eerst de vloer en begin bij de deur.
- Deponeer de schoonmaakdoek hierna bij het besmette wasgoed in een aparte (was)zak.
- Gebruik voor verdere reiniging zoveel schoonmaakdoeken als nodig zijn.
- Reinig vervolgens spiegels, lichtknoppen, wastafel en kranen.
- Reinig de wanden.
- Reinig de toiletbril en de buitenkant van het toilet.
- Reinig vervolgens de binnenzijde van het toilet met de toiletborstel. Na reinigen het toilet doorspoelen.
- Reinig als laatste de vloer nog een keer met een schone doek.
- Voer het gebruikte water af via het toilet.
- Spoel het toilet 2 x door met het deksel dicht.
- Deponeer niet-wegwerpschoonmaakdoeken bij het besmette wasgoed in een aparte (was)zak.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen in een plastic zakje.
- Trek de handschoenen uit.
- Deponeer ze in de aparte plastic afvalzak.
- In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponerd bij het restafval.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Sanitaire ruimten ziekenhuis

Literatuurbespreking:

Werkblad 5.2.2. Schoonmaak sanitaire ruimten ziekenhuis

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis

Benodigd materiaal:

- handschoenen
- speciaal gelabelde waszak
- SZA-bak
- wegwerptissues
- pH-neutraal schoonmaakmiddel
- schoonmaakmateriaal (doeken e.d.)

Werkwijze:

- Zet alle benodigdheden klaar.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Reinig altijd met goed uitgewrongen schoonmaakdoeken.
- Gebruikte schoonmaakdoeken niet uitspoelen in het sopwater.
- Als er sprake is van zichtbare verontreiniging met uitscheidingsproducten verwijder dat dan eerst met wegwerptissues.
- Werk verder van schoon naar vuil.
- Reinig eerst de vloer en begin bij de deur.
- Deponeer de schoonmaakdoek hierna bij het besmette wasgoed in een aparte (was)zak.
- Gebruik voor verdere reiniging zoveel schoonmaakdoeken als nodig zijn.
- Reinig vervolgens spiegels, lichtknoppen, deurkruk, rand van de afvalbak, wastafel en kranen.
- Reinig wanden.
- Reinig de toiletbril en de buitenkant van het toilet.
- Reinig vervolgens de binnenzijde van het toilet met de toiletborstel. Na reinigen het toilet doorspoelen.
- Reinig als laatste de vloer nog een keer met een schone doek.
- Voer het gebruikte water af via het toilet.
- Spoel het toilet 2 x door met het toiletdeksel dicht.
- Deponeer de gebruikte schoonmaakdoeken in de speciaal gelabelde waszak.
- Trek de handschoenen uit.
- Deponeer ze in de SZA-bak.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Behandelkamer en doorlichtkamer röntgen

Literatuurbespreking:

Werkblad 5.2.3.

Schoonmaak behandelkamer en doorlichtkamer röntgen

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis

Benodigd materiaal:

- handschoenen
- speciaal gelabelde waszak binnen handbereik
- SZA-bak binnen handbereik
- schoonmaakmateriaal (doeken e.d.),

Werkwijze:

- Zet alle benodigdheden klaar.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Reinig altijd met goed uitgewrongen schoonmaakdoeken.
- Gebruikte schoonmaakdoeken niet uitspoelen in het sopwater.
- Werk van schoon naar vuil en van hoog naar laag.
- Begin vanaf de deur en reinig eerst de mogelijk veel aangeraakte oppervlakken, zoals deurkruk, kraan en dergelijke.
- Deponeer de schoonmaakdoek hierna bij het besmette wasgoed in een aparte (was)zak.
- Gebruik voor verdere reiniging zoveel schoonmaakdoeken als nodig zijn.
- Reinig daarna andere kritische plekken, zoals leuning van stoelen, opbergrekjes, buitenzijde en rand van de afvalbak en dergelijke.
- Reinig de wanden.
- Reinig de vloer nat m.b.v. een mop, van schoon naar vuil.
- Reinig de gebruikte, niet-disposable schoonmaakmaterialen.
- Deponeer de gebruikte schoonmaakdoeken en mop na het schoonmaken in de gelabelde waszak.
- Spoel de gebruikte materialen af met water.
- Trek de handschoenen uit.
- Deponeer ze in de SZA-bak.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Extra informatie:

- Volg voor reiniging van de operatiekamer het lokale protocol.

Toedieningsruimte

Literatuurbespreking:

Werkblad 5.2.4. Schoonmaak toedieningsruimte

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis

Benodigd materiaal:

- handschoenen
- speciaal gelabelde waszak binnen handbereik
- SZA-bak binnen handbereik
- schoonmaakmateriaal (doeken e.d.)
- wisdoek

Werkwijze:

- Zet alle benodigdheden klaar.
- Was de handen.
- Trek handschoenen aan.
- Reinig altijd met goed uitgewrongen schoonmaakdoeken.
- Gebruikte schoonmaakdoeken niet uitspoelen in het sopwater.
- Werk van schoon naar vuil.
- Reinig eerst de vloer en begin bij de deur.
- Deponeer de schoonmaakdoek hierna bij het besmette wasgoed in een aparte (was)zak.
- Gebruik voor verdere reiniging zoveel schoonmaakdoeken als nodig zijn. Werk van schoon naar vuil en van hoog naar laag, begin vanaf de deur en reinig eerst de mogelijk veel aangeraakte oppervlakken, zoals deurkruk, kraan en dergelijke.
- Reinig daarna andere kritische plekken, zoals leuning van stoelen, opbergrekjes, buitenzijde en rand van de afvalbak en dergelijke.
- Reinig de wanden.
- Reinig de gebruikte, niet-disposable schoonmaakmaterialen.
- Deponeer de gebruikte schoonmaakdoeken en mop na het schoonmaken in de gelabelde waszak.
- Spoel de gebruikte materialen af met water.
- Trek de handschoenen uit.
- Deponeer ze in de SZA-bak.
- Was de handen conform de WIP-richtlijnen.

Spoelruimte

Literatuurbespreking:

Werkblad 5.2.5. Schoonmaak spoelruimte

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis

Benodigd materiaal:

- handschoenen
- speciaal gelabelde waszak binnen handbereik
- SZA-bak binnen handbereik
- schoonmaakmateriaal (doeken e.d.),
- wisdoek

Werkwijze:

- Zet alle benodigdheden klaar.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Reinig altijd met goed uitgewrongen schoonmaakdoeken.
- Gebruikte schoonmaakdoeken niet uitspoelen in het sopwater.
- Werk van schoon naar vuil en van hoog naar laag.
- Reinig eerst de vloer en begin bij de deur.
- Deponeer de schoonmaakdoek hierna bij het besmette wasgoed in een aparte waszak.
- Gebruik voor verdere reiniging zoveel schoonmaakdoeken als nodig zijn.
- Reinig daarna de veel aangeraakte oppervlakken, zoals aanrecht en po-spoeler.
- Reinig daarna andere kritische plekken, zoals deurkruk, kraan, beugels, rand van de afvalbak en dergelijke.
- Reinig de wanden.
- Reinig de vloer nat m.b.v. een mop, van schoon naar vuil. Reinig vervolgens spiegels, lichtknoppen, wastafel en kranen.
- Reinig als laatste de vloer nog een keer met een schone doek.
- Reinig de gebruikte, niet-disposable schoonmaakmaterialen.
- Deponeer de gebruikte schoonmaakdoeken en mop na het schoonmaken in de gelabelde waszak.
- Spoel de gebruikte materialen om met water
- Trek de handschoenen uit.
- Deponeer ze in de SZA-bak.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Oefenruimte en trainingszaal

Literatuurbespreking:

Werkblad 5.2.6. Schoonmaak oefenruimte en trainingszaal

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- praktijkruimte
- 1^e lijns-instelling

Benodigd materiaal:

- handschoenen
- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (praktijk)
- speciaal gelabelde waszak (ziekenhuis)
- aparte (was)zak (praktijk)
- schoonmaakmateriaal (doeken e.d.)
- wisdoek
- wegwerptissues

Werkwijze:

- Zet alle benodigdheden klaar.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Reinig altijd met goed uitgewrongen schoonmaakdoeken.
- Gebruikte schoonmaakdoeken niet uitspoelen in het sopwater.
- Transpiratievocht (zichtbaar) op het trainingstoestel deppen met wegwerptissue en deponeer deze in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ plastic afvalzak (praktijk)
- Werk van schoon naar vuil en van hoog naar laag.
- Reinig eerst de vloer en begin bij de deur.
- Deponeer de schoonmaakdoek hierna bij het besmette wasgoed in een aparte (was)zak.
- Gebruik voor verdere reiniging zoveel schoonmaakdoeken als nodig zijn.
- Reinig vervolgens spiegels, lichtknoppen, wastafel en kranen.
- Reinig de wanden.
- Reinig als laatste de vloer nog een keer met een schone doek.
- Wasgoed van de patiënt meegeven naar huis.
- Afvoeren van wasgoed in:
  - ◆ speciaal gelabelde waszak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte (was)zak (praktijk)
- Deponeer de gebruikte handschoenen in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ plastic afvalzak (praktijk)
  - ◆ In de (1^e lijns) praktijk wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponeerd bij het restafval.

Patiëntenkamer

Literatuurbespreking:

Werkblad 5.2.7. Schoonmaak patiëntenkamer

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Benodigd materiaal:

- handschoenen
- pH-neutraal schoonmaakmiddel
- schoonmaakdoeken
- plastic zakje
- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- speciaal gelabelde waszak (ziekenhuis)
- aparte (was)zak (thuis)

Werkwijze:

- Zet alle benodigdheden klaar.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Reinig altijd met goed uitgewrongen schoonmaakdoeken.
- Gebruikte schoonmaakdoeken niet uitspoelen in het sopwater.
- Gebruik voor elk nieuw oppervlak een nieuwe schoonmaakdoek.
- Werk van schoon naar vuil en van hoog naar laag.
- Reinig eerst de vloer en begin bij de deur.
- Deponeer de schoonmaakdoek hierna in:
  - ◆ speciaal gelabelde waszak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte (was)zak (thuis)
- Gebruik voor verdere reiniging zoveel schoonmaakdoeken als nodig zijn.
- Reinig de veel aangeraakte oppervlakken als eerste, lichtknoppen, deurkruk, spiegel, wastafel en kranen.
- Reinig de wanden.
- Reinig als laatste de vloer nog een keer met een schone doek.
- Droog het oppervlak na met een droge doek.
- Deponeer de gebruikte schoonmaakdoeken na het schoonmaken in:
  - ◆ speciaal gelabelde waszak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte (was)zak (thuis)
- Reinig de niet-disposable materialen na gebruik met water.
- Trek de handschoenen uit.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen zoals handschoenen in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ plastic afvalzak (thuis)
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponeed bij het restafval.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.

Extra informatie:

- werk rustig en nauwkeurig
- reserveer schoonmaakmaterialen voor ruimten die met cytostatica besmet zijn

Calamiteiten

Literatuurbespreking:

Dit hoofdstuk is onderverdeeld in subhoofdstukken en/of paragrafen. Om de inhoud te kunnen bekijken, klikt u aan de linkerkant op de onderliggende subhoofdstukken en/of paragrafen.

Personen

Literatuurbespreking:

Dit hoofdstuk is onderverdeeld in subhoofdstukken en/of paragrafen. Om de inhoud te kunnen bekijken, klikt u aan de linkerkant op de onderliggende subhoofdstukken en/of paragrafen.

Cytostaticumbesmetting van kleding

Literatuurbespreking:

Werkblad 6.1.1. Cytostaticumbesmetting van kleding

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Benodigd materiaal:

- calamiteitenmateriaal (vaak in een aparte bak/tas)
- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- speciaal gelabelde waszak (ziekenhuis)
- aparte (was)zak (thuis)
- overschorten
- handschoenen
- slofjes over de schoenen
- wipes
- aparte (was)zak voor kleding en wasgoed
- crashkaart
- vloeibare zeep
- vervangende kleding
- celstofmatjes

Werkwijze:

- Blijf op de plaats van de besmetting, om verspreiding van het cytostaticum te voorkomen.
- Waarschuw een collega (in de thuiszorg kan dat ook een mantelzorger zijn).
- Laat het calamiteitenmateriaal en de SZA-bak of een aparte plastic afvalzak halen.
- Laat de collega persoonlijke beschermingsmiddelen aantrekken (overschort/handschoenen en overschoenen).
- De collega droogt/dept de kleding af van de besmette persoon met wipes.
- De besmette persoon trekt een overschort over de kleren aan.
- De besmette persoon trekt disposable sloffen over de schoenen aan.
- De besmette persoon verlaat de plaats van de calamiteit.
- De besmette persoon gaat naar de dichtstbijzijnde beschikbare douche.
- De besmette persoon trekt voorzichtig alle kleding uit en deponert ze in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ plastic afvalzak (thuis)
- De besmette persoon trekt als laatste de handschoenen uit en deponert ze in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ plastic afvalzak (thuis)
- De handen en de huid onder de kleding worden als besmet beschouwd.
- Spoel de besmette huid direct met veel water (gedurende 20 minuten) en was met vloeibare zeep.
- Indien de huid beschadigd is, de wond beschouwen als extravasatie.
- Herhaal deze werkwijze bij iedereen van wie kleding besmet is geraakt.

- Behandel besmette kleding volgens [werkblad 6.2.3. Reinigen van met cytostatica besmet wasgoed](#).
- Raadpleeg een deskundige of nog aanvullende interventies moeten volgen.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen zoals handschoenen in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ plastic afvalzak (thuis)
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponneerd bij het restafval.
- Was de handen met water en zeep.
- Vul het lokale arbeidsongeval formulier in.
- Zorg ervoor dat het calamiteitenmateriaal direct weer aangevuld wordt.

Besmette bedrijfskleding:

- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Trek voorzichtig de besmette bedrijfskleding uit.
- Deponeer de besmette bedrijfskleding in een speciaal gelabelde plastic waszak en sluit deze goed af.
- Breng de waszak naar de linnenkamer met de mededeling dat de kleding besmet is met cytostatica n.a.v. calamiteit. Indien de bedrijfskleding extern wordt gewassen, neem dan contact op met het externe bedrijf.
- Trek de handschoenen uit.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen zoals handschoenen in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ plastic afvalzak (thuis)
  - ◆ In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponneerd bij het restafval.
- Was de handen met water en zeep.

Extra informatie:

- Blijf rustig.
- Blijf op de plaats van de besmetting, om verspreiding van het cytostaticum te voorkomen.
- Voer handelingen uit met 2^e persoon (in de thuissituatie kan dit ook de mantelzorger zijn).

Cytostaticumbesmetting van de huid

Literatuurbespreking:

Werkblad 6.1.2. Cytostaticumbesmetting van de huid

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Benodigheden:

- calamiteitenmateriaal (vaak in een aparte bak/tas)
- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- speciaal gelabelde waszak (ziekenhuis)
- aparte (was)zak (thuis)
- overschorten
- handschoenen
- slofjes over de schoenen
- wipes
- crashkaart
- vloeibare zeep
- celstofmatjes

Werkwijze:

- Blijf op de plaats van de besmetting om verspreiding van het cytostaticum te voorkomen.
- Waarschuw een collega.
- Laat het calamiteitenmateriaal halen.
- Raadpleeg de crashkaart.
- Spoel de besmette huid onmiddellijk met veel water en was deze met vloeibare zeep.
- Indien de huid beschadigd is, de wond beschouwen als extravasatie.
- Herhaal deze werkwijze bij iedereen van wie de huid besmet is geraakt.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ plastic afvalzak (thuis)
- Afvoeren van wasgoed in:
  - ◆ speciaal gelabelde waszak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte (was)zak (thuis)
- Raadpleeg de gewaarschuwde apotheker of nog aanvullende interventies moeten volgen.
- Was de handen met water en zeep.
- Vul het lokale arbeidsongeval formulier in.
- Zorg ervoor dat het calamiteitenmateriaal, indien van toepassing, direct weer aangevuld wordt.

Extra informatie:

- Blijf rustig.
- Blijf op de plaats van de besmetting, om verspreiding van het cytostaticum te voorkomen.

- Voer handelingen uit met 2^e persoon (in de thuissituatie kan dit ook de mantelzorger zijn).

Cytostaticumbesmetting van het oog

Literatuurbespreking:

Werkblad 6.1.3. Cytostaticumbesmetting van het oog

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Benodigdheden:

- calamiteitenmateriaal (vaak in een aparte bak/tas)
- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- speciaal gelabelde waszak (ziekenhuis)
- aparte (was)zak (thuis)
- overschorten
- handschoenen
- oogdouche of handdouche met thermostaatkraan (ziekenhuis)
- douche (thuis)
- crashkaart

Werkwijze:

Ziekenhuis:

- Waarschuw een collega.
- Deze trekt persoonlijke beschermingsmiddelen aan.
- Spoel de ogen onmiddellijk gedurende 15 minuten uit met de oogdouche of handdouche met thermostaatkraan.
- Houd het oog tijdens het spoelen goed open.
- Herhaal deze werkwijze bij iedereen van wie de ogen besmet zijn geraakt.
- De gewaarschuwde apotheker raadpleegt de dienstdoende oogarts.
- Raadpleeg de apotheker of nog aanvullende interventies moeten volgen.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen zoals handschoenen in de SZA-bak. Was de handen met water en zeep.
- Vul het lokale arbeidsongevalformulier in.

Thuis:

- Trek persoonlijke beschermingsmiddelen aan.
- Spoel de ogen onmiddellijk gedurende 15 minuten met de handdouche uit.
- Houd het oog tijdens het spoelen goed open.
- Trek persoonlijke beschermingsmiddelen uit.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen zoals handschoenen in de plastic afvalzak.
- In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponeed bij het restafval.
- Was de handen met water en zeep.
- Neem contact op met het behandelend ziekenhuis (patiënt heeft contactnummers).

Extra informatie:

- Blijf rustig.

- Blijf op de plaats van de besmetting, om verspreiding van het cytostaticum te voorkomen. Voer handelingen uit met 2^e persoon (in de thuissituatie kan dit ook de mantelzorger zijn).

Ruimten

Literatuurbespreking:

Dit hoofdstuk is onderverdeeld in subhoofdstukken en/of paragrafen. Om de inhoud te kunnen bekijken, klikt u aan de linkerkant op de onderliggende subhoofdstukken en/of paragrafen.

Cytostaticumbesmetting van de omgeving thuis

Literatuurbespreking:

Werkblad 6.2.1. Cytostaticumbesmetting van de omgeving thuis

Toepassingsgebied:

- (vervangende) thuissituatie

Benodigheden:

- calamiteitenmateriaal (vaak in een aparte bak/tas)
- aparte plastic afvalzak
- aparte (was)zak
- overschort
- handschoenen
- slofjes over de schoenen
- wipes
- crashkaart
- vloeibare zeep
- zo nodig pincet en/of natte watten (voor verwijderen (glas)splinters)
- vervangende kleding
- disposable onderleggers (celstofmatjes)

Werkwijze

Bij lekkage van het infuussysteem:

- Trek persoonlijke beschermingsmiddelen aan.
- Pak het calamiteitenmateriaal
- Plaats celstofmatje onder de lekkage.
- Zet de pomp stop.
- Wikkel het geheel voorzichtig in 2e celstofmatje.
- Plaats het geheel in een plastic zak.
- Reinig de plaats van lekkage volgens [werkblad 5.1.3. Niet-disposable materialen](#).
- Trek de persoonlijke beschermingsmiddelen uit.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen zoals handschoenen in de plastic afvalzak.
- In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponeerd bij het restafval.
- Was de handen met water en zeep.
- Neem contact op met het behandelend ziekenhuis (patiënt heeft contactnummers).

Bij kapotte/verkrumelde tabletten:

- Trek persoonlijke beschermingsmiddelen aan.
- Pak het calamiteitenmateriaal
- Dep met een vochtige doek (niet te nat) de verkrumelde tabletten op.
- Reinig de aangedane huid met water en zeep.
- Trek de persoonlijke beschermingsmiddelen uit.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen zoals handschoenen in de plastic afvalzak.

- In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponereerd bij het restafval.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette wasgoed in de plastic waszak
- Was de handen met water en zeep.
- Neem contact op met het behandelend ziekenhuis (patiënt heeft contactnummers).

Besmetting omgeving:

- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek persoonlijke beschermingsmiddelen aan.
- Pak het calamiteitenmateriaal.
- Neem de vloeistof op met adsorberend materiaal.
- Verwijder (glas)splinters voorzichtig met pincet en/of natte watten.
- Reinig de plaats waar het cytostaticum ligt van buiten naar binnen, inclusief een royale ruimte eromheen.
- Herhaal deze handeling 3 keer met iedere keer een schone disposable schoonmaakdoek met zeepoplossing.
- Indien de besmetting in de buurt van een kast/muur is, dan deze op dezelfde wijze reinigen.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen zoals handschoenen in de plastic afvalzak.
- In de thuissituatie wordt de plastic zak met afval dichtgeknoopt en gedeponereerd bij het restafval.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette wasgoed in de plastic waszak
- Was de handen met water en zeep.

Extra informatie:

- Blijf rustig.
- Blijf op de plaats van de besmetting, om verspreiding van het cytostaticum te voorkomen.
- Voer handelingen uit met 2^e persoon (in de thuissituatie kan dit ook de mantelzorger zijn).

Cytostaticumbesmetting van de omgeving ziekenhuis

Literatuurbespreking:

Werkblad 6.2.2.
Cytostaticumbesmetting van de omgeving ziekenhuis

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis

Benodigdheden:

- calamiteitenmateriaal (vaak in een aparte bak/tas)
- SZA-bak
- speciaal gelabelde waszak
- overschorten
- handschoenen
- slofjes over de schoenen
- wipes
- crashkaart
- vloeibare zeep
- zo nodig inactivatievloeistof
- zo nodig pincet en/of natte watten (voor verwijderen (glas)splinters)
- vervangende kleding
- disposable onderleggers (celstofmatjes)
- beschermende bril
- FFP3-masker (in geval van cytostaticumpoeder)

Werkwijze

Vloeibare cytostatica gemorst in de LDF-kast

- Vouw het celstofmatje met geknoeiide cytostatica en besmette utensiliën op en deponeer dit in de cytostatica-afvalbak.
- Trek schone handschoenen aan.
- Wanneer er gemorst is buiten het celstofmatje, de LDF-kast eerst reinigen volgens de crashkaart (reinig van buiten naar binnen) en daarna huishoudelijk reinigen en desinfecteren met alcohol 70%.
- Leg een nieuw celstofmatje, utensiliën en cytostatica-vials in de LDF-kast.

Cytostatica of met cytostatica besmette excreta gemorst buiten de LDF-kast:
controleerbare besmetting = kleine hoeveelheid vloeistof binnen een begrensd gebied

- Waarschuw een collega.
- Laat het calamiteitenmateriaal en de SZA-bak halen.
- Beoordeel of ook andere calamiteitenwerkbladen gevolgd moeten worden.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Spreek de rolverdeling af. De verpleegkundige die 'vuil' werkt, trekt de persoonlijke beschermingsmiddelen aan (overschort/handschoenen en overschoenen).
- Neem de vloeistof op met adsorberend materiaal.
- Verwijder (glas)splinters voorzichtig met pincet en/of natte watten.
- Reinig de plaats waar het cytostaticum ligt van buiten naar binnen, inclusief een royale ruimte eromheen. Raadpleeg voor het gebruik van reinigingsmiddelen de crashkaart.
- Herhaal deze handeling 3 keer met iedere keer een schone disposable doek met zeepoplossing.

- Indien de besmetting in de buurt van een kast/muur is, dan deze op dezelfde wijze reinigen.
- Deponeer alle disposable persoonlijke beschermingsmiddelen en andere gebruikte materialen in de SZA-bak.
- Was de handen met water en zeep.
- Stel de schoonmaakdienst op de hoogte om de gehele ruimte te laten reinigen.
- Vul het lokale arbeidsongeval formulier in.

Cytostatica of met cytostatica besmette excreta gemorst buiten de LDF-kast (mogelijk een OK): oncontroleerbare besmetting = grote hoeveelheid vloeistof of een cytostaticumpoeder

- Een calamiteit met een cytostaticumpoeder is een groot probleem doordat het poeder zich gemakkelijk verspreidt door bv. langslopende mensen of ventilatie in de ruimte.
- Sommige instellingen hebben de afspraak dat bij een oncontroleerbare besmetting de medewerker niet zelf schoonmaakt, maar enkel maatregelen treft om verspreiding te voorkomen. Schoonmaak vindt dan plaats door gespecialiseerde schoonmaker(s).
- Beperk de verspreiding van het poeder door zo min mogelijk luchtbewegingen te maken. Leg voorzichtig een natte tissue of doek over het gemorste cytostaticumpoeder.
- Sluit, indien van toepassing, de deur van de ruimte. Alleen noodzakelijke personen mogen de ruimte nog betreden. Zet, indien mogelijk, de ventilatie in de ruimte uit.
- Waarschuw een collega.
- Laat het calamiteitenmateriaal en de SZA-bak halen.
- Beoordeel of ook andere calamiteitenwerkbladen gevolgd moeten worden.
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Spreek de rolverdeling af. De medewerker die 'vuil' werkt, trekt de persoonlijke beschermingsmiddelen aan (overschort/handschoenen, slofjes (FFP3-masker indien de gemorste cytostatica een poeder is).
- Zet het besmette gebied zo goed als mogelijk af met markeringslint.
- Dek gemorste vloeistof af met absorberend materiaal.
- Deponeer alle disposable persoonlijke beschermingsmiddelen en andere gebruikte materialen in de SZA-bak. Indien het om een besmetting met een cytostaticumpoeder gaat, neem dan eerst alle persoonlijke beschermingsmiddelen af met vochtige wipes, voordat deze uitgetrokken worden.
- Was de handen met water en zeep.
- Indien van toepassing moet de schoonmaakdienst op de hoogte worden gesteld om de gehele ruimte te reinigen.
- Vul het lokale arbeidsongeval formulier in.

Extra informatie:

- Blijf rustig.
- Blijf op de plaats van de besmetting, om verspreiding van het cytostaticum te voorkomen.
- Voer handelingen uit met 2^e persoon.
- Betrek bij grote calamiteiten in een ziekenhuis of instelling ook het BHV-team.

Reinigen van met cytostatica besmet wasgoed

Literatuurbespreking:

Werkblad 6.2.3. Reinigen van met cytostatica besmet wasgoed

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis
- (vervangende) thuissituatie

Benodigd materiaal:

- calamiteitenmateriaal (vaak in een aparte bak/tas)
- SZA-bak (ziekenhuis)
- aparte plastic afvalzak (thuis)
- speciaal gelabelde waszak (ziekenhuis)
- aparte (was)zak (thuis)
- overschorten
- handschoenen
- slofjes over de schoenen
- wipes
- crashkaart
- vloeibare zeep
- zo nodig inactivatievloeistof (zie crashkaart)
- vervangende kleding
- celstofmatjes

Werkwijze:

Besmet beddengoed:

- Blijf bij de calamiteit.
- Waarschuw een collega.
- Laat het calamiteitenmateriaal en de SZA-bak halen (ziekenhuis) of een aparte plastic afvalzak (thuis).
- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Spreek de rolverdeling af. De medewerker die 'vuil' werkt, trekt de persoonlijke beschermingsmiddelen aan (overschort/handschoenen en overschoenen).
- Beoordeel of ook andere calamiteitenwerkbladen gevolgd moeten worden.
- Deponeer alle mogelijk met cytostatica besmette disposable materialen in:
  - ◆ SZA-bak (ziekenhuis)
  - ◆ plastic afvalzak (thuis)
- Afvoeren van wasgoed in:
  - ◆ speciaal gelabelde waszak (ziekenhuis)
  - ◆ Breng de waszak naar de linnenkamer met de mededeling dat het wasgoed besmet is met cytostatica naar aanleiding van een calamiteit.
  - ◆ aparte (was)zak (thuis)
- Was de handen met water en zeep.
- Vul het lokale arbeidsongeval formulier in.

Besmette bedrijfskleding:

- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.

- Trek voorzichtig de besmette bedrijfskleding uit.
- Deponeer de besmette bedrijfskleding in een speciaal gelabelde plastic waszak en sluit deze goed af.
- Breng de waszak naar de linnenkamer met de mededeling dat de kleding besmet is met cytostatica naar aanleiding van een calamiteit. Indien de bedrijfskleding extern wordt gewassen, neem dan contact op met het externe bedrijf.
- Trek de handschoenen uit.
- Was de handen met water en zeep.

Besmette eigen kleding (of bedrijfskleding die de medewerker zelf wast):

- Reinig de handen conform de WIP-richtlijn.
- Trek handschoenen aan.
- Trek voorzichtig de besmette eigen kleding uit.
- Afvoeren van wasgoed incl. wasschoonmaakdoeken in:
  - ◆ speciaal gelabelde waszak (ziekenhuis)
  - ◆ aparte (was)zak (thuis)
- Was de besmette eigen kleding apart van uw andere kleding.
- Kies eerst een spoelprogramma en vervolgens het gebruikelijke wasprogramma. Gebruik geen spaarprogramma.
- Deponeer alle gebruikte disposable materialen in een afgesloten zak bij het restafval..
- Trek de handschoenen uit.
- Was de handen met water en zeep.

Afval en transport

Literatuurbespreking:

Dit hoofdstuk is onderverdeeld in subhoofdstukken en/of paragrafen. Om de inhoud te kunnen bekijken, klikt u aan de linkerkant op de onderliggende subhoofdstukken en/of paragrafen.

<-- page break -->

Transport

Literatuurbespreking:

Dit hoofdstuk is onderverdeeld in subhoofdstukken en/of paragrafen. Om de inhoud te kunnen bekijken, klikt u aan de linkerkant op de onderliggende subhoofdstukken en/of paragrafen.

Transport apotheek afdeling

Literatuurbespreking:

Werkblad 7.1.1.
Transport apotheek - afdeling

Toepassingsgebied:

- ziekenhuis

Benodigd materiaal:

- werkafspraken apotheek + transporteur
- deugdelijk materiaal

Werkwijze:

Vooraf:

- Apotheek zorgt voor duidelijke uitleg aan de transportmedewerkers van het ziekenhuis, die cytostatica vervoeren, over wat te doen bij calamiteiten.

Bij transport:

- De apotheekmedewerker die het geneesmiddel klaarmaakt, zorgt voor juiste verpakking van het geneesmiddel.
- Aan de buitenzijde van de verpakking wordt middels stickers of anderszins aangegeven dat het cytostatica betreft.
- Verpakking wordt afgesloten zodanig dat het tijdens transport niet geopend kan worden of spontaan kan opengaan.
- Bij aanvraag transport door apotheek wordt aangegeven of er bijzondere transportcondities (bv. koel) noodzakelijk zijn.
- De transporteur zorgt voor de juiste transportcondities tijdens het transport.
- De transporteur stelt de medicatie ter hand aan de afdeling waar de medicatie wordt toegediend.

Extra informatie:

- Transport apotheek - afdeling is conform lokale afspraken.

Transport apotheek thuis

Literatuurbespreking:

Werkblad 7.1.2. Transport apotheek - thuis

Toepassingsgebied:

- (vervangende) thuissituatie

Benodigd materiaal:

- werkafspraken apotheek + externe transporteur
- deugdelijk materiaal (bv pvc-kisten met sluiting)

Werkwijze:

Bij transport:

- De apotheekmedewerker die het geneesmiddel klaarmaakt, zorgt voor de juiste verpakking van het geneesmiddel.
- Verpakking wordt afgesloten, zodanig dat het tijdens transport niet geopend kan worden.
- Aan de buitenzijde van de verpakking wordt middels stickers of anderszins aangegeven dat het cytostatica betreft.
- Bij aanvraag extern transport door apotheek wordt aangegeven of er bijzondere transportcondities (bv. koel) noodzakelijk zijn.
- De transporteur zorgt voor de juiste transportcondities tijdens het transport.
- De transporteur overhandigt de medicatie aan de patiënt of aan diens vertegenwoordiger.

Extra informatie:

- Dit werkblad is specifiek voor de apotheek die samenwerkt met een deskundig (extern) transportbedrijf.

Afval

Literatuurbespreking:

Dit hoofdstuk is onderverdeeld in subhoofdstukken en/of paragrafen. Om de inhoud te kunnen bekijken, klikt u aan de linkerkant op de onderliggende subhoofdstukken en/of paragrafen.

Afvoer afval thuis

Literatuurbespreking:

Werkblad 7.2.1. Afvoer afval thuis

Toepassingsgebied:

- (vervangende) thuissituatie

Werkwijze:

Disposable materialen:

- Deze dienen gedeponeerd te worden in een aparte plastic afvalzak,
- De aparte plastic afvalzak goed dichtknopen.
- Vervolgens kan deze zak bij het restafval gedeponeerd worden..

Overgebleven medicatie:

- Deze dient te allen tijde ingeleverd te worden bij de apotheek.

Naalden:

- Niet in de afvalzak (prikgevaar)
- In de naaldencontainer; lever deze in bij de apotheek.

Patiënteninformatie

Literatuurbespreking:

Deze informatiefolder geeft informatie over beschermende maatregelen in de thuissituatie, bij de behandeling met chemotherapie. Deze informatiefolder is algemeen van aard en gaat niet in op specifieke details betreffende de situatie van de patiënt. De folder is bedoeld voor de patiënt, diens naaste en/of mantelzorger.

Inleiding

U hebt mondeling en schriftelijk informatie ontvangen, over de behandeling met chemotherapie, van uw behandelend arts of uw verpleegkundige.

Een korte uitleg over de behandeling met chemotherapie. Chemotherapie is een behandeling met medicijnen die cytostatica (het meervoud van cytostaticum) worden genoemd. Chemotherapie wordt over het algemeen toegepast bij de behandeling van kanker en grijpt in op de celdeling met als doel kwaadaardige cellen te doden. Deze cytostatica kunnen op verschillende manieren worden toegediend om zo in de bloedbaan terecht te komen, bijvoorbeeld via een infuus of tabletten. Via het bloed worden de cytostatica door het hele lichaam verspreid en kunnen ze de kankercellen vrijwel overal bereiken. Via de zogenaamde 'uitscheidingsproducten' (urine, ontlasting en andere lichaamsvloeistoffen) verlaten de cytostaticaresten het lichaam weer.

1. Risicoperiode

Tijdens de risicoperiode worden cytostaticaresten uitgescheiden via uitscheidingsproducten. Onder uitscheidingsproducten verstaan we onder andere urine, ontlasting, braaksel, bloed, wondvocht en transpiratievocht. Tijdens de risicoperiode dient er extra aandacht te zijn voor beschermende maatregelen om zo een open contact met cytostaticaresten tot een minimum te beperken. De risicoperiode is verschillend per cytostaticum en kan variëren van 1 tot 7 dagen vanaf de laatste toediening. Uw behandelend arts en/of verpleegkundige kan u vertellen welke termijn gehanteerd moet worden.

2. Schadelijke effecten chemotherapie

Uit onderzoek blijkt dat cytostatica schadelijk kunnen zijn voor gezonde mensen. Vooral verpleegkundigen, die hier tijdens hun werk veel mee in aanraking komen lopen een risico.

Mogelijk hebt u al gemerkt dat zij hiervoor extra beschermende maatregelen nemen, zoals het dragen van handschoenen.

Omdat u thuis slechts korte tijd in aanraking komt met cytostatica, zijn de risico's voor u en uw naasten klein te noemen. Toch vinden wij het belangrijk om u op een aantal zaken te wijzen. Voor u en uw naaste/mantelzorger houdt het in dat het contact met cytostaticaresten zo klein mogelijk dient te zijn en welke beschermende maatregelen/voorschriften kunt treffen.

3. Beschermende maatregelen

Beschermende maatregelen zijn bedoeld om u en uw naaste/mantelzorger te beschermen tegen mogelijk open contact met cytostaticaresten. Zoals eerder gemeld zitten deze in uw uitscheidingsproducten (excreta). Probeer vooral praktisch om te gaan met deze maatregelen.

De belangrijkste maatregel die u kunt treffen, is bewust omgaan met uw uitscheidingsproducten. Voor mantelzorgers die ondersteunen in de directe verzorging en mogelijk contact met uitscheidingsproducten wordt het gebruik van plastic wegwerphandschoenen aangeraden. Na gebruik van de wegwerphandschoenen dient u deze direct weg te gooien. Bij punt 14 wordt meer uitleg gegeven over de afvalverwerking. De aanschaf van de handschoenen voor u en uw naaste/mantelzorger zijn voor eigen rekening. De medewerkers van de thuiszorg beschikken over hun eigen handschoenen.

4. Inname cytostatica middels tablet, capsule of drank

Indien u thuis cytostaticatabletten of capsules of een cytostaticadrankje moet innemen, let dan op het volgende:

- Neem bij voorkeur zelf (zonder hulp) de cytostaticatabletten (capsules of drankje) in.
- Cytostaticatabletten/capsules moeten in principe heel ingenomen worden (tabletten niet fijnmaken, capsules niet openmaken). Indien de inname niet lukt, neem dan contact op met uw arts of verpleegkundige.
- Was uw handen na inname van de cytostaticatabletten (capsules, drankje) om besmetting van de omgeving te voorkomen.

- Als iemand u helpt bij de medicijnname, dan is het raadzaam dat deze persoon wegwerphandschoenen draagt om het contact met de cytostatica te vermijden.

5. Gebruik van toilet

Alle uitscheidingsproducten kunnen en mogen via het riool worden afgevoerd.

Bij voorkeur maakt u gebruik van het toilet (in plaats van een po of urinaal). U mag elke toilet gebruiken. Daarbij gelden de volgende voorschriften:

- Zittend urineren (geldt ook voor de heren).
- Spoel het toilet na gebruik 2 x door met gesloten deksel. Gebruik hierbij niet de waterbesparende knop.
- Verwijder eventuele druppels op de bril, deppend en met droog toiletpapier.
- Was uw handen na toiletgebruik.

Bij gebruik van de po of urinaal wordt aanbevolen:

- De po of het urinaal na ieder gebruik voorzichtig te legen in het toilet.
- Spoel het toilet na gebruik 2 x door met gesloten deksel. Gebruik hierbij niet de waterbesparende knop.
- Daarna dient de po of het urinaal gereinigd te worden. Bij punt 12 wordt meer uitleg gegeven over het reinigen van materialen.
- Wanneer u ondersteund wordt bij het afvegen, dient degene die u helpt handschoenen te dragen en na de handeling haar/ zijn handen te wassen.

6. Wasgoed

Voor wasgoed dat sterk bevuild is met urine, ontlasting, braaksel of ernstige transpiratie adviseren wij de volgende stappen:

- Was dit wasgoed apart.
- Verzamel het wasgoed in een aparte, goed afsluitbare plastic zak. Wanneer deze zak enigszins vol is, kunt u de was doen (hoeveelheid vergelijkbaar met een volle trommel). Als u eerder de was wilt doen, is dit geen probleem.
- Plaats het wasgoed vanuit de aparte verzamelzak direct in de wasmachine, zo mogelijk zonder het aan te raken.
- Was uw handen na plaatsing van het wasgoed in de wasmachine
- T.a.v. wasprogramma: stel eerst in op een voorwasprogramma en daarna het gebruikelijke wasprogramma met uw gebruikelijke wasmiddel.
- Wanneer een ander het wasgoed wast, dient degene handschoenen te dragen bij het plaatsen in de wasmachine.

7. Incontinentie (verschonen)

Bij voorkeur verzorgt u uzelf. Bij het verschonen van het incontinentiemateriaal adviseren wij u de volgende voorschriften:

- Zorg dat alle materialen die nodig zijn klaarliggen.
- Verpak het gebruikte incontinentiemateriaal in een aparte zak, voordat u dit bij het afval gooit; zie punt 14.
- Was uw handen met water en zeep na het verschonen.

Wanneer u ondersteund wordt bij de verschoning van incontinentiemateriaal, dient degene, die u helpt handschoenen, te dragen. Het dragen van een extra schort wordt aanbevolen wanneer er sprake is van 'spettergevaar'. Na afloop dient de helpende de handen te wassen met water en zeep.

8. Stomazorg

Bij voorkeur verzorgt u zelf de stoma. In de zorg rondom de stoma adviseren wij u de volgende voorschriften:

- Verzorg de stoma zoveel mogelijk op een vaste plaats.
- Zorg dat alle materialen die nodig zijn, klaarliggen.
- Probeer zo mogelijk lekkage vanuit de stoma te voorkomen bij het wisselen van het stomazakje.

- Verpak het gebruikte stomamateriaal in een apart zakje voordat u dit bij het afval gooit; voor meer informatie, zie punt 14.
- Bij lediging in het toilet; spoel het toilet 2 x door met gesloten deksel. Gebruik hierbij niet de waterbesparende knop.
- Was uw handen met water en zeep na verzorging van de stoma.

Wanneer u ondersteund wordt bij de stomazorg, dient degene die u helpt handschoenen te dragen. Het dragen van een extra schort wordt aanbevolen wanneer er sprake is van 'spettergevaar'. Na afloop dient de helpende de handen te wassen met water en zeep.

9. (Urine) Katheter/ opvangzak

Bij voorkeur verzorgt u zelf de katheter. In de zorg rondom de katheter adviseren wij u de volgende voorschriften:

- Wissel de (urine)opvangzak wanneer deze bijna vol is in zijn geheel te verwisselen, in plaats van leeg te laten lopen.
- Wissel de (urine)opvangzak zoveel mogelijk op een vaste plaats.
- Zorg dat alle materialen die nodig zijn, klaarliggen.
- Probeer lekkage vanuit de katheter te voorkomen bij het wisselen van de opvangzak
- De (urine)opvangzak kunt u (in verband met mogelijke lekkage) in een dubbele plastic zak doen en daarna met het huisvuil weggooien.
- Was uw handen met water en zeep na het wisselen van de (urine)opvangzak.

Wanneer u ondersteund wordt bij het wisselen van de (urine)opvangzak, dient degene die u helpt handschoenen te dragen. Het dragen van een extra schort wordt aanbevolen wanneer er sprake is van 'spettergevaar'. Na afloop dient de helpende de handen te wassen met water en zeep.

10. Braaksel

De maatregelen bij het omgaan met braaksel zijn hetzelfde als bij ontlasting en urine.

- U kunt een handdoek of wegwerponderlegger op uw kussen leggen, als u misselijk bent of denkt te zullen braken.
- Maak bij braken, indien mogelijk, gebruik van het toilet. Indien dit niet mogelijk is, gebruik dan zoveel mogelijk wegwerpmateriaal. Denk hierbij aan een plastic zak of draagtas in een emmer. Knoop de plastic zak of de draagtas voorzichtig dicht en gooi deze direct na gebruik weg in een aparte vuilniszak, om lekken te voorkomen.
- Verwijder eventuele druppels op de bril; deppend en met droog toiletpapier.
- Braaksel mag u weggooien in het toilet.
- Bij lediging in het toilet; spoel het toilet 2 x door met gesloten deksel. Gebruik hierbij niet de waterbesparende knop.
- Was de handen na het braken en/of opruimen van het braaksel.
- Tip: zorg, wanneer u de deur uitgaat, dat u opvangmateriaal bij u heeft zodat u ergens in kunt braken wanneer u plotseling misselijk bent. U kunt hierbij denken aan een plastic tasje of iets dergelijks.

11. Ondersteuning bij het wassen/ douchen

Bij voorkeur verzorgt u zichzelf, maar soms is ondersteuning noodzakelijk. U bepaalt zelf wat mogelijk is in uw situatie. Bij ondersteuning bij de verzorging op bed of aan de wastafel wordt het gebruik van wegwerpwasdoekjes aangeraden; deze zijn verkrijgbaar bij de thuiszorgwinkel en/of apotheek. De aanschaf van deze wegwerpdoekjes is voor eigen rekening.

12. Voorschriften met betrekking tot reinigen

Het gebruik van een neutraal reinigingsmiddel (bijvoorbeeld allesreiniger of groene zeep) is voldoende. De volgende voorschriften zijn van toepassing:

- Gebruik wegwerphandschoenen bij het reinigen van materiaal waar uitscheidingsproducten mee in aanraking zijn geweest. Denk hierbij aan het toilet, de douche en dergelijke.
- De gebruikte schoonmaakdoeken mogen niet uitgespoeld worden in het sopwater. U dient steeds een nieuw doekje te gebruiken. Verzamel de gebruikte schoonmaakdoeken in een aparte verzamelzak voor de was (zie punt 6).

- Reinig het toilet en douche minimaal 1x per week of wanneer deze erg vies is.
- De po of het urinaal dient na gebruik gereinigd te worden. Deze spoelt u, na gebruik, eerst om met koud water. Vervolgens reinigt u deze met een neutraal reinigingsmiddel (allesreiniger of groene zeep).
- De stoel dient 1 x per dag gereinigd te worden.
- Indien de vloer of de vloerbedekking bevuild is met braaksel, urine of andere lichaamsvloeistoffen, kunt u deze eerst droogdeppen met keukenpapier (absorberend) en daarna schoonmaken met een gewone zeepoplossing. Probeer ervoor te zorgen dat u van buiten naar binnen werkt (van schoon naar vuil).
- Reinig een medicijncupje wat hergebruikt wordt, voorzichtig onder stromend water.
- Wanneer u hulp heeft in de huishouding, is het van belang dat u deze hulp informeert over bovenstaande voorschriften vanwege uw behandeling met chemotherapie.
- Voor gebruik van bestek, serviesgoed en andere gebruiksartikelen hoeft u geen speciale maatregelen te nemen.

13. Reinigen bij BCG-blaasspoelingen

Wanneer u wordt behandeld met blaasspoelingen met BCG, dient u het toilet dagelijks te reinigen met een chlooroplossing. Het gebruikte schoonmaakdoek moet u apart wassen.

14. Voorschriften met betrekking tot afvalverwerking

- Alle wegwerpmaterialen (bijv. incontinentiemateriaal, bakjes met braaksel, gebruikt stomamateriaal of pillenstrips) die mogelijk in aanraking zijn geweest met cytostatica, dienen weggegooid te worden in een aparte afvalzak. Dit mag een plastic tasje of boterhamzakje zijn. Dit om het risico op lekken te voorkomen.
- Sluit deze zak goed.
- Deze dichtgeknoopte plastic zak kunt u vervolgens in een plastic vuilniszak doen en gewoon met het huisvuil weggoien.
- Overgebleven medicijnen dient u in te leveren bij uw apotheek.

15. Wat te doen als u in aanraking bent geweest met cytostaticaresten

Een sporadisch contact met cytostaticaresten is tot nu toe niet als schadelijk bewezen. Dus u hoeft zich geen zorgen te maken. Probeer mogelijk contact met cytostaticaresten zoveel mogelijk te voorkomen, maar mocht het u of uw naaste/ mantelzorgers overkomen, dan adviseren wij u het volgende:

- Blijf vooral rustig.
- Probeer de plaats (bv. uw handen, armen of iets dergelijks) te reinigen met water en zeep.
- Wanneer u twijfels heeft, kunt u dit bespreken met uw behandelend arts/verpleegkundige.

16. Lichamelijk contact / seksualiteit

Veel vragen gaan over intiem contact, zoals het knuffelen of het geven van een zoen. Zover men weet, leidt dit niet tot schadelijke effecten. U hoeft knuffelen, zoenen, intimiteit en lichamelijk contact niet te mijden.

Het is niet bekend of, en in welke mate cytostatica opgenomen worden in het sperma of het slijmvlies van de vagina. Gebruik daarom, gedurende de risicoperiode, bij seksueel contact altijd een condoom.

17. Voorkomen van zwangerschap

Cytostatica kunnen aangeboren afwijkingen veroorzaken bij het ongeboren kind. Het is daarom raadzaam voor zowel vrouwelijke als mannelijke patiënten tijdens en na de behandeling met chemotherapie zwangerschap te voorkomen door anticonceptie te gebruiken.

Bespreek de anticonceptie maatregelen en hoelang deze toegepast moeten worden met uw behandelend arts. Over het algemeen is het advies minstens een periode van een half jaar aan te houden. Indien er tijdens de behandeling een vermoeden van zwangerschap is, breng dan direct uw arts op de hoogte.

18. Zwangerschap en chemotherapie

Wanneer uw naaste/mantelzorgers zwanger is, heeft dit geen consequenties voor de omgang. U mag gewoon contact hebben met de zwangere. Deze mag u ondersteunen waar nodig met de nodige voorzorgmaatregelen zoals in deze folder staat beschreven.

19. Informeren van familie, naasten en andere zorgverleners

Het is belangrijk uw familie en de zorgverleners die bij u betrokken zijn (bijv. de thuiszorg, fysiotherapie e.d.), te melden dat u behandeld wordt met chemotherapie. Stelt u hen op de hoogte van de maatregelen die in deze folder staan. Met het opvolgen van deze maatregelen kunt u de risico's tot een minimum beperken en hoeft u zich niet onnodig ongerust te maken.

20. Vragen naar aanleiding van deze informatiefolder

We hebben geprobeerd zo volledig mogelijk te zijn in deze folder. Wanneer u vragen heeft die van toepassing zijn op uw situatie, raden wij u aan om deze te stellen aan uw behandelend arts of verpleegkundige.

Referenties

1 - NVZA

NVZA, NVMO, V&VN. Veldnorm voorschrijven, klaarmaken, ter hand stellen en toedienen van cytostatica, 1 januari 2014.

2 - IGZ

Inspectie voor de Gezondheidszorg. Circulaire 2001 02 IGZ: Maatregelen ter voorkóming van doseringsfouten bij het voorschrijven en bereiden van cytostatica in het ziekenhuis, 20 december 2011.

3 - KNMP, NVZA, NvPF

KNMP, NVZA, NvPF. Aanbevelingen orale oncolytica, september 2010.

4 - NVZA

NVZA. Good Manufacturing Practise Ziekenhuisfarmacie (GMP-Z), hoofdstuk Z4: Handelingen met risicovolle stoffen en preparaten, 2013.

5 - Bouwman-Boer, Y.

Bouwman-Boer Yvonne, Le Brun Paul, Oussoren Christien, Tel Ria, Woerdenbag Herman. Recepteerkunde, productzorg en bereiding van geneesmiddelen. Vijfde, herziene druk, 2009.

6 - LOAZ

Landelijk Overleg Academische Ziekenhuizen (LOAZ). Cytostatica in de Arbocatalogus UMC's (NFU-12.10598), 5 december 2012. <http://www.dokterhoe.nl/>

7 - Medicatieoverdracht

Richtlijn Overdracht van medicatiegegevens, definitief, 20080425. <https://www.medicatieoverdracht.nl/>

8 - Medicatieoverdracht

Handreikingen overdrachtssituaties Overdracht van medicatiegegevens in de keten, definitief, 20101103. <https://www.medicatieoverdracht.nl/>

Bijlagen

1. Samenstelling werkgroep

Alle werkgroepleden zijn afgevaardigd namens een wetenschappelijke, beroeps- of patiëntenvereniging en hebben daarmee het mandaat voor hun inbreng (zie [bijlage 3](#)). Bij de samenstelling van de werkgroep is getracht rekening te houden met landelijke spreiding, inbreng van betrokkenen uit zowel academische als algemene ziekenhuizen/instellingen en vertegenwoordiging van de verschillende verenigingen/disciplines.

De huidige versie 1.0 van de handreiking is in 2014 gemaakt door:

- T.H. Ruitenbeek, (oncologie-)fysiotherapeut, Fysiotherapie de Vijfhoek Deventer, KNGF
- A.C. Dubbelman, verpleegkundig specialist oncologie, Antoni van Leeuwenhoek, V&VN
- Y. Aarts-Bazelmans, stafverpleegkundige oncologie ZuidZorg, V&VN
- N.A.W.P. Schrama, verpleegkundig specialist oncologie Elkerliek ziekenhuis Helmond, V&VN Oncologie
- E.G. Roelofs, huisarts, kaderarts palliatieve zorg, NHG
- S.K.M. Hilhorst, arbeidshygiënist, Arboprofiel/PreventPartner, NVvA
- O.Breukels, ziekenhuisapotheker Meander MC, NVZA
- B.van Vlijmen, transmuraal apotheker Radboud UMC, KNMP/NvPF
- G.E. Verweij, secretaresse, IKNL
- B.C.M. Demmer-Borggreve, procesbegeleider, IKNL

2. Onafhankelijkheid werkgroepleden

Alle leden van de richtlijnwerkgroep hebben verklaard onafhankelijk gehandeld te hebben bij het opstellen van de handreiking. Een onafhankelijkheidsverklaring 'Code ter voorkoming van oneigenlijke beïnvloeding door belangenverstremgeling' zoals vastgesteld door onder meer de KNAW, KNMG, Gezondheidsraad, CBO, NHG en Orde van Medisch Specialisten is door de werkgroepleden bij aanvang en bij afronding van het traject ingevuld.

3. Betrokken verenigingen en autoriserende verenigingen

Initiatief, organisatie en financiering

IKNL (Integraal Kankercentrum Nederland)

Mandaterende verenigingen/instaties

- Nederlands Huisartsen Genootschap (NHG)
- Verpleegkundigen en Verzorgenden Nederland (V&VN)
- Nederlandse Vereniging voor Arbeidshygiëne (NVvA)
- Nederlandse Vereniging van Ziekenhuisapothekers (NVZA)
- Koninklijke Nederlandse Maatschappij ter bevordering der Pharmacie (KNMP)
- Koninklijk Nederlands Genootschap voor Fysiotherapie (KNGF)
- De coördinatie, procesbegeleiding en de ondersteuning ligt bij het Integraal Kankercentrum Nederland (IKNL)

Autoriserende verenigingen

- Verpleegkundigen en Verzorgenden Nederland (V&VN)
- Nederlandse Vereniging van Arbeidshygiënisten (NVvA)
- Nederlandse Vereniging van Ziekenhuisapothekers (NVZA)
- Koninklijke Nederlandse Maatschappij ter bevordering der Pharmacie (KNMP)
- Koninklijk Nederlands Genootschap voor Fysiotherapie (KNGF)

Instemmende verenigingen

- Nederlands Huisartsen Genootschap (NHG)

4. Commentaar

Op 22 oktober 2014 hebben wij, om commentaar te verkrijgen op de conceptversie van de Handreiking 'Veilig omgaan met cytostatica', een enquête verstuurd naar de betrokken verenigingen en de relevante landelijke en regionale werkgroepen/netwerken.

Deze enquête bood ook aan individuele professionals de gelegenheid om (op persoonlijke titel) op deze conceptversie te reageren. De termijn om van deze gelegenheid gebruik te maken liep tot 22 december 2014. De ontvangen commentaren zijn daarna in de richtlijnwerkgroep besproken. De werkgroep heeft bekeken of de commentaren aanleiding gaven tot wijziging van de oorspronkelijke (concept) tekst.

In totaal zijn 99 respondenten gestart met het invullen van de enquête. Daarvan bleven 90 respondenten over die daadwerkelijk inhoudelijk reageerden op één of meer van de (concept) gereviseerde modules. Commentaar werd geleverd vanuit de volgende beroepsgroepen (waarbij het aantal individuele commentaren is vermeld):

Arbeidshygiëne 4, Apotheek 4, Beleid/Kwaliteit 8, Fysiotherapie 8, Revalidatie 1, Verpleegkunde 57, Radiologie 1, Huisartsgeneeskunde 1, Overige 6.

De werkgroep is alle respondenten zeer erkentelijk voor deelname aan de enquête; de ontvangen commentaren en suggesties hebben op verschillende onderdelen tot aanscherping van de oorspronkelijke (concept) tekst geleid.

Alle respondenten hebben een overzicht ontvangen van de belangrijkste commentaren. Hierin is opgenomen of de werkgroep de daaruit voortvloeiende verbeter suggesties al dan niet heeft overgenomen (indien ja: hoe dan; indien nee: waarom niet).

Versie 1.1

Naar aanleiding van vragen en opmerkingen die gemaakt zijn bij de implementatie van de handleiding, bij o.a. regionale (scholings)bijeenkomsten van hoofdzakelijk verpleegkundigen, heeft de werkgroep opnieuw gekeken naar de handreiking, om het document nog beter aan te laten sluiten bij het veld.

Het betroffen hoofdzakelijk de volgende wijzigingen:

- Overbodige informatie bij 'extra informatie' is weggehaald.
- Extra verpakken van afval in plastic zakje in het ziekenhuis is consequent weggehaald.
- Apart verzamelen van al het wasgoed in de protocollen die betrekking hebben op de thuissituatie is beschreven conform de info in de patiëntenfolder (dit geldt alleen voor sterk bevuild wasgoed).
- Werkwijze bij toedieningen.
- Tekstuele wijzigingen t.b.v. uniforme beschrijvingen.

Deze aangepaste versie van de handreiking is opnieuw goedgekeurd (zonder hernieuwde autorisatieronde) door de Koninklijke Nederlandse Maatschappij ter bevordering der Pharmacie (KNMP), de Nederlandse Vereniging van Ziekenhuisapothekers (NVZA), Koninklijk Nederlands Genootschap voor Fysiotherapie (KNGF), Nederlandse Vereniging van Arbeidshygiëne (NVvA) en Verpleegkundigen en Verzorgenden Nederland (V&VN).

5. Actualisatie

De geldigheidsduur van deze handreiking is vastgesteld op vijf jaar. De geldigheidstermijn voor deze handreiking wordt vanuit IKNL bewaakt. Om verscheidene redenen kan herziening eerder dan beoogd nodig zijn.

De werkgroep beveelt IKNL een jaarlijkse toetsing van dit document en al haar verwijzingen ten stelligste aan om de actualiteit te behouden. Zo nodig kan de handreiking tussentijds op onderdelen worden bijgesteld. De werkgroep adviseert om in een revisie van de handreiking te heroverwegen of de nieuwe 'targeted' therapieën een plaats dienen te krijgen.

Uiterlijk in 2018 zal een nieuwe multidisciplinaire werkgroep worden geïnstalleerd om te bepalen of de handreiking dient te worden gereviseerd.

6. Houderschap handreiking

Houderschap handreiking veilig omgaan met cytostatica

De houder van deze handreiking moet kunnen aantonen dat de handreiking zorgvuldig en met de vereiste deskundigheid tot stand is gekomen. Onder houder wordt verstaan de verenigingen van beroepsbeoefenaren die deze handreiking autoriseren. IKNL (Integraal Kankercentrum Nederland) draagt zorg voor het beheer en de ontsluiting van de handreiking.

7. Juridische betekenis

Deze handreiking bevat voorbeeldwerkbladen van algemene aard. Het is mogelijk dat deze in een individueel geval niet van toepassing zijn. Er kunnen zich feiten of omstandigheden voordoen waardoor het wenselijk is dat in het belang van de patiënt van deze handreiking wordt afgeweken. De toepasbaarheid en de toepassing van de werkbladen in de praktijk is de verantwoordelijkheid van de betreffende werknemer en werkgever.

8. Verantwoording

Integraal Kankercentrum Nederland (IKNL) is het kennis- en kwaliteitsinstituut voor zorgverleners in de oncologische en palliatieve zorg. Ons doel is: de beste zorg zo dicht mogelijk bij huis. IKNL benadert de keten van preventie, diagnose, behandeling, revalidatie en nazorg tot en met palliatieve zorg als een proces waarin de patiënt centraal staat. Om kwalitatief goede zorg te waarborgen, kijkt IKNL zowel naar de inhoud als de organisatie van het zorgproces.

Doelgroep

IKNL richt zich primair op de zorgverleners, onderzoekers en besturen van zorginstellingen en verder op zorgverzekeraars, wetenschappelijke verenigingen en koepelorganisaties in de zorg.

Taken

IKNL draagt bij aan het verbeteren van de zorg rond kanker door:

- registratie en onderzoek
- brede toegankelijkheid van expertise
- snelle implementatie van producten en diensten
- landelijke invulling van het organiseren van het zorgproces
- integreren van oncologische en palliatieve zorg
- organiseren van gegevensuitwisseling binnen en tussen zorginstellingen
- inzicht geven in prestaties binnen en tussen zorginstellingen.

Deze taken zijn gebundeld in de volgende aandachtsgebieden:

- cijfers & onderzoek
- ontwikkeling en implementatie van richtlijnen
- organisatie van zorg
- palliatieve zorg
- revalidatie en nazorg
- scholing

9. Implementatie

Een veel gebruikte definitie omschrijft implementatie als 'een procesmatige en planmatige invoering van vernieuwingen en/of verbeteringen (van bewezen waarde) met als doel dat deze een structurele plaats krijgen in het (beroepsmatig) handelen, in het functioneren van organisatie(s) of in de structuur van de gezondheidszorg'.

In deze definitie is verspreiding slechts één onderdeel, het startschot van een bredere implementatiestrategie. Een noodzakelijke, maar geen voldoende voorwaarde voor gedragsverandering. Het bevorderen van het gebruik van de handreiking 'veilig omgaan met cytostatica' begint met een brede verspreiding van de handreiking. De branchevereniging Actiz zorgt voor verspreiding onder haar leden van de VVT.

Er wordt een mailing verstuurd naar de professionals via de (wetenschappelijke) verenigingen en de werkgroepen van IKNL. Ook is de handreiking gepubliceerd op <http://www.pallialine.nl/> en <http://www.oncoline.nl/>. In verschillende tijdschriften en bij (regionale) (na)scholingsbijeenkomsten is de handreiking onderwerp en wordt het veilig omgaan met cytostatica geïmplementeerd en onder de aandacht gebracht.

10. Crashkaart

Gebruik deze actuele crashkaart (beschikbaar gesteld door de Nederlandse Vereniging van Ziekenhuis Apothekers (NVZA)) voor maatregelen in geval van calamiteiten of bij de noodzakelijke bescherming. Gebruik bij voorkeur een actuele crashkaart van de eigen instelling.

De crashkaart is in te zien en te downloaden op:

<http://www.nvza.nl/crashkaart/Crashkaart-NVZA-versie6.1-A3formaat-versie-definitief.xls>

11. Begrippenlijst

Doelvoorschriften	Een doelvoorschrift is een zo concreet mogelijk voorschrift uit de Arbowet, het Arbobesluit of de Arboregeling die de mate bepaalt waarin werkgevers hun medewerkers bescherming moeten bieden.
SZA Specifiek Ziekenhuis Afval	<p>Dit is afval afkomstig uit de gezondheidszorg van mens en dier, waarvoor op grond van ethische, milieu, hygiënische en veiligheidsoverwegingen specifieke aandacht noodzakelijk is. Enkele voorbeelden van specifiek ziekenhuisafval zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> • afval van klinische en microbiologische laboratoria dat bacterieel, viraal of met schimmels besmet is • scherpe voorwerpen, zoals injectienaalden, afgeknipte capillairen, scalpels • instrumenten en bloedbuizen; • bloed, plasma en andere pasteuze en vloeibare afvalstoffen (zoals wondvocht, drainvocht en pus) die niet opgedroogd zijn (en dus in vloeibare vorm aanwezig zijn) • (resten van) cytostatica
SZA-bak	Afvalbak voor Specifiek Ziekenhuis Afval, deze wordt bij voorkeur geplaatst in een houder met voetpedaal.
PICC-line	<p>PICC staat voor: peripherally inserted central catheter ofwel 'perifeer ingebrachte centraal veneuze katheter'. Het is een dun slangetje (katheter) dat via een bloedvat in de bovenarm wordt ingebracht. Het uiteinde van de PICC komt uit in een groot bloedvat, vlak boven het hart. De PICC kan maximaal 12 maanden blijven zitten. Via de PICC:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kunnen medicijnen op een veilige en minder pijnlijke manier toegediend worden; • kan bloed afgenomen worden; • kan contrastvloeistof ingespoten worden als u een CT-scan moet ondergaan.

